

Szerkesztők:

Bárth Dániel
Hála József (felclős szerkesztő)
Máté György

A kiadást támogatta a

nka
Nemzeti Kulturális Alap

ISSN 0133-8021

Kiadja a Magyar Néprajzi Társaság
Felelős kiadó: Paládi-Kovács Attila
Engedélyszám: III/Szl/426/1980

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság

Megrendelhető:
1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.

Nyomdai munkálatok:
Innova-Print Kft.
1047 Budapest, Baross u. 92-96.
Felelős vezető: Komornik Ferenc

Tartalom

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 120. RENDES KÖZGYŰLÉSE (Budapest, 2008. május 28.)	3
I. Jegyzőkönyv	3
II. Elnöki megnyitó	5
III. A társaság kitüntetettjei	10
IV. Főtitkári jelentés	13
V. A Magyar Néprajzi Társaság közhasznúsági jelentése a 2007. évről. Tartalmi beszámoló	22
VI. A Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentése a Magyar Néprajzi Társaság 120. közgyűlésének	23
KUTATÁSOK	24
Klamár Zoltán: Tájház vagy kézműves-alkotóház? A Kiss Lajos Néprajzi Társaság pacséri kutatótábora (2008. július 7–20.)	24
TUDOMÁNYOS RENDEZVÉNYEK, KONFERENCIÁK	26
Kuzder Rita: A 9. Szemiotikai Világkongresszus Finnországban (Helsinki–Imatra, 2007. június 11–17.)	26
Murányi Veronika: Gyimes a XXI. században. Konferencia Gyimes fejlődési lehetőségeiről (Gyimesközéplek, Boros-pataka, 2007. szeptember 29–30.)	27
Küllös Imola: A muravidéki magyarok néprajza (Lendva, 2008. január 25–26.)	30
Kiri Edit: A XVI. Néprajzi Szeminárium. A közösségek szerepének átalakulása a 20. századi népi társadalomban (Domaszék–Szeged, 2008. április 16–19.)	33
Viszóczky Ilona: Emlékezés Szabadfalvi József születésének 80. évfordulóján (Miskolc, 2008. június 16.)	36
Paládi-Kovács Attila: Emlékezés Reguly Antal halálának 150. és Lakó György születésének 100. évfordulója alkalmából (MTA Székháza, Budapest, 2008. szeptember 29.)	38
MÚZEUMOK, GYŰJTEMÉNYEK	41
Gecse Annabella: Szolnoki csipke a Damjanich János Múzeum néprajzi gyűjteményében	41
Szabó Klára: A Néprajzi Múzeum Napja (Budapest, 2008. március 5.)	43
Szabylár Péter: „Az év múzeuma, 2007” – A jósvafői tájház	45
KIÁLLÍTÁSOK	49
Kerezsi Ágnes: Reguly néprajzi hagyatéka (Néprajzi Múzeum, Budapest, 2008. március 5.)	49
Vargyas Gábor: A horvátországi magyarság épített öröksége (Magyar Építőművészek Szövetsége, Budapest, 2008. május 22–30.)	50
TÉKA	53
Vörös T. Balázs: A „Román néprajzi atlasz”	53
Pozsony Ferenc: Jánoshalmától a Hargitáig	58

ÉVFORDULÓK, MEGEMLEKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK	60
Bognár Szabina: Százötven éve született Tagányi Károly	60
A szerkesztők: Köszöntjük Tari Lujzát	69
Kemecsi Lajos: A hatvanéves Fatuska János köszöntése	70
IN MEMORIAM	72
Nagy Ilona: Emlékezés Vargyas Lajosra (Budapest, 1914. február 1.–Budapest, 2007. október 11.)	72
Barabás László: In memoriam Haáz Sándor (1912–2007)	76
Viszóczky Ilona: Kertész Istvánné Tóth Erzsébet (Mezőkövesd, 1943. április 23.–Mezőkövesd, 2007. szeptember 9.)	78
Felföldi László: Pesovár Ernő emlékezete (1926–2008)	81
Búcsú Solymos Edétől (Kalocsa, 1926–Baja, 2008)	83
Merk Zsuzsa: Solymos Edére emlékezve	83
Szilágyi Miklós: Solymos Ede halálára	84
Romsics Imre: Solymos Ede utolsó könyve	86
MINDENFÉLE	89
Bali János: A Városnéprajzi Szakosztály első két éve	89
Szabóné Molnár Ida: Dr. Papp József Városi Könyvtár. Névadóünnepség Tiszacsegén	92
Vörös Júlia: Frissen sepert udvar a Néprajzi Múzeumban. Több mint féléves a muzbo!	93

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG 120. RENDES KÖZGYŰLÉSE (Budapest, 2008. május 28.)

I. Jegyzőkönyv

A közgyűlést Paládi-Kovács Attila elnök nyitotta meg, s felkérte Szilágyi Miklós és Bárh János tagtársakat a jegyzőkönyv hitelesítésére (személyüket a közgyűlés egyhangúlag elfogadta). Az elnök ezt követően ismertette a napirendet, melyet a közgyűlés egyhangúlag elfogadott. Paládi-Kovács Attila elnöki megnyitójában áttekintette a Társaság elmúlt évének eseményeit, fontosabb programjait, majd ismertette a Társaság anyagi helyzetét, az adminisztrációban bekövetkezett személyi változásokat, illetve a kiadványok ügyét. Aktuális kérdéseket is érintve előbb az *Ethnographia* 120. évfolyamának digitalizálási tervéről, majd a néprajzos kollégák álláshelyeinek védelmére tett társasági lépésekről, az ez ügyekben tett hivatalos tiltakozásokról szólt. Szintén a jelen és a közeljövő egész tudományszakot érintő kérdése a felsőoktatási akkreditációk (néprajz mesterszak, hon- és népismeret tanári modul) sikeressége. A nyugdíjazások miatt fontos lenne a *Tájkutató Díj* kuratóriumának személyi megújítása is. A jövőbeli programokról szólva az elnök kiemelte az esedékes évfordulókat (Társaság, jelesebb tagtársak) köré szervezett konferenciákat, illetve a jövőre esedékes finn-magyar néprajzi szimpózium előkészületeit.

A következő napirendi pontban került sor a Társaság 2008. évi kitüntetéseinek átadására. A kitüntetések indoklását Bali János titkár olvasta fel, majd Paládi-Kovács Attila elnök és T. Bereczki Ibolya főtitkár adta át az érmeket, okleveleket.

A 2008. évi díjazottak az alábbi kollégák lettek. *Györffy István-émlékérem*: Viga Gyula; *Jankó János-díj*: Kiss Réka; *Pro Ethnographia Minoritatum-émlékérem*: Ján Botík, Székely András Bertalan; belföldi tiszteleti tag: Flórián Mária; külföldi levelező tag: Kiss András.

A Társaság elnöke és főtitkára emléklapokkal és virágcsokrokkal kedveskedett a legrégebben tagfelvételt nyert tagtársainknak. Az ünnepeltek többsége személyesen vette át az ajándékot. Boross Marietta (60 éve tag), Bencsik János, Olsvai Imre, Voigt Vilmos (50 éve tagok), Eperjessy Ernő, Halász Péter, Kelemen Ferenc, Körmendi Géza, Mizser Lajos, Nagy Ilona, Szépe György, Velkei Árpád, Velkei Árpádné (45 éve tagok), Balassa M. Iván, Bárh János, Csordás István, Dám László, Fábíán Margit, Fodor István, Juhász János, Kapros Márta, Kara Tiborné, Kóka Rozália, Küllös Imola, Paksa Katalin, Selmeczi Kovács Attila, Szabó Margit, Szacs vay Éva, Szarvas Gábor, Újvári Anna (40 éve tagok).

A soron következő napirendi pontban T. Bereczki Ibolya főtitkári jelentését ismertette. Az érdemi beszámólót megelőzően a közgyűlés egyperces néma felállással adózott a közelmúltban elhunyt tagtársaink emlékének (Balogh István, Bódi Zsuzsanna, Faragó Jánosné, Molnár Balázné Vörösmarthy Ilona, Pesovár Ernő, Pusztainé Madar Ilona, Stoller István, Tóth János, Újvári Béláné Kerékgyártó Adrienne, Vargyas Lajos, Hoffmann Tamás, ifj. Kodolányi János, Solyos Ede). A Társaság

elmúlt évének ismertetése során a biztató jelenségek (mint a stabil és kiforrott működés és adminisztráció, a nagyobb rendezvényeink sikere, a megújuló honlap vagy a sikeres pályázatok) mellett szó esett negatívabb tendenciákról is, mindenekelött szakosztályi rendezvényeink alacsony látogatottságáról, melyet átgondolt programszervezéssel lehet orvosolni. Problémát jelent még, hogy nehézkes a kiadványértékesítés, mely főként a nemzetiségi kötetek esetében érvényes megállapítás. A főtítkársénc felolvasása végén megköszönte a bizalmat és a segítséget, melyet a munkája során kapott. A főtítkári jelentést a közgyűlés egyhangúlag elfogadta.

Ezt követően Sári Zsolt pénztáros ismertette a közhasznúsági jelentést, melyet a Számvizsgáló- és Ellenőrző Bizottság nevében a bizottság elnöke, Füzes Endre elfogadott, s ezennel a felmentést megadta, valamint a pénztárosnak köszönetet javasolt. A közgyűlés mindkét bejelentést egyhangúlag elfogadta.

Két pontban szavazott a közgyűlés a 2008. április 24-i választmányi ülés határozatainak megerősítése ügyében:

– a tagdíj összege 2009-ben nem változik, a teljes összeg változatlanul 2500 forint, míg a kedvezményes 1200 forint marad (a közgyűlés a határozatot egyhangúlag megerősítette);

– a szakosztályi titkárok személyében – a cikluson belül – két változásról szavazott: 1. Bódi Zsuzsanna halála miatt a Nemzetiségi Szakosztály új titkára: Deáky Zita; 2. Juhász Katalin egyéb elfoglaltsága miatt a Társadalomnéprajzi Szakosztály új titkára Gecse Annabella. Mindkettejük megbízatása a 2009. évi tisztújító közgyűlésig tart. A közgyűlés a határozatot egyhangúlag megerősítette.

A közgyűlést immár hagyományosan előbb a *Györffy István-émlékere*mmel, majd a *Jankó János-díjjal* kitüntetett díjazott előadása zárta. Viga Gyula *Úton lévő javak és emberek a Kárpát-medencében (A paraszti kereskedelem néhány történeti-néprajzi problémája)* és Kiss Réka *Református egyházfegyelem a kora újkorban: kutatási kérdések, értelmezési lehetőségek* címmel tartotta meg ünnepi előadását.

Elnöki zárszavában Paládi-Kovács Attila megköszönte a jelenlévők munkáját, majd bezárta a közgyűlést.

Budapest, 2008. május 28.

SZILÁGYI MIKLÓS
jegyzőkönyv-hitelesítő

BÁRTH JÁNOS
jegyzőkönyv-hitelesítő

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA
elnök

BALI JÁNOS
titkár, jegyzőkönyvvezető

II. Elnöki megnyitó

Tisztelt Közgyűlés!

Ismét eltelt egy év: a Magyar Néprajzi Társaság immár a 120. rendes közgyűlését tartja. A tavalyi rendes közgyűlés óta 2007. december 6-án sikerült megtartanunk egy rendkívüli közgyűlést is, melynek feladata az alapszabály módosítása volt. A Társaság képviselőtéről rendelkező 11/I. § kiegészült oly módon, hogy az új (2) alpont értelmében: „A Társaság pénzügyi számlája felett az Elnök és a Főtitkár együttesen jogosult rendelkezni.” Ez a szabálymódosítás szükséges volt ahhoz, hogy a Magyar Tudományos Akadémia átutalja a Társaság számlájára a főtitkár által megállapított 2007. évi szubvenciót, s igazodjunk a változó pénzügyi jogszabályokhoz.

Visszatekintve az előző rendes közgyűlés óta eltelt esztendőre, megállapíthatjuk, hogy akkori prognózisunk helytállóan bizonyult. Akkor úgy láttuk, hogy „szembe kell néznünk a hazai források apadásának beszűkülésének tényével. Évekig nem reménykedhetünk a régi nagy mecénások méltó utódainak megtalálásában. Ezért tartjuk fontosnak az *Ethnographia* előfizetőinek megtartását, a személyi jövedelemadó 1 %-ából befolyó összeg növekedését, s teszünk meg mindent a pályázati úton elnyerhető támogatások megszerzéséért.” Most úgy látom, hogy ezen a helyzetértékelésen és hozzáálláson az előttünk álló esztendőt tekintve sem tudunk változtatni.

Az eltelt esztendőben a Néprajzi Társaság megfelelt az alapszabályban meghatározott feladatainak és kötelezettségeinek, teljesítette legfontosabb vállalásait. Nem csupán átvészelt egy nehéz esztendőt, hanem sikereket is elkönyvelhetett, hiszen anyagi, személyi veszteségeit új tagok felvételével, cselekvőképes munkatársak bevonásával, új kapcsolatok, anyagi lehetőségek feltárásával ellensúlyozta. Minden önelégültség nélkül jelenthetjük ki, hogy a Társaság továbbra is nemes célokat követ, szervezeti rendje megfelelő és az elmúlt év eredményei elismerésre méltók.

Nagyobb fennakadás nélkül oldódott meg 2007 őszén a Társaság váratlanul eltávozott ügyintézőjének utánpótlása. A Titkárság munkájának folyamatossága hozzájárult a szakosztályi és a plenáris felolvasó ülések, az emlékező jubileumi ülészek és a gyakori könyvbemutatók sikeres lebonyolításához. Ezekről részletesebben a főtitkár beszámolójában fogunk majd hallani. Néhány kiemelkedően fontos rendezvényt azonban – a köszönet és az elismerés kifejezésének céljából – magam is megemlítek. Számos támogató és társrendező bevonásával sikerült megtartani 2007 októberében a XX. Önkéntes Néprajzigyűjtő Találkozót. A Székesfehérváron megrendezett ülészek háromnapos programjának központi témája a *Hazaszeretet és a honvédelem – A honvéd hagyományok gyűjtése* volt. A köszönő szavak elsősorban a szakosztályelnök Halász Pétert, továbbá a fehérvári néprajzos kollégákat, Lukács Lászlót és társait illetik.

Nagymértékben tágitotta a néprajzi kutatás és a Néprajzi Társaság társadalmi kapcsolatait a 2007. november végén *Bányászélet, kultúra, hagyomány* címen megtartott tudományos konferencia is. Hála József szervezőmunkájának köszönhetően a Magyar Állami Földtani Intézet volt a program házigazdája, társszervezőként pedig a Magyarhoni Földtani Társulat és a Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület működött közre. Erre az alkalomra jelent meg könyv alakban ifj. Noszky Jenő 1931-ben íródott dolgozata *Salgótarján és barnaszénbányászata, különös tekintettel a*

néprajzi viszonyokra címen (Rudabánya, 2007), s nyílt meg egy kiállítás a Földtani Intézetben a hazai Szent Borbála-kultusz tárgyi emlékeiből.

2008 tavaszi szemeszteréből három népes és sikeres rendezvény emelhető ki. Március 4-én az egész szak ünnepelte a századik születésnapját megélt Keszi Kovács Lászlót, a magyar néprajzi élet doyenjét, az *Ethnographia* egykori szerkesztőjét, az Ethnológiai Adattár alapítóját, a néprajzi filmezés hazai úttörőjét. Erre az alkalomra jelent meg a magyar és az európai néprajz „nagyapájának” műveiből szerkesztett DVD és a szerző 1962 óta kéziratban maradt kandidátusi értekezése, *A Borsa-völgyi juhászat*. Társaságunk előterjesztése nyomán kapta meg az ünnepelt a *Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje* elnevezésű állami kitüntetését. Ennek a jubileumnak a méltó megünneplésében és az említett művek kiadásában a Néprajzi Társaság, a Néprajzi Múzeum és az Európai Folklór Intézet példás együttműködése, szakunk összefogása is megmutatkozott.

2008 márciusában Domaszéken (Csongrád megye) rendezte meg a Társaság a XVI. Néprajzi Szemináriumot a szegedi Móra Ferenc Múzeum és a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének hathatós támogatásával. Talán szerencsés témaválasztásának – *A közösségek szerepének átalakulása a 20. századi társadalomban* – és Szeged vonzerejének is köszönhető a szeminárium szokatlanul nagy látogatottsága, a sok határon túli magyar néprajzkutató részvétele. A szervezést és lebonyolítást azonban főképp a Társaság főtítkáranak, a Keszi Kovács-jubileum előkészítésében is remeklő T. Bereczki Ibolyának, illetve Bali János titkárnak és kiváló szegedi tagtársainknak (Szabó Magdolna, Bárkányi Ildikó, Mód László, Simon András) kell megköszönnünk.

Ugyancsak 2008 márciusában tartottuk meg azt az öt előadást felölelő plenáris ülészsakot *Néprajz az oktatásban I.* címen, melyen a néprajz és a kulturális antropológia egyetemi és tanítóképző főiskolai oktatásáról, a „Honismeret és néprajz” tantárgy általános iskolai tanításának, illetve a néprajzi ismeretek alap- és középfokú művészeti iskolai oktatásának tapasztalatairól szölk az előadók. Ezt a szintén sokak által megtisztelt rendezvényt Kemecsi Lajos titkár készítette elő, s tőle várjuk az őszi ülészsak szervezését, a téma további felszínen tartását is.

Azt gondolom, hogy az említett rendezvények jól példázzák az új tárgykörök, irányok megjelenését, a szak és a Társaság hatókörének kiterjesztését, újabb érdeklődők, köztük a néprajz tanításával kísérletező pedagógusok, népművészek, táncoktatók bevonását a Társaság életébe. Említeni lehetne a Városnéprajzi Szakosztály elmúlt esztendei rendezvényeit, a Film- és Fényképészeti Szakosztály, a Nemzetiségi Szakosztály, a Társadalomnéprajzi Szakosztály aktivitását, eredményeit is.

Ezeket a főtítkári beszámolóra hagyva szölk inkább a folyóiratok és a tervezett könyvsorozat állásáról. 2007. október 10-én tartott ülésén a választmány határozott egy könyvsorozat elindításáról, a sorozat címéről (*Néprajzi Kiskönyvtár*), és elfogadta Bádi Anikó PhD-értekezését kiadásra az induló sorozat első köteteként. Azóta a kiadás előkészítése jó ütemben halad, s anyagi forrásai is gyarapodnak. Némi akadémiai szubvenció és az előfizetők gyarapodó száma segíti az első kötet idei megjelenését. A *Néprajzi Hírek* 2007-ben két füzetben és határidőre megjelent. Tekintettel a szponzor kívánságára, 2008-ban két önálló és egy összevont (3–4.) szám kiadására teszünk kísérletet. Máté György önzetlen munkájának köszönhetően előrehaladt az eddigi 36 évfolyam repertóriumának munkálata is. A repertórium kiadását 2009 őszére, a Társaság alapításának 120. évfordulójára tervezzük.

*Paládi-Kovács Attila elnök megnyitja a közgyűlést
(Fotó: Bárth Dániel)*

*Paládi-Kovács Attila átadja Kiss Rékának a Jankó János-díjat
(Fotó: Bárth Dániel)*

Az *Ethnographia* stabilan tartja a múlt évben is megemlített egyéves elmaradását. 2008 júniusának közepéig kellene megjelennie a 2007. évi 2., 3., és 4. számnak ahhoz, hogy az MTA Pénzügyi Főosztályán el tudjunk számolni, s a 2007-re megítélt akadémiai szubvenciót ne veszítse el a Társaság. Az évek óta tapasztalt elmaradás súlyosan érinti a Társaság presztízsét, az előfizetők zúgolódása, elvesztése közvetlen anyagi veszteséggel jár. Sajnos az állandósult késlekedés izgalmai közepette a lap tartalmi kérdéseiről már szó sem esik. Valójában nekünk a tartalommal és az eddigi közel 120 évfolyam digitalizálásának elvi és gyakorlati kérdéseivel, menedzselésével kellene már foglalkoznunk, ahogy azt a *Századok* és más boldogabb folyóiratok olvasói, szerkesztői teszik. Az *Ethnographia* digitalizálására és online megjelentetésére az Arcanum Kiadó idén februárban megtette ajánlatát. A Társaság választmánya februári ülésén meghallgatta a kiadó vezetőinek szóbeli tájékoztatóját, s a kérdésekre adott válaszait. Az *Ethnographia* DVD-re kerüléséhez több feltétel együttes teljesítése szükséges: a szkenneléshez szükséges 120 szétbontható évfolyam, egy jó szerződés a kiadóval, egy agilis, eszes társasági képviselő, aki folyamatos munkakapcsolatot tart a kiadóval, s mintegy 5 millió forint, hogy a Néprajzi Társaság minden kiadói jogot megtarthasson. Ezek mind teljesíthetők, ha erősen akarjuk és összefogunk, s nem üresjáratokkal, „veszett fejsze” ügyekkel töltjük a drága időnket.

Az országos költségvetés, a régi támogatóink és egyéb alapítványok, továbbá a Társaság jelenlegi helyzetében nem árt az óvatosság. Felkészült, önkéntes tetterő hiányában a Társaság eleve csak szerény és reális célokat tűzhet maga elé. Így például mielőbb megoldandó a Tájékoztató Díj Alapítvány kuratóriumának megújítása, minthogy egyszerre három tagja (Gráfik Imre, Selmeczi Kovács Attila, Szemkeő Endre) mondott le nyugdíjaztatására hivatkozva. Erőink fogyatkozásához vezetnek az egyes megyékben már előbb, másutt (pl. Pest megyében) 2007-ben megindított átszervezésekkel kapcsolatos nyugdíjazások és elbocsátások. Itt említem, hogy 2007 decemberében a Néprajzi Társaság nevében levéllel fordultam Pest megye önkormányzatának elnökéhez és Hiller István miniszterhez (OKM) Pest megye néprajzi gyűjteményeinek, tájházainak és néprajzi álláshelyeinek védelmében. Levelem nem is volt eredménytelen, de látni kell, hogy a szakmai szervezetek, civil egyesületek lehetősége igen behatárolt, ezek a szervezetek túlságosan erőtlenekek a technokrata törekvésekkel szemben. Tudnunk kell, hogy Nyugat- és Észak-Európa országaiban szakunk múzeumai, egyetemi tanszékei már évtizedek óta elszenvetői az említetthez hasonló takarékosági törekvéseknek.

2008 őszén (novemberben) a Tudomány Hetében az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya és a Néprajzi Bizottság rendezésében tartják meg a *Regionális néprajzi kutatások a Kárpát-medencében* címet viselő egész napos tudományos ülést. Társaságunk megrendezi novemberben a *Néprajz az oktatásban* tárgykör második ülészsakát, újabb iskolatípusok és előadók bevonásával. Figyelmeztetek arra, hogy most folyik az egyetemeken és főiskolákon az akkreditáció újabb hulláma, az MA szakirányok, a mesterszakok engedélyezése. Napirenden van már a „Honismeret – néprajz” általános iskolai tantárgy néprajztanár képző MA szakjainak akkreditálása. A dolog pikantériája, hogy az OKM 2003-ban módosította a Nemzeti Alaptantervet, s kivette belőle a „Honismeret – néprajz” tantárgy 18 órás keretét. A 2008 szeptemberében belépő 5. osztályok tanrendjében, órarendjében ez már csak ott szerepel, ahol a „helyi tanterv” megtartja ezt a tantárgyat. Eközben folyik az egyetemi MA szakirány létesítése. Nehéz helyzetbe került az utóbbi években az alapfokú művészeti oktatás is. 2006 szeptemberében még csaknem 300 ezer gyermek iratkozott be ilyen (népzene, néptánc, kézművesség) képzést végző iskolákba. 2007 szeptemberében már 100 ezer

iskolással kevesebbet vehettek fel az állami támogatás apadása és bizonyos oktatók erőszakos kirekesztése miatt. Az iskolák egy része és a Hagyományok Háza egyelőre bizik abban, hogy az oktatási tárca korrigálni fogja a csökkenést előidéző rendeleteket.

Kérdés, mi a teendője a Néprajzi Társaságnak a dolgok ilyen alakulásának láttán? Nézze tovább ölje tett kézzel, és ne vegyen tudomást a hagyományátadást, az iskolai képzést gátló, megszüntető rendeletekről? Esetleg hívja fel a miniszter figyelmét arra, hogy Sebestyén Gyula főtitkár az MNT választmányának 1908. novemberi ülésén (száz évvel ezelőtt) bejelentette, hogy „a Vallás- és Közokt. Ministerium 100 elemi iskola számára rendszeresített előfizetését [ti. az *Ethnographiára*] az idénre beküldötte” (*Ethnographia* XX. 1909. 64.). A hajdani miniszterek többsége ezt a hagyományt a két világháború között is megtartotta, s más egyéb tudományos folyóiratok előfizetésével is segítette az elemi (és felsőbb) iskolák tájékozódását, s a hazai tudományos kutatást.

2009-ben számos kötelezettségünk lesz az esedékes évfordulók kapcsán. Jövőre emlékezünk meg a Magyar Néprajzi Társaság alapításának 120. évfordulójáról. Ez is kerek évforduló, amiről legalább egy fél napos ülésen kellene megemlékezni 2009 őszén. Nagyobb, esetleg külföldi előadókat is megszólító ünnepi ülést majd a Társaság fennállásának 125. évfordulójára irányozhatunk elő. Ezekkel a kérdésekkel a választmány őszi ülésein már foglalkoznunk kell. Felmerült már egy-egy jeles, elhunyt magyar néprajzkutató (pl. Morvay Péter, Lükő Gábor) közelgő századik születési évfordulójának ügye is. Ezekre szintén fel kell készülnünk. 2009-ben esedékes feladat a 10. Finn–Magyar Néprajzi Szimpózium megrendezése Magyarországon. Ez ügyben már felvettük a kapcsolatot az ETHNOS Finn Néprajzi Társasággal. Tettünk javaslatot témákra és időpontra, de választ még nem kaptunk. Jövőre nyílik a Néprajzi Múzeum finn népművészeti kiállítása, ami kiváló alkalom arra, hogy a muzeológiai, múzeumi kérdések is napirendre kerüljenek. A szimpózium megrendezésében nagyon számítunk a két nagy központi múzeum és az MTA Néprajzi Intézetének közreműködésére.

A napokban merült fel egy másik nemzetközi tudományos konferencia terve, melyet 2009. január utolsó napjaiban Gödöllőn rendezne meg a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztálya, a Magyar Művelődési Intézet és a Szent István Egyetem. A Bódi Zsuzsanna emlékének ajánlott konferencia címe *Cigány kultúra és kutatása a Kárpát-medencében* lesz, amennyiben a társrendezőkkal és a szervezést vállaló személyekkel mindenben meg tudunk állapodni. Ötletekben, tervekben, szándékokban tehát nincs hiány, de a megvalósulásig indokolt a feltételes mód. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy egy év múlva tisztújító közgyűlést tartunk, s újabb hároméves ciklusra kell megtalálnunk a Társaság sikeres működését garantáló tisztségviselőket. Addig is kérem a választmány, a tisztikar és a tisztelt tagság támogatását, összetartását Társaságunk nemes céljainak eléréséhez. Ezzel a Magyar Néprajzi Társaság 120. rendes közgyűlését megnyitom.

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA
elnök

III. A társaság kitüntetettjei

Györfly István-émlékérem

Viga Gyula

1952. május 14-én született Mátészalkán. Egyetemi tanulmányait a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem történelem–néprajz szakán végezte. Már V. éves egyetemi hallgató korában a miskolci Herman Ottó Múzeum munkatársa lett, s egy rövid kitérőtől eltekintve itt dolgozik azóta is különböző beosztásokban, jelenleg igazgatóhelyettesként. Néprajzi munkálkodása kezdetén az etnográfusi érdeklődésből kiszorult háziállatok (szamár, kecske) hasznosításának problémája foglalkoztatta, s ilyen témából védte meg 1980-ban egyetemi doktori értekezését is. Bár konkrét terepkutatásait a Felföld és az Alföld viszonylatában, illetve a Bodroglközben, az államhatár két oldalán végezte és végzi, évtizedek óta őt tekinthetjük a magyar etnográfiában a táji kapcsolatok, az árucseré, a munkacsere, a migráció legavatottabb kutatójának. A 2004-ben Pécsen megvédett PhD-értekezésében a Bodroglköz hagyományos kultúrájának 19–20. századi, az ökológiai feltételrendszer módosulásából és a népi kapcsolatrendszer kényszerű átrendeződésének tényeiből megérthető változásait helyezte vizsgálódásai tengelyébe. Viga Gyula az egyik legtöbbet publikáló, s szerkesztőként is érdemeket szerzett pályatársunk, akinek eddig 33 önálló kötete (ennek mintegy fele társszerzővel), 320 tanulmánya, közleménye, 107 recenziója jelent meg és mindösszesen 120 kötet szerkesztésében működött közre. Mindezen szerteágazó, muzeológiai, tudományos és tudományszervezői érdemek elismeréseként ítélte Társaságunk Viga Gyulának a *Györfly István-émlékéremet*.

Jankó János-díj

Kiss Réka

1975. március 31-én született Budapesten. Egyetemi tanulmányait az ELTE történelem–néprajz szakán végezte kitüntetéses diplomával. 1996–97-ben a Koppenhágai Egyetem Európai Etnológia Tanszékén tanult 6 hónapot TEMPUS ösztöndíjjal, 2005-ben pedig az Edinburghi Egyetem Scottish Studies intézetében töltött 4 hónapot Magyar Állami Eötvös Ösztöndíjjal. 2000 óta az MTA Néprajzi Kutatóintézet munkatársa, jelenleg GYES-en, illetve GYED-en van. 2000–2005 között az ELTE Európai Etnológia Doktori Programjának hallgatója. Értekezését *Egyház és közösség a 17. században a Kükküllői Református Egyházmegye iratai alapján* címen írta meg. Közreműködött a SIEF 7. nemzetközi konferenciájának szervezésében. Több szemeszterben végzett oktatói munkát az ELTE Művelődéstörténeti Tanszékén, a Történeti Antropológia Program szemináriumain és a Corvinus Egyetem angol nyelvű képzésében. Publikációs tevékenysége kiemelkedő,

A közgyűlés résztvevői
(Fotó: Bárth Dániel)

A közgyűlés résztvevői
(Fotó: Hála József)

eddig 38 önálló cikke jelent meg hazai folyóiratokban, évkönyvekben, konferencia-kiadványokban. A Kósa László által szerkesztett *Reformátusok Budapesten* címen kiadott nagy műben hét tanulmánnyal is szerepel. A református vallási néprajz, a mentalitás- és művelődéstörténet kiválóan felkészült, hazai és nemzetközi téren egyaránt versenyképes fiatal kutatója, a magyar néprajztudomány utánpótlásának ígéretes tagja.

Pro Ethnographia Minoritatum- emlékérem

Ján Botík

A Szlovák Nemzeti Múzeum nyugalmazott munkatársa, a Nyitrai Egyetem néprajz-professzora. Ján Botík maga is kisebbségi létbe született 1938-ban, Bulgáriában, a Pleven környéki három szlovák falu egyikében, Gorna Mitropolijában, ahova elődei a 19. század végén Nagylakról és a Torontál megyei Nagylajosfalváról települtek be. Családjával együtt 1947-ben repatriált Csehszlovákiába, Nagysallóra, ahol magyarul is megtanult. Családjának eredete és magyar nyelvtudása révén több alkalommal megfordult a Békés megyei és a nyíregyházi szlovákok körében. Szlovákiában részt vett a Hont megyei kutatásokban, ő szerkesztette 1988-ban a hatalmas honti kötetet. Pozsonyi munkahelyén, a Szlovák Nemzeti Múzeumban létrehozta a szlovákiai horvátok dokumentációs központját. A Pozsony és Moson megyei horvátokról számos kiállítást, konferenciát szervezett, reprezentatív köteteket adott ki. Ján Botík tartalmas kapcsolatokat tart fenn Társaságunkkal, nemzetiségi néprajzi konferenciáink rendszeres résztvevője. Számos előadása és tanulmánya magyarul is megjelent. A szlovák–magyar együttélés, szomszédsági kapcsolatok jeles, objektív szempontú kutatója.

Székely András Bertalan

Okleveles építőmérnök és művelődésszociológus. A Kárpát-medence magyar és nem magyar kisebbségeinek történetével, társadalmi viszonyaival három évtizede foglalkozik kutatóként, különböző programok készítőjeként és szervezőjeként, a felső- és felnőttoktatás előadójaként. Bölcsészdoktori disszertációját a nemzeti identitás kérdéskörében védte meg 1982-ben. Dolgozott múzeumi népművelőként a *Tájak – Korok – Múzeumok* szervezőbizottságánál, majd az Állami Gorkij Könyvtár Nemzetiségi Kutatócsoportjában és az újonnan létrejött Magyarságkutató Intézetben tevékenykedett mint tudományos munkatárs. 1989–90-ben – a kisebbségpolitikai rendszerváltás első köztisztviselőjeként – Pozsgay Imre államminiszter mellett a Minisztertanács tanácsosa, majd főtanácsosa lett. A 1990-es években és az ezredfordulót követően is a kisebbségpolitika területén dolgozott vezető beosztásokban, 1998-tól az NKÖM, majd 2006-tól az OKM vezető főtanácsosa. Nyolc kötet szerzője, húsznak szerkesztője, amelyek között tudományos, ismeretterjesztő és szépirodalmi könyvek is megtalálhatóak. A honismereti mozgalomban két évtizede vesz részt, szerkesztőbizottsági tagja a *Honismeret* folyóiratnak. A délvidéki magyarság, különösen a muravidéki, szlovéniai magyarok szakavatott ismerője, képviselője.

Belföldi tiszteleti tag

Flórián Mária

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen szerzett diplomát magyar–néprajz szakon. 1963 és 1986 között – rövid kitérőt leszámítva – muzeológusi munkát végzett a balassagyarmati Palóc Múzeumban, a budapesti Néprajzi Múzeumban, majd a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban. A magyar népművészet és népviselet kutatásának meghatározó alakja, számos tanulmány és könyv szerzője, kiállítások rendezője. Részt vesz az egyetemi oktatásban (pl. ELTE, Iparművészeti Főiskola), 2002-től a Pécsi Egyetem néprajzi doktori képzésében mint témavezető működik közre. Több kutatási program vezetője volt, melyek elsősorban a népművészet és a kézművesség történeti néprajzi forrásainak feltárására vállalkoztak. Munkáját számos kitüntetéssel jutalmazták, 1998-ban megkapta a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány *Kodály Zoltán-díját*. A Magyar Néprajzi Társaság 2002-ben *Györffy István-émlékéremmel* tüntette ki. 2007-ben *Folyamatok a magyar paraszti öltözködés alakulásában (17–20. század)* című értekezésének megvédésével az MTA doktora címet nyerte el. Társaságunk vezetésében 2000 és 2006 között mint az Anyagi Kultúra Szakosztály elnöke, 2006-tól mint választmányi tag aktív szerepet játszik.

Külföldi levelező tag

Kiss András

Kolozsvári levéltáros–történész, aki az idén töltötte be 82. életévét. Fontos szolgálatot tett a magyar néprajztudománynak a kolozsvári, aranyosszéki, mezőszéki forrásfeltárásaival. Társszerkesztőként ő tette közzé a boszorkányper-sorozat IV., erdélyi pereket tartalmazó kötetét. Fontos érdemei vannak az Erdélyi Múzeum-Egyesület rendszer-váltás utáni újrászervezésében és működtetésében (ennek hosszú évekig elnöke volt), és a magyar és román levéltárosok oktatásában a kolozsvári egyetemen.

IV.

Főtitkári jelentés

Tisztelt Közgyűlés!

Amikor egy esztendővel ezelőtt a 119. rendes közgyűlés előtt számot adtam a Magyar Néprajzi Társaság 2006. évi tevékenységéről, egy tisztségviselőiben stabil, választmányában megújult közösség munkájáról szólhattam.

2007-ben társadalmi szervezetünk a számára megnehezedett körülmények között is megőrizte stabilitását, ugyanakkor számos új kezdeménnyel kívánta arculatát megőrizni, szerepét növelni a gyorsan változó világban. Nem könnyűek a mai körül-

mények – mint ahogyan a száz vagy ötven évvel ezelőttiek sem voltak azok, inkább mások. Nem célom bármiféle összehasonlítás nagy tiszteletű elődeink tevékenységével, mégis úgy érzem, ma újabb és újabb kihívások állnak elénk, s a társadalom gyors változásai mellett a technika vívmányai teszik nemcsak lehetővé, hanem szükségessé is folyamatos megújulásunkat.

Ma azonban egy országos társadalmi szervezetnek és a Néprajzi Társaságnak is a korábbi évtizedekhez képest markánsabban kell meghatározni tevékenységének céljait. Elengedhetetlen, hogy megtalálja és bevonja e céljai megvalósításába tagságát, valamint partnereit – egyéneket, közösségeket és intézményeket – határon innen és túl. A hatékony működés nem lehetséges anélkül, hogy a célok eléréséhez ne legyenek meg az anyagi eszközök, s nem maradhat el az elvégzett munka széles körű megismertetése a hagyományos mellett a legmodernebb kommunikációs eszközök alkalmazásával. De mindez a sokrétű munka a jelenlévő, együttműködő tagság és tisztségviselők nélkül nem vezethet tartós sikerre.

2007-ben szervezetünk a 2006-os év nehezebb anyagi helyzete után működésében a kiforrottság és a stabilitás jeleit mutatta mind a szervezeti élet, mind a hivatali adminisztráció tekintetében. A 2007 elején elfogadott éves munkaterv alapján a szervezet központi programjai és szakosztályi rendezvényei széles résztvevői kört mozgattak meg, s ez növelte a Magyar Néprajzi Társaság társadalmi elismertségét és súlyát. 2007-ben a Magyar Néprajzi Társaság tovább növelte taglétszámát, 2007. december 31-én 1564 fő szerepelt a tagsági adatbázisban (2006. december 31-én 1546 fő).

2007-es évünket és 2008 eddig eltelt időszakát a számos, sok érdeklődőt vonzó esemény mellett jó néhány olyan sikeresnek csak kincstári optimizmussal tekinthető rendezvény is jellemezte, amelynek csekély számú résztvevője méltatlan volt mind a témához, mind a közreműködők személyéhez. Nem hagyhatjuk el az ilyen kevésbé sikeres programok után az önvizsgálatot, s el kell tudnunk dönteni, hogy célunkat, a hozzá vezető utat vétettük-e el, vagy nem jól választottuk meg a felhasznált eszközt, esetleg rosszul határoztuk meg a program idejét, hibáztunk az előkészítésben, s ezáltal nem jutottunk el a valódi közönségünkhöz. Nyilván a külső körülmények, az egyre sokasodó, és egymásba kapaszkodó nehezítő tényezők is közrejátszanak abban, hogy egy-egy rendezvényünkre kisebb számú közönség előtt került sor.

2008 második felének rendezvénynapját úgy szükséges összeállítanunk, hogy tartalmas, legalább fél-, de akár egéssznapos programokkal szólítsuk meg tagjainkat, koncentráljuk, akár több szakosztály együttműködésével készítsük elő rendezvényeinket, és olyan témákat válasszunk meg, amelyek időszerűek és valóban közérdeklődésre tartanak számot, új tudományos eredményeket adnak közre, s az sem baj, ha mindezen túl érdekesek is.

A fent vázolt nehézségek ellenére összességében megállapíthatom, hogy a Magyar Néprajzi Társaság anyagi ereje, stabilitása a 2007-es évben nemcsak megmaradt, hanem a 2006-oshoz képest bevételeink nőttek, kiadásaink pedig ennél kisebb mértékben növekedtek. Mindez elsősorban a pályázati tevékenységünk eredményességét jelzi. A választmány által megszabott feladatokat, szakosztályi programokat, konferenciákat, kiadványaink megjelentetését kitűzött terveinknek megfelelően szinte maradéktalanul teljesítettük, s az eltelt egy esztendő alatt több, a tagságunk jó részét megmozdító, a hazai tudományosságban is figyelemre méltított rendezvényt valósítottunk meg, s tevékenységünk számos új kezdeménnyel egészült ki.

*Paládi-Kovács Attila és T. Berezki Ibolya átadja Boross Mariettának
a hatvanéves tagságot igazoló oklevelet
(Fotó: Bárth Dániel)*

*Paládi-Kovács Attila és T. Berezki Ibolya átadja Olsvai Imrének
az ötvenéves tagságot igazoló oklevelet
(Fotó: Hála József)*

Tisztelt Közgyűlés!

Mielőtt rövid áttekintést nyújtanék az elmúlt év legfontosabb eseményeiről, rendezvényeiről, szomorú kötelességemnek teszek eleget, amikor felidézem társaságunk időközben elhunyt tagjainak nevét. Az elmúlt beszámolási időszak óta eltávoztak körünkéből: Balogh István, Bódi Zsuzsanna, Faragó Jánosné, Molnár Balászné Vörösmarthy Ilona, Pesovár Ernő, Pusztainé Madar Ilona, Stoller István, Tóth János, Újvári Béláné Kerékyártó Adrienne, Vargyas Lajos. A tegnapi napon érkezett a bajai Türr István Múzeum egykori igazgatója, Solymos Ede halálhíre. Mindannyiuk emlékét megőrizzuk. Kérem, adózzunk közgyűlésünkön emléküknél egyperces néma felállással!

Tisztelt Közgyűlés!

2007-ben 32-en kérték felvételüket Magyar Néprajzi Társaság soraiba (2004-ben 24, 2005-ben 39, 2006-ban összesen 58 tagfelvételi kérelmet hagyott jóvá a választmány). A korábbi évekből ismert tendencia tovább folytatódott, az egyetemekre bekerült érdeklődő néprajz szakos hallgatók tanárai biztatására szép számmal jelentkeztek közénk.

Társaságunk a 2007. évben a választmány által jóváhagyott program és költségvetés alapján folytatta tevékenységét. Ennek anyagi oldala a következőképpen alakult: tagdíjból származó bevételünk 2007-ben némileg elmaradt az előző évitől – 671 ezer forint volt, míg 2006-ban 756 ezer forint –, ennek valószínűsíthető oka, hogy a 2006-os évben felhívásunkra számos tagunk fizette meg a korábbi évekből származó tagdíjhátralékát. Közhasznú tevékenységből származó bevételünk 732 ezer forint (2006-ban 925 ezer forint). E csökkenő arányú számok mellett azonban összes bevételünk, 13 226 000 forint – elsősorban az elnyert pályázati támogatások révén – arányaiban jóval meghaladta a korábbi éveket (2006-ban 9 570 000 forint). 2007-ben az összes ráfordításunk 9 837 000 forint (2006-ban 8 375 000 forint) volt. A bevételi többlet elsősorban a nemzetiségi néprajzi kötetek kiadására az Oktatási és Kulturális Minisztériumtól elnyert támogatásból (5 300 000 forint) adódott, és a kiadási oldalunkat is megnövelte, bár kisebb mértékben, hiszen a kötetekkel kapcsolatos kifizetések jelentős része már a 2008-as pénzügyi évet érintette.

A Társaság anyagi stabilitásának megmaradásához elengedhetetlen volt az MTA által biztosított támogatás (2 775 000 forint) és a Nemzeti Civil Alaptól elnyert forrás (649 000 forint), valamint az NKA támogatása (1 150 000 forint), valamint a Táv-munka Pályázat összege (451 000 forint). A személyi jövedelemadó 1 %-ából származó bevétel 175 000 forintra rúgott (2006-ban 165 000, míg 2005-ben 249 000 forint volt). Köszönjük a támogatást!

2007 folyamán négy választmányi ülést tartottunk (2007. január 31., 2007. április 4., 2007. október 10., 2007. december 6.), valamint igények szerinti, gyakori elnöki-főtktári konzultáció biztosította a folyamatos működés feltételeit. 2007. december 6-án szervezetünk rendkívüli közgyűlésére is sor került, amelynek napirendjére a Magyar Tudományos Akadémia által előírt alapszabály-módosítás került, amely feltétele volt a működési támogatás és az *Ethnographia* kiadásához biztosított szubvenció folyósításának.

Tisztelt Közgyűlés!

Végigtekintve a 2007. év és a 2008-as esztendő idáig megvalósított rendezvényeinek listáján, s összehasonlítva a korábbi évek gyakorlatával, összességében megállapítha-

tom, hogy ún. nagyrendezvényeink, több szakosztály együttműködésével vagy más intézménnyel társultan megvalósított programjaink, konferenciáink sikere egyértelmű, s velük széles közönséget sikerült megmozgatnunk, ugyanakkor szakosztályi programjainkban a korábbi években már jelzett tendencia, a kisebb résztvevőszám továbbra is megfigyelhető volt, s a szakosztályi ülések számának visszaesése következett be. Úgy vélem, hogy nem egyszerűen több szakosztályi program tervezése szükséges a jövőben, hanem sokkal inkább arra kell törekednünk, hogy gondos előkészítés után, időben kiküldött meghívókkal, koncentrált programokra invitáljuk tagjainkat.

2007. évi programjaink közül feltétlenül kiemelésre érdemesnek tartom a 2007 februárjában a Folklór Szakosztály által szervezett, az erdélyi néprajzi kutatások legújabb eredményeit bemutató ülést, a társszervezésben Pécsen megvalósult 2007. májusi nemzetközi rólvasás-konferenciát, a novemberi miskolci nemzetiségi néprajzi konferenciát. Korábban a néprajzban viszonylag kevés figyelmet kapott téma, a bányászat és a bányászélet hagyományai, kutatása is Társaságunk érdeklődésének homlokterébe került a Budapesten és Tatán 2007 novemberében tartott kétnapos tanácskozáson.

Szólnom kell az Anyagi Kultúra Szakosztály által szervezett, a délvidéki gazdálkodás jellegzetességeit bemutató, valamint a Magyar Mezőgazdasági Múzeum gyűjteményeit megismertető szakosztályülésekről. A szakosztályi rendezvények között 2007-ben számos könyvbemutatót találunk – ezek a Nemzetiségi, a Társadalomnéprajzi és a Folklór Szakosztály szervezésében valósultak meg. Az Etnológiai, a Társadalomnéprajzi, a Városnéprajzi és az Anyagi Kultúra Szakosztály programjai között felolvasóülések szintén szerepeltek.

2007-ben több kutatói életmű is középpontjába került rendezvényeinknek, ezek közül a Sándor István-émlékület, valamint a Városnéprajzi Szakosztály szervezésében megvalósult, Márkus István életművét méltató tanácskozást mindenképpen szükséges megemlítenem. 2007 júniusában Karcagon halála 25. évfordulóján ünnepi tanácskozáson tisztelegtünk Szücs Sándor életműve előtt. Ez alkalommal két munkatársunk, Fazekas Mihály és Bartha Julianna vehették át a *Tájkutató Díjat*.

2007 kiemelt rendezvénye volt a XX. Önkéntes Néprajzigyűjtő Találkozó, amelyet Székesfehérváron rendeztünk meg, témájául a hazaszeretet és honvédelem kérdéskörét, a honvédhagyományok gyűjtését választottuk. Az Önkéntes Néprajzigyűjtő Szakosztály, valamint Halász Péter és Lukács László szervezésében megvalósult sikeres tanácskozás élénk eszmecsere, műhelybeszélgetés közepette zajlott. A rendezvény költségeihez az NKA-tól elnyert támogatáson túl a Fejér Megyei Közgyűlés is hozzájárult, a szervezést a Fejér Megyei Honismereti Egyesület segítette.

2007 második felében kezdtük el a Bali János, T. Bereczki Ibolya és a szegedi Móra Ferenc Múzeum, valamint a szegedi néprajzi tanszék közreműködésével megvalósult XVI. Néprajzi Szeminárium előkészítését, amelyre 2008. április 16–19. között került sor Domaszéken és Szegeden. Témájául a falusi közösségek szerepének változásait választottuk. Kemecsi Lajos szervezésében már a beszámolási időszak után, 2008. március 27-én tartottuk a *Néprajz az oktatásban I.* című tanácskozást.

Tisztelt Közgyűlés!

A főtítkárs tiszte jelen beszámoló keretei között, hogy a törvényi szabályozásnak megfelelően és a közhasznúsági beszámoló időintervallumával összhangban az előző naptári év eseményeiről adjon számot. Ugyanakkor a rendes közgyűlés időpontjának kialakult hagyománya, az, hogy május második felében kerül sor rá, szükségességé

teszi, hogy a közelmúlt aktuális eseményeiről is szóljak. Különösen azért, mert számos, kiemelkedő sikerű rendezvényt mondhatunk a magunkénak. Ezek közül most csak a 2008. március 4-én Budapesten megtartott, Keszi Kovács Lászlót születése 100. évfordulóján köszöntő tanácskozást emelném ki, amely alkalomból a Néprajzi Múzeummal közösen megjelentettük a Keszi Kovács László néprajzi filmjeit, valamint a róla készített portrékat közreadó dupla DVD-t (Tari János–Krámer Zsolt–Szabó Gyula, Film- és Fényképészeti Szakosztály). Nemcsak egy új műfaj jelent meg ezáltal kiadványaink sorában, hanem egy olyan alkotói életművet emelhetünk a figyelem középpontjába, amely több évtizeden át szaktudományunk alakulásában meghatározó szerepet töltött be. Külön öröm, hogy Keszi Kovács László száz esztendősen is körünkben lehetett, s kezdeményezésünkre a Magyar Köztársaság elnöke magas állami kitüntetés adományozott neki.

Tisztelt Közgyűlés!

2007 első felében a Távmunka Pályázat révén alkalmazásban álló munkatárs, Kovács Gergely folytatta az MNT régi iratanyagának rendezését, illetve az iratanyag szkennelését. A munka eredményeként a rendezett iratanyagot átadtuk a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára számára. A szervezet hivatali adminisztrációjának segítésére új számítógépet, valamint szkennert szereztünk be az év első felében.

2007 októberéig a társasági adminisztrációt egy titkársági munkatársunk, Jung Eszter végezte. A Fővárosi Levéltárban kapott főállása miatt megvált szervezetünkötől, helyét rövid idő alatt sikerült betöltenünk. Halák Emese személyében végzős néprajz szakos egyetemi hallgatót, szervezési, kommunikációs feladatokban már jártasságot szerzett, kreatív, kezdeményező munkatársat kaptunk. A hivatali adminisztráció feladatainak ellátásában az év során Kovács Gergely, illetve Kiri Edit működött közre. A Néprajzi Társaság titkárságának elhelyezése, budapesti rendezvényeinek színhelye, kiadványaink raktározása a beszámolási időszak alatt megnyugtató volt, amelyért köszönet illeti a Néprajzi Múzeumot.

2007-ben további, bővülő figyelmet fordítottunk a Társaság honlapjára, a Néprajzi Múzeumtól független, új domainnevet regisztráltattunk, és tárhelyet béreltünk, így megváltozott a társaság honlapcíme is: www.neprajzitasasag.hu. A menü szerkezetét áttekinthetőbbé tettük, s a honlap szolgáltatásai között a szervezeti életre, programokra vonatkozó információk, határozatok, jegyzőkönyvek találhatóak, s kiadványaink megrendelőlapjai, a belépési nyilatkozat űrlapja, a választmányi ülések jegyzőkönyvei, határozatai, valamint az alapszabály és a Tájékoztató Díj Alapítvány hivatalos dokumentumai is olvashatók. 2007 második felétől módosítottuk a honlap bizonyos elemeit, a frissítés legalább heti rendszerességgel megtörténik.

A Magyar Tudományos Akadémia támogatása révén 2007-ban is megjelentethettük nagy múltú kiadványunkat, az *Ethnographiát*. 2007 végére elkészült a 2006. év 3-as és 4-es száma, a 2007. év 1-es kötete, és nyomdába kerültek a 2007-es év további füzetei. A külső megjelenésében és tartalmában egyaránt megújult folyóirat előfizetőinek száma 2007-ben tovább nőtt (egyéni előfizetők száma: 52, intézményi előfizetés: 117 példány), s megrendelői között találjuk a megyei múzeumi szervezeteket, kutatóintézeteket, egyetemek könyvtárait és magánszemélyeket egyaránt. Bár csökkent, de a felelős szerkesztő igyekezete ellenére sem sikerült az év végére felszámolnunk a folyóirat elmaradását, így két szám összevonására kényszerültünk.

*Paládi-Kovács Attila és T. Bereczki Ibolya átadja Voigt Vilmosnak
az ötvenéves tagságot igazoló oklevelet
(Fotó: Hála József)*

*Paládi-Kovács Attila és T. Bereczki Ibolya átadja Kara Tibornénak
a negyvenéves tagságot igazoló oklevelet
(Fotó: Hála József)*

A 2007. évre ismét sikerült pályázati támogatást kapnunk az NKA Népművészeti Kollégiumától a *Néprajzi Hírek* megjelentetésére. Ennek eredményeként a kiadvány évi két füzetben, megújult borítóval, gazdag tartalommal és jobb minőségű fotókkal jelenhetett meg. A kiadványt valamennyi fizető tagunknak eljuttattuk. Örömmel jelezhetem, hogy a megújult kiadvány bőséges információval látja el tagságunkat, a szerkesztését Hála József mellett Máté György és Bárh Dániel végezte.

Új kiadványsorozat előkészítését kezdtük meg 2007-ben *Néprajzi Kiskönyvtár* címmel, melyben a legújabb néprajzi témájú doktori értekezéseket, fiatal kutatók nagyobb lélegzetű tanulmányait kívánjuk közreadni. A sorozat első kötete Bádi Anikónak Cserépfalu táplálkozaskultúrájáról írott doktori disszertációja. A kötet megjelenéséhez szükséges anyagi források biztosítására jelentős számú előfizetőt gyűjtöttünk.

A Nemzetiségi Szakosztály szervezésében 1975 óta 13 nyelven megjelenő nemzetiségi néprajzi kiadványsorozat kiadása a korábbi évek megtorpanása után 2007-ben az OKM által nyújtott rendkívül jelentős mértékű támogatás jóvoltából ismét folytatódott. A pályázati munka, a kiadványok szerkesztési és nyomdai munkálatai azonban rendkívüli mértékben megnövelték a Titkárság feladatait. Többszöri kezdeményezésünk nyomán ugyan mind több (különösen a szlovák és a német) nemzetiségi önkormányzathoz jutottak el a kiadványok, mégsem sikerült összességében megoldani a kiadványok terjesztését. A megjelent kötetek a következők voltak: *Cigány néprajzi tanulmányok* 14. (2005); *A magyarországi szerbek néprajza* 5. (2006); *A magyarországi horvátok néprajza* 12. (2007); *A magyarországi szlovákok néprajza* 21. (2007); *A magyarországi szlovének néprajza* 5. (2007); *A magyarországi románok néprajza* 15. (2008); *A magyarországi németek néprajza* 23.

Tisztelt Közgyűlés!

Megállapíthatom, hogy 2007 folyamán a nem könnyű körülmények ellenére, a korábbi években kialakított intenzív pályázati tevékenységgel sikerült stabil állapotban nemcsak megtartanunk, továbbfejlesztenünk, hanem számos, meghatározó tevékenységében meg is újítanunk a Magyar Néprajzi Társaságot. Új kezdeményezéseink tartós sikeréről reményeim szerint következő főtitkári beszámolómban számot adhatok Önöknek.

Köszönöm tagtársaim 2007-ben irántam tanúsított megtisztelő bizalmát, amellyel főtitkári tisztemben és munkámban támogattak. Köszönetemet fejezem ki minden tagtársamnak, a Társaság elnökének, titkárainak, pénztárosának, ügyviteli munkatársainak, mindazoknak, akik a különböző programok, rendezvények szervezőiként segítettek a Társaság munkáját. Kérem tagtársaimat, hogy a továbbiakban is – lehetőségeik szerint – segítsék a Magyar Néprajzi Társaság tevékenységét!

Kérem jelentésem elfogadását!

Budapest, 2008. május 28.

T. BERECKZI IBOLYA
főtitkár

Viga Gyula az előadását tartja
(Fotó: Bárth Dániel)

A közgyűlés résztvevői
(Fotó: Hála József)

V.

**A Magyar Néprajzi Társaság közhasznúsági jelentése a 2007. évről
Tartalmi beszámoló**

A Magyar Néprajzi Társaság 2007-ben alapszabályának megfelelően, annak célkitűzéseit figyelembe véve, a választmány által megtárgyalt és elfogadott program és költségvetés alapján működött.

2007-ben a Magyar Néprajzi Társaság tovább tudta növelni taglétszámát, 2007. december 31-én 1564 fő szerepelt a tagsági adatbázisban.

A Társaság működését a Magyar Tudományos Akadémia, az Oktatási és Kulturális Minisztérium, a Nemzeti Kulturális Alap és a Nemzeti Civil Alapítvány által támogatott pályázatok révén elnyert anyagi források segítették. Bevételeinket növelték a befizetett tagdíjak (671 000 Ft), valamint a kiadványértékesítésből befolyt összeg (732 000 Ft). A személyi jövedelemadó 1 %-ából származó bevétel 175 000 forint volt 2007-ben. A Társaság vezetése a bevételek növelése mellett költségcsökkentő intézkedések révén tudta biztosítani a szervezet stabil működését.

A Társaság 2007-ben is folytatta kiadványainak megjelentetését: az *Ethnographia* és a *Néprajzi Hírek* közreadásával folyamatosan csökkentette a lapok megjelenésének lemaradását. 2007-ben a nemzetiségi kötetek újabb könyvei is megjelentek.

A Társaság 2007-ben is számos szakosztályi és plenáris ülést, konferenciát szervezett, rendezett meg. Az év kiemelt rendezvénye volt a XX. Önkéntes Néprajzi-gyűjtő Találkozó, amelyet Székesfehérváron rendeztünk meg a hazaszeretet és honvédelem, a honvédhagyományok gyűjtésének témakörében.

2007 első felében a Távmunka Pályázat révén alkalmazásban álló munkatárs, Kovács Gergely folytatta az MNT régi iratanyagának rendezését, illetve az iratanyag szkennelését. A munka eredményeként a rendezett iratanyagot átadtuk a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára számára. A szervezet hivatali adminisztrációjának segítésére új számítógépet, valamint szkennert szereztünk be az év első felében.

Szervezetünk a tárgyidőszakban átlagban 1 fő munkavállalót foglalkoztatott. A részére kifizetett bérköltség 2 401 000 forint volt, járulékai pedig 608 000 forintot tettek ki.

Összességében megállapítható, hogy Társaságunk a létesítő okiratában meghatározott közhasznú tevékenységét a tárgyévben közhasznú céljának megfelelően látta el.

A teljes közhasznúsági jelentés Társaságunk honlapján olvasható.

Budapest, 2008. május 28.

SÁRI ZSOLT
pénztáros

VI.

**A Számvizsgáló és Ellenőrző Bizottság jelentése
a Magyar Néprajzi Társaság 120. közgyűlésének**

Alulírottak mint a Magyar Néprajzi Társaság 118. közgyűlése által kiküldött számvizsgálók és ellenőrök jelentjük, hogy a Magyar Néprajzi Társaság számviteli nyilvántartását és közhasznúsági jelentését a mai napon megvizsgáltuk és miután rendben találtuk, javasoljuk, hogy a pénztárosnak lelkiismeretes munkájáért szavazzon köszönetet a közgyűlés, és a szokásos fenntartással adja meg a felmentvényt.

Budapest, 2008. május 28.

BALÁZS GYÖRGY
számvizsgáló

PÁLL ISTVÁN
számvizsgáló

FÜZES ENDRE
számvizsgáló

KUTATÁSOK

Tájház vagy kézműves-alkotóház?

A Kiss Lajos Néprajzi Társaság pacséri kutatótábor
(2008. július 7–20.)

Újabb tájház létesül az észak-bácskai Pacséron, vagy esetleg kézműves-alkotóház lesz az Újvárosi-házból? A kérdésre a választ majd a falu vezetése adja meg, miután a kéthetes kutatótáborban szerzett tapasztalatokat a szabadkai székhelyű Kiss Lajos Néprajzi Társaság konkrét javaslatok formájában a közösség elé tárja.

A 2008 nyarán megtartott kutatás résztvevőinek egyik célja az egykori géplakatos-kovács Újvárosi Sándor házában lévő ingóságokat, lakberendezési tárgyakat és a műhely eszközkészletét leltárszerűen számba vegyék, és javaslatot tegyenek az épületegyüttes és a tárgyi hagyaték további sorsát illetően. A másik cél, hogy a *Vajdasági Magyarok Néprajzi Atlaszá*nak átdolgozott kérdőívével már megkezdett állomásozó gyűjtéseket – mindenekelőtt az identitás témakörében – tovább folytassa a társaság.

A falu erre igazán alkalmas és izgalmas terep, hiszen egyik bácskai helyszíne a Nagykunságból kitelepedett református csoportoknak. Pacsér a 2002. évi népszámlálás adatai alapján túlnyomórészt magyar falu. 2948 lakosából 1766 magyar, 864 szerb, 68 bunyevác, 55 jugoszláv, 5 bosnyák, 4 montenegrói, 4 muzulmán, 1 albán és 1 makedón. A szerbek és montenegróiak ortodoxok, a magyarok többsége református. Kisebbséget képeznek a római katolikus magyarok és bunyevácok.

Az etnikai alapú szegregáció ma is sajátja a faluközösségnek. Jól elhatárolódik a szerb és a magyar falu, bár az utóbbi délszláv polgárháborúk idején mintegy kétszáz menekült települt be főként a magyarok által lakott falurész megüresedett házaiba. Az elkülönülést tovább színezi a vallási megoszlás. A szerbek ortodoxok és a szerb falu feletti dombon áll temetőjük. A magyaroknak két református és egy katolikus temetőjük van. Ezek a sírkertek is dombon vannak. A katolikus temetőben sok bunyevác sír is található.

Ez a fajta megosztottság nem tükröződik az épületállományban. Ennek egyik oka minden bizonnyal az lehet, hogy a 18. századi telepéseknek szem előtt kellett tartaniuk az építési szabályrendeleteket. A kincstár nemcsak házhelyeket adott, hanem építőanyagot és építési irányelveket is. A falut újra benépesítők, miután a magukkal hozott építészeti hagyományokat nem tudták maradéktalanul érvényre juttatni, az *Impopulations Haupt Instruction* szabályrendeletben foglaltak alapján emeltek házat a fejük fölé.

A rendeletek mellett fontosak a földrajzi-ökológiai adottságok: a vidék fában nagyon szegény, viszont a jó minőségű agyagos talaj vertfal, vályog és téglakészítésére egyaránt megfelelt.

A falu épületállománya, néhány 20. századi beépítéstől eltekintve, összességében a 19–20. század fordulójára kialakult falu- és utcaképet mutatja. A lakóházak zöme utcavonalas beépítésű, de elvétve, a falu központi részein a laza sorházas beépítésre is van példa. A sorházak a település fontos pontjain tűntek fel és mindenkor gazdagságot, anyagi jólétet hirdettek. A szerb falurészben ilyen épületek a Szerb utcában állnak.

Pacséri utcakép
(Fotó: Klamár Zoltán)

A magyar faluréz több pontján vannak sorházas beépítésű foltok, mutatva, hogy hol laktak tehetősebb parasztpolgárok. Egy ilyen környezetben áll az Újvárosi-ház a Dózsa György utca 12-ben.

A Papp Árpád és Raffai Judit vezette kutatásokban az ELTE néprajz szakos hallgatói és doktoranduszai, valamint a szabadkai óvónőképző hallgatói és e tudósítás szerzője vettek részt.

KLAMÁR ZOLTÁN

TUDOMÁNYOS RENDEZVÉNYEK, KONFERENCIÁK

A 9. Szemiotikai Világkongresszus Finnországban

(Helsinki–Imatra, 2007. június 11–17.)

A nemzetközi szemiotika legjelentősebb eseménye (IASS/AIS) immár kilencedik alkalommal került megrendezésre 2007-ben. A kongresszust két helyszínen rendezték: Helsinkiben és Imatrán 2007. június 11–17-e között. A rendezvényen a világ számos országából mintegy 600 fő vett részt előadásokkal. Nagy számban képviseltette magát Latin-Amerika, s meglehetősen sokan jöttek el a Távolságtól is. Magyarországról szerencsés módon többen is részt vettek az eseményen, mind diákok, mind kutatók. Finnország köztudottan a drága országok közé tartozik. Az akadémiai állásban levőknek kevésbé volt ez anyagilag megterhelő, mint a diákoknak.

Az első ilyen konferenciát 1974-ben szervezték Milánóban, s egészen 1994-ig ötévente került újra megrendezésre, így Bécsben, Palermóban, Perpignanban, s Berkeley-ben. Majd ezt követően 1997-ben Guadalajarában, 1999-ben Drezdában, 2004-ben pedig Lyonban.

A mostani kongresszus megközelítőleg egy éves előkészülettel elektronikus úton történt. A részvételi díj elég borsos volt, amely az étkezéseket és a gálavacsorát nem is tartalmazta.

A konferenciára való jelentkezés után megemlékezést tartottunk a 2006-ban elhunyt Adam Schaffról. Ugyanezen a napon este tartották meg a kongresszus nyitóünnepségét.

Kedden kezdetét vette a konferencia, délelőtt és délután egyaránt 13 szekcióban zajlottak az előadások, szekciónként 4–5. A szekciók témák szerint voltak beosztva, itt akadt egy kis szervezési probléma: nem figyeltek arra, hogy az előadás milyen nyelven fog elhangzani. Így volt olyan eset, hogy egy angol nyelvű előadás után spanyol nyelvű következett, ekkor sokan eltávoztak a hallgatóságból, nem értvén a spanyol nyelvet, akik viszont már nem jöttek vissza a többi angol nyelvű előadásra. Az előadások számos szekcióban szóródtak szét, mint pl.: oktatás, összehasonlító zenekutatás, kódok és kommunikáció a világ metropoliszaiban, vizuális művészet, műfaj, logika, internet-kommunikáció, kulturális szemiotika, kultúra és identitás, bioszemiotika, kommunikáció-modellek – térképek és atlaszok, esztétika és a művészet, csend és gesztusok, a természet mint kultúra, mozi, dizájn mint kommunikáció, média és újságírás, félreértések az irodalomban és irodalmi félreértések, divat, fordítás, kínai-nyugati összehasonlító szemiotika, vallás, Peirce, nyelv, szöveg – hang – kép, építészet, színház, idő és tér, nyelvészet. Egyébként az egyes szekciók moderátorai nem mindig tették a dolgukat, nem állították le 20 perc után a neves előadókat, némely esetben akár 40 percet is beszélni hagyták őket. Voltak olyan szekciók is, ahol kerekasztal-beszélgetést folytattak ismert jeles szemiotikusok. Ilyen beszélgetésre került sor pl. a nők a szemiotikában, Montage és a szemiotika, szemioetika – dialógus és egzisztenciális szemiotika, a szemiotika tanítása a 21. században, Lévi-Strauss témákban. A kongresszuson az alábbi plenáris előadások (minden nap 2) hangzottak el. Ilkka Niiniluoto: *Akadémiai és kulturális filozófia Finnországban*; Anne Hénault: *Megértés és félreértés: a szemiotika újraformálódása*; Voigt Vilmos: *Javaslatok a*

finnugor szemiotika fogalmi történetéhez; Youzheng Li: Szemiotika és az antik történelem, a történelmi értekezések összeállításának újragondolása; Yuri Tsivian: A színesztéziától a multimédiáig: Hogy értelmezhető Lintsbach régi szemiotikai fantáziája a digitális korban; Jaan Kaplinski: A humán kommunikáció két típusa; Eero Tarasti: Szabadság és szükségesség: Alapok a jelek és a kommunikáció létezéséhez; Pirjo Kukkonen: A finn tangó mint egy jel és jelrendszer a finn kultúrában, a nosztalgia, az szórakozás és a melankólia szemiózisa.

Kulturális programokkal is elfoglalták a hallgatóságot minden nap. Az első ilyen a gálavacsora volt, ahol az ismerős professzorok vidám társalgásba kezdtek, illetve ahol ismeretségeket tudtak kötni az először ilyen konferenciára látogatók a nevesebb kutatókkal, előadókkal. Másnap fogadást adott a kongresszus résztvevőinek Helsinki polgármestere a Városházán. A harmadik program már a konferencia második helyszínén, Imatrán volt megrendezve: Matti Klinge nyitott meg egy művészeti kiállítást. Másnap két turnusban vett részt a nagy létszámú társaság a bábszínházi fesztiválon, ahol a *Bolerót* nézhették meg az oroszországi Svyataya Krepost Színház előadásában. S végezetül az utolsó kulturális program egy finn tangóest volt, melyet a Saimaa-tó melletti tánchelyiségben szerveztek meg, az estén a híres finn tangóénekes, Markus Allan énekelt, akit a Saimaa Vantaa Pops Orchestra kísért.

Alternatív kulturális programként részt lehetett venni plusz költségek fejében egy 3 napos kiránduláson Szentpétervárra, de oda már csak nagyon kevesen jelentkeztek vízumkötelezettség és a meglehetősen drága útiköltség miatt.

Egyébként a kongresszus rendkívül magas technikai színvonalon volt megszervezve, minden előadói teremben az előadók rendelkezésére állt komoly számítástechnikai felszerelés, ahogy erre számítottunk is, lévén Finnország a számítástechnika egyik fellegvára.

A megközelítőleg hatszáz előadás nagy része angol nyelven zajlott, nagy számban volt spanyol és francia nyelvű előadás is, német nyelvű viszont szinte alig.

Ahogy minden kongresszuson bizottságok és kutatási projektek munkatársai is ülésezni szoktak, így volt ez most is. A Magyar Kulturális Intézetben tartotta soros ülését a Finn–Magyar Szemiotikai Szimpózium.

A kongresszuson megtudhattuk, hogy a 10. nemzetközi szemiotikai kongresszust 2009-ben a spanyolországi La Coruña városban rendezik majd meg.

KUZDER RITA

Gyimes a XXI. században

Konferencia Gyimes fejlődési lehetőségeiről

(Gyimesközéplok, Boros-pataka, 2007. szeptember 29–30.)

A konferencia apropóját az adta, hogy jelenleg készül a térség következő hét évre szóló fejlesztési stratégiája, amely a lakosság megélhetését és a kulturális örökség védelmét igyekezne összeegyeztetni az Európai Unió által megváltoztatott feltételrendszerben. A konferencia programjának összeállításakor kettős cél vezetett minket. Egy-

részt a Gyimesben régóta kutató, különböző szakterületek képviselőit igyekszünk ösztönözni, hogy eddigi ismereteiket, tudásukat abból a szempontból gondolják át, merre lehetne továbbhaladni, milyen támpontok találhatók egy táj és a közösség – jelen esetben a Gyimes-völgy és az ott élők – túlélési esélyeinek feltárásához, illetve annak gyakorlati megvalósításához. Másrészt a helyiek számára – térségfejlesztéssel foglalkozó szakemberek segítségével – alternatív fejlődési utakat mutatunk be.

A kiháló, (végleg) átalakuló, gyakran leépülő helyi tudások, és ezzel összefüggésben a lecsupaszodó, mentális-emocionális és a gyakorlati, mindennapi élet szempontjából is degradálódó helyi közösségek léte a legtöbb kultúrakutatónak meghatározó élménye. Az elkövetkezendő egy-két évtized (de talán sokkal rövidebb időszak) alapkérdése, hogy képesek lehetnek-e, lesznek-e ezek a falusi közösségek a technicizált fogyasztói társadalom káros hatásainak csökkentésére kidolgozott „öko-logikus” működés- és életmód fontosságának felismerésére, elfogadására, tudatosítására és adaptációjára. A konferencia céljaink szerint abban kívánt segítséget nyújtani, hogy megpróbáljunk bizonyos – Gyimeshez leginkább illő, az itteni értékeket tiszteletben tartó és eközben az itt élők számára is megélhetést biztosító – fejlesztési irányokhoz ötleteket adni.

A rendezvény első napjára igyekeztünk összehívni azokat a kutatókat, akik az elmúlt bő évtizedben foglalkoztak a gyimesi falvak és az ott élő lakosság helyzetével. Különböző szakterületek képviselőit hívtuk el, néprajzosokat, kultúranropológusokat, szociológusokat, történészeket, botanikusokat, hogy az általuk végzett kutatások (és saját tudományos hátterük vizsgálati eszközeinek és értelmezési kereteinek használata) alapján próbáljanak egy élhető és a hagyományokhoz kapcsolódó fejlődési utat mutatni. Az egyéni kutatókon kívül jelen voltak a marosvásárhelyi Sapientia egyetem, valamint Magyarországról a pécsi és a miskolci egyetem tanárai.

A következő előadások hangzottak el. Szöcs János: *Gyimesvölgy történetének sarkalatos pontjai*; Hesz Ágnes: *Vallási élet Gyimesben*; Csonka-Takács Eszter: *Az emberélet fordulóinak ünnepi alkalmi Gyimesben*; Tankó Gyula: *Egy munkaközpontú népcsoport múltja, jelene és jövőképe a néprajzos szemével*; Pálfalvi Pál: *Gyimesi csánogó parasztkertek termesztett növényei*; Molnár Zsolt: *A Gyimesek mai növényzete – gondolatok a fenntarthatóságról*; Murányi Veronika: *A hulladékkezelés hagyományos és jelenkori gyakorlata Gyimes völgyében*; Nagy Ildikó: *Kultúra-gazdaság Gyimesben*; Letenyei László: *Gyimesi fejlesztések*; Biczó Gábor: *Autenticitás vagy modernitás? – Társadalomtudományi észrevételek a gyimesi térség komplex fejlesztési tervzetetét előkészítő párbeszédhez*; Ilyés Zoltán: *A gyimesi kultúrtáji örökség megőrzésének és továbbfejlesztésének lehetőségei*; Karátson Gábor: *Gyimes, a hármas-egy*.

A nap zárásaként *Kibomlott kéve* címmel a Miskolci Egyetem Kulturális és Virtuális Antropológia Intézetének (témavezetője: Biczó Gábor), valamint Vörös T. Balázsnak az *Így könnyebben telik a nyár...* című filmjét néztük meg.

A második napon *Fejlesztés a szakpolitikák szemszögéből* cím alatt kaptak szót azok az előadók, akik szakmájuknál fogva is térségfejlesztéssel foglalkoznak. Hallottunk előadást például egy magyarországi falu sikeres tejjgazdálkodásáról, az Eurégió magyarországi példáiról, az erdélyi Énlaka értékmegőrző programjáról, az autonóm kistérség (értve alatta az energia- és vízgazdálkodást) megvalósításának lehetőségeiről, a génmanipulált élelmiszerek termesztésének veszélyeiről, az uniós támogatásokból megvalósuló gyimesi árvízvédelemről stb.

Ebben a szekcióban a következő előadások hangzottak el. Bíró A. Zoltán: *Térségi fejlesztés: lehetőségek és adottságok között*; Ocskay Gyula: *Organikus térségfej-*

lesztés; Kolumbán Gábor: *Fejlesztési tanulságok az Énlaka értékmegőrző program alapján*; Korodi Attila: *Beruházások a Tatros medencéjében Hargita megyében*; Ertsey Attila: *Falvak, kistérségek autonóm működtetése: megújuló energiaforrások, természetközeli szennyvízkezelés, biotoaettek*; Rodics Katalin: *A génmódosított szervezetek kockázatai és a magyarországi moratórium*; Rácz Árpád: *Az oktatás helyzete és jövője Gyimesben*; Samók Gyula: *A tejtermelés esélye az EU csatlakozás után – egy lehetséges út*.

Egy külön szekcióban, a nap második felében azok a helyi emberek kaptak szót, akik már valamely kezdeményezésükkel sikert értek el Gyimesben. Ennek keretében a következő előadásokat hallhattuk. Antalné Tankó Mária: *Néprajzi, helytörténeti gyűjtemény*; Varga Zsuzsanna: *Tudatos hagyományörzés – néptáncoktatási program a helyi általános iskolákban*; Antal Tibor: *Környezetvédelem, hulladékhelyzet*; Mihók György: *A gyimesközéploki hagyományörző ház terve*; Bilibók Ágoston: *Vasúttörténeti gyűjtemény*.

A konferencia során is felmerült annak a gondolata, hogy a gyimesi kultúra jelen változási folyamatait (gépesítés, ipari termékek terjedése, a gazdálkodás hagyományos formáinak felszámolódása, mentális és orientációs változások stb.) ismerve vajon átléphetők-e a modernizációnak – a „modernizáltak” által már látott – buktatói, ha felhívják rá a helyiek figyelmét és a nyugati típusú fejlődési mintától eltérő, de annak a fenntarthatóság szempontjából értékes tapasztalati tudását felhasználnák. Azt gondolom, a két nap alatt megerősítést nyert, hogy ami a különböző megközelítésekkel összehajtható, azt érdemes összekapcsolni. Például Ilyés Zoltán kutatásai a gyimesi táj antropogén elemeiről segíthetnek a hamarosan elkészülő turistaútvonalak és információs táblák kialakításánál. (Persze a turizmus haszna vagy kára újabb kérdést jelent.) Pálfalvi Pál etnobotanikus 90 féle helyi babot bemutató táblái pedig a génbankokkal és génmanipulációval foglalkozó Rodics Katalin figyelmét keltették fel, aki ennek kapcsán a népi génbankok intézményes megőrzésének fontosságára hívta fel a figyelmet.

Mindez eddig szépek és kereknek tűnhet, mégis a felmerülő kérdések és nehézségek vannak túlsúlyban. Vajon egy kívülről érkező, a mindennapjait egy teljesen más mederben élő ember megmondhatja-e a helyieknek, hogy mit tegyenek, vagy adhat-e egyáltalán tanácsot? Ha a válasz egyszerű nem, azzal a kultúrákutató nemcsak a felelősséget teszi le magáról, de elvágja magát annak a lehetőségétől is, hogy eredményei a gyakorlatban hasznosulhassanak. Ha a válasz igen, akkor felmerül a kérdés: mi annak a módja? Ehhez többek között szükséges lenne a társadalom szerkezetét, az egyes településrészek, patakok társadalmi hálóját, információs szövetekét annyira ismerni, hogy az ember tudja, hol is érdemes rácsatlakozni. Ide kapcsolható a konferencia szervezésének egyik sarkalatos problémája is, miszerint nem ismertük a helyi „erőviszonyokat”. A fejlesztési stratégia elkészítéséhez a pénzt részben az önkormányzatok adják össze, így az ő jelenlétük a rendezvényen természetes módon tudott volt. Ki gondolta volna viszont, hogy ebben az esetben a helyi értelmiség és a gazdasági kulcsszereplők távol tartják magukat az eseménytől. A dolog pikantériája, hogy végül a polgármesterek is csak pillanatokra jelentek meg, és megnyitójukat elmondva hamarosan távoztak is.

A „kívülről érkezők” helyi szerepéhez, felelősségéhez visszatérve, a kiútkeresésben a „külső segítség” gondolatának létjogosultságát többek szerint az adja Gyimesben, hogy a modernizáció olyan erővel és ütemben foglalja el, írja át a helyi életmód alappilléreit, hogy az a gazdasági, szociális, kulturális és ökológiai rendszer stabilitását is veszélyezteti. Kérdés viszont, hogy a gyimesi kultúra a globális tendenciák mentén, azok folyamataiba olvadva alakul át, vagy (akár külső segítséggel is) képes

lesz a hagyományaira támaszkodó, és továbbra is egyéni, súlypontját önmagában őrző életmódot fenntartani. Mivel a globalizációs hatások erős és ki nem küszöbölhető módon jelennek meg, jelenlétük a közösség egyfajta tudatosodását kívánja: valamiféle ellenálló képességet, hogy választani tudjon, és választ tudjon adni az őt érő hatásokra.

A konferencia részletes programja és az előadások írásos összefoglalói letölthetőek a Pogány-havas Kistérségi Társulás honlapjáról: www.poganyhavas.ro.

MURÁNYI VERONIKA

A muravidéki magyarok néprajza

(Lendva, 2008. január 25–26.)

Rövid, de igen tartalmas, neves szlovén és magyar szakembereket felvonultató nemzetközi konferenciát szervezett a Muravidéki Magyar Tudományos Társaság (elnöke Halász Albert) és a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet Lendván, a Városháza dísztermében. A konferencia felkért vezetői Göncz László történész, a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet igazgatója, Monika Kropcej, a Szlovén Tudományos és Művészeti Akadémia Kutatási Központ Szlovén Néprajzi Kutatóintézetének vezetője, valamint Voigt Vilmos folklórkutató, az ELTE BTK Néprajzi Intézetének professzora voltak.

A Magyar Tudományos Akadémiát Görömbei András akadémikus, a Magyar Néprajzi Társaságot Küllös Imola alelnök, az MTA Néprajzi Kutatóintézetét Juhász Katalin tudományos főmunkatárs, a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékét Barna Gábor tanszékvezető és Simon András adjunktus képviselte. Megfigyelőként jelen volt Kontra Miklós, az MTA Nyelvtudományi Intézetének főmunkatársa, a kisebbségben élő magyarok nyelvhasználatával foglalkozó nyelvész, Sáringer János, a budapesti Balassi Intézet titkárságvezetője, valamint szlovéniai notabilitások (Bernjak Elizabeta, a Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség elnöke képviselőjében Horváth Ferenc, a Lendva Községi Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség Tanácsának elnöke), továbbá néhány érdeklődő hallgató.

Termékeny ötletnek tartjuk az efféle, térbeli határokon átnyúló és tudományközi tanácskozásokat, hisz ezek a jobb szakmai együttműködésen túl tartalmas baráti találkozásokat is eredményeznek. A legutóbbi, magyarországi és határokon kívüli intézményvezetőket összehozó rendezvény, a Magyar Néprajzi Fórum 2005. április 28–30-án Kolozsvárott volt. (Ezen szlovéniai kutató nem volt jelen.)

2008-ban, amikor Szlovénia állami függetlenségének 15. évfordulóját ünnepli, érdemes azon töprengenünk itt, Lendván, hogy a jelenlévő szaktudományok és intézmények képviselői mivel, hogyan járulhatnak hozzá a muravidéki gyorsan asszimiláló magyarság megmaradásához, nemzeti/etnikus identitásának erősítéséhez. Fontos ez a kérdés, már csak azért is, mert az Európai Unió politikájában jelentős szerepet kap a regionális együttműködés és a nemzeti/nemzetiségi kultúrák védelme.

Köztudott tény, hogy a Muravidék mint földrajzi fogalom gyakorlatilag csak 1920 után honosodott meg. Azt a területet nevezzük így, amely a történelmi Vas és Zala vármegyéből, azaz a Muraszombati járásból és az egykori Alsólendvai járásból

keletkezett a trianoni döntés következtében. Kialakulását tekintve tehát ún. kényszerkisebbségnek, települési sajátosságait tekintve pedig regionális kisebbségnek is nevezhetjük a muravidéki magyarokat. Néprajzi szempontból az Örség és Hetés hagyományos népi kultúrájának vonzaskörzetébe, tehát két némileg különböző néprajzi csoportba tartoztak azok a Szlovéniához került falvak, amelyek magyar anyanyelvű lakossága lélekszámát tekintve Trianon óta kb. 35–40 %-ára csökkent, a 20. század végén készült statisztikák szerint 7 és 9 ezer fő között mozog. A közép-európai térségben példaértékű szlovén nemzetiségi politika ellenére az anyanyelvű magyarság asszimilációja folyamatos e térség 33 vegyes lakosságú falujában.

Az itt élő és dolgozó, valamint az anyaországból „besegítő” néprajzos/történelem- és helytörténész kutatóknak tehát többirányú feladatuk van: az anyanyelvi, hagyományos kultúra felgyűjtése és bemutatása helytörténeti gyűjteményekben, múzeumokban; a folklorizmus-jelenségek (pl. szüreti fesztivál, helyi kötődést erősítő új népszokások) szakszerű kialakítása és irányítása. Ezzel egyidőben feladatuk a magyar nyelvű kultúra szükségszerű változásainak feltárása, valamint a nemzeti és regionális öntudat újraépítése, erősítése művészeti egyesületek, hagyományápoló csoportok, alkotótáborok által. A konferencián résztvevő szakemberek ezekről a nem kis erőfeszítést kívánó munkákról, az elmúlt évtizedek, évek eredményeiről számoltak be.

A kétnyelvű, szinkrontolmáccsal folyó tanácskozást Görömbei András, az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottságának elnöke nyitotta meg. Lényeglátó és magasröptű gondolatai a nemzetről és nemzeti kultúráról meghatározták a konferencia szellemiségét. A nemzet nem más, mint közös emlékezet a múlttól, közös helytállás a jelenben és közös terv a jövőre nézvést – mondta, és Csoóri Sándorra hivatkozva állította, hogy a magyarság térbeli szétszórtsága miatt ún. „mozaiknemzet”, kultúrájáról tehát csak a szétszóródott nemzetrészek együttes befogadása ad teljes képet. Köszöntötte a résztvevőket és eredményes munkát kívánt Marjutka Hafner, az UNESCO szlovéniai hivatalának igazgatója, aki a Felsőoktatási, Tudományos és Technológiai Minisztériumot is képviselte, valamint Lendva Község polgármestere, Mag. Anton Balažek és alpolgármestere, Pozsonc Mária, nemzetiségi országgyűlési képviselő.

A konferencia egyik nagy témája a területen folyó néprajzi kutatások történeti aspektusú áttekintése volt. Bevezetésképpen Lendvai Kepe Zoltán ismertette a Muravidéken létesített magyar néprajzi gyűjteményeket, Kepéné Bihar Mária pedig a helyi magyar közösség körében végzett néprajzi kutatásokról adott részletes áttekintést. A konferencia másnapján ezeket a gyűjteményeket (tehát a lendvai várban lévő Galéria Múzeum nagyszabású szőtteskiállítását, valamint a 2007 augusztusától látogatható ún. Lendvai Polgárság Múzeumát, majd az 1997 óta működő kapornaki és a 2003-ban szegedi és mohácsi muzeológusok segítségével létrehozott dabronaki helytörténeti gyűjteményt) tekintettük meg Lendvai Kepe Zoltán vezetésével. A vidék magyar településeit érintő autóbussos kirándulás másik szakértő vezetője Göncz László volt. Kala-zolásával sikerült megnéznünk a bántornyai gótikus templom Aquila János festette, jó állapotban fennmaradt freskóit, köztük a Szent László legendáját rögzítő képsorozatot.

A tanácskozáson még a történelmi visszpillantások sorozatába illeszkedett Halász Albert eddig szinte ismeretlen 19. századi forrásokat és helyi kutatókat felsorakoztató előadása, a Vilko Novák etnográfus professzor munkásságát bemutató és értékelő előadások (Ingrid Slavec Gradšnik, Voigt Vilmos), továbbá Juhász Katalin sok fotóval illusztrált beszámolója Kerecsényi Editről, aki a régió néprajzi jellegzeteségeinek legkitartóbb és legeredményesebb hazai kutatója volt.

Nemcsak a múlt néprajzilag értékes hagyományait, hanem a nemzeti identitás, a magyar anyanyelvi kultúra kérdéseit, tehát a hagyományápolás és -örzés módjait, lehetőségeit összegezte Göncz László történész, amikor *A lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet néprajzi tevékenységéről* beszélt. Az összegzésen túl kutatási javaslatokat is megfogalmazott Küllös Imola folklórkutató előadása (*Etnikus kisebbség és/vagy kulturális régió. A muravidéki néprajzi/folklorisztikai gyűjtések tanulságai*). A Szlovén Tudományos és Művészeti Akadémia Kutatási Központ Szlovén Néprajzi Kutatóintézetének vezetője, Monika Kropelj a Mura- és Rábavidék szlovén lakosságának néprajzi vizsgálatairól szólt. Előadásához kapcsolható Marija Kozár-Mukič szombathelyi muzcológus videofilmrel illusztrált előadása a Rába-vidéki szlovének mai farsangj szokásairól.

A nemzetközi konferencia másik fontos témája e kulturális régió egyetemi és múzeumi szakembereinek együttműködése volt. Ide sorolnám Lendvai Kepe Zoltán bevezető összefoglalását a helyi gyűjteményekről. A Szegedi Tudományegyetem néprajzos szakembereinek e területen végzett munkáját mutatta be Barna Gábor és Simon András. A Muraszombati Területi Múzeum munkájáról Jelka Pšajd, a zalaegerszegi Göcseji Múzeum tevékenységéről pedig Vándor László igazgató számolt be.

Végül, de nem utolsósorban meg kell említenünk azokat az előadókat, akik a kisebbségben élő magyar és más nemzetiségek néprajzi kutatását tekintették át. Mintegy elméleti bevezetőt adott a kérdésről a Szlovén Néprajzi Társaság alelnöke, Katalin Munda Hirnök (*Határon túli problematika és a néprajz*). Liszka József, a komáromi Etnológiai Központ igazgatója intézetüknek a szlovákiai magyarság körében végzett tevékenységét és kiadványait, Kocsis Zsuzsanna a vajdasági (Szerbia) Kiss Lajos Néprajzi Társaság képviselőjében az utóbbi évtized helyi néprajzi eredményeit mutatta be.

Az anyanyelvi kultúra és nemzeti identitásépítés vonatkozásában kapcsolódott a konferencia tematikájához Bence Lajos irodalomtörténész előadása egy helyi költőről, Szúnyogh Sándorról, valamint Böszörményi Gergely közgazdász-vállalkozó rövid ismertetése a 2001 óta működő, kulturális missziót teljesítő vállalkozásukról, a *Határon túli magyarok zenéje* című, adományozással egybekötött koncertsorozatukról. A magyar népzenei CD-ket kiadó és forgalmazó Stereo Kft/Periferic Records vezetője elmondta, hogy a trianoni határon kívül rekedt magyarok népzenei hagyományait neves hazai együttesek és előadók közreműködésével rögzítik, majd jótékonyági koncert keretében be is mutatják. Eddig hetvenöt kiadó csatlakozott civil kezdeményezésükhöz, és több mint 6 millió forint értékben adományoztak zenei ajándékcsomagokat öt határon túli, magyar lakosokkal is rendelkező városi közkönyvtárának.

A konferencia résztvevői január 25-én este részt vehettek a Magyar Kultúra Napja muravidéki, központi rendezvényén, a Makovecz Imre tervezte lendvai Színház és Hangversenyteremben, ahol a műsor keretében *A magyar kultúra ápolásáért* díjakat is osztottak gimnazistáknak, egy szabadkai színész-rendezőnek, valamint nyelv-ápolással, honismerettel foglalkozó önkénteseknek.

A másfél napos, kirándulással, pompás ebéddel és nemes borokkal záródó nemzetközi tanácskozás mindvégig jó hangulatban, a kölcsönös szóértés, barátság szellemében telt és a további egymást segítés, kapcsolatépítés reményével zárult.

Az eredményes tudományközi tanácskozás, baráti találkozás lehetőségét biztosító kiváló szervezőmunkáért ismételt köszönet illeti a konferencia két főrendezőjét: Göncz Lászlót és Halász Albertet, valamint munkatársaikat.

A XVI. Néprajzi Szeminárium A közösségek szerepének átalakulása a 20. századi népi társadalomban

(Domaszék–Szeged, 2008. április 16–19.)

2008. április 16–19. (szerda–szombat) között került megrendezésre Domaszéken (Csongrád megye) a Zöldfás Katolikus Ifjúsági Központban a XVI. Néprajzi Szeminárium, amelynek témája: *A közösségek szerepének átalakulása a 20. századi népi társadalomban* volt. A szeminárium szervezési munkáit a Magyar Néprajzi Társaság, a Móra Ferenc Múzeum (Szeged), a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszéke vállalta magára. A meghívott előadók, illetve a szemináriumra jelentkezők 5 országból érkeztek (Magyarország, Románia, Szerbia, Ausztria és Szlovákia), akik között érdeklődő egyetemisták is szép számban megjelentek.

Április 16-án a regisztrációt és a vacsorát követően Tari János mutatta be legújabb filmjét, melynek címe: *Ördögmalom*. A film kapcsán kötetlen baráti beszélgetésre került sor, mely késő éjszakáig tartott.

Másnap, április 17-én folytatódott a regisztráció, majd az ünnepélyes megnyitón Zombori István megyei múzeumigazgató köszöntötte a Néprajzi Szeminárium résztvevőit. Paládi-Kovács Attila akadémikus, a Magyar Néprajzi Társaság elnöke nyitóelőadásában a népi társadalom átalakulásának kutatását, fontos kérdéseit vázolta fel, amellyel elméleti szinten is megalapozta a háromnapos szemináriumot. Ezt követően T. Bereczki Ibolya, a Társaság főtíkára is köszöntötte a megjelenteket. Az első tematikus blokk a család és a rokonság szerepéről szólt a változó közösségekben. Mivel három előadó sajnálatos módon nem tudott részt venni a tanácskozáson, így – egy kis átszervezést követően – a *Keszi Kovács Mozgóképek (Megjelent Keszi Kovács László néprajzkutató születésének 100. évfordulójára)* című DVD bemutatása került előbbre. Majd Nagy Abonyi Ágnes *A köztisztelőben álló felsőhegyi ember* címmel mutatta be kutatását. Ezt követően Eperjessy Ernő lényegre törő, tömör előadást tartott *A komaság és a nagycsalád formái és funkciói a zselicségi cselédek körében (A 20. század első felében)* címmel. Az előadásokat követően számos hozzászólást, kérdést intéztek az előadók felé. Ebéd után kezdődött a *Nemek és generációk a lokális társadalomban* című tematikus blokk, amely köré három előadás fűződött. Elsőként Turai Tünde a Szilágyságból hozott példát a *Nagyszülők ragaszkodása unokáikhoz, unokák kötődése nagyszüleikhez: változás és állandóság* című témában. Felhívta a figyelmet néhány változásra és változatlanúságra a közelmúlt generációs kapcsolatait vizsgálva, melyek a szocialista és poszt szocialista szociálpolitikai és gazdasági adottságokra vezethetők vissza, illetve ezeknek a társadalmi intézményekre gyakorolt hatásaira. Másodikként Szabó László *Generációk a hagyományos paraszti társadal-*

makban című előadásában olyan fontos kérdéseket feszegetett, mint például az öregek helyzetének és szerepének megoldatlansága, az új generációk távlat és felelősség nélküli magatartása, a jövő iránti felelősség fel nem vállalása, az individuum közösség elé való helyezése, amelyek mind szélsőséges, ugyanakkor valóságos és mind gyakoribb eseteket produkálnak. Harmadik előadóként Bokor Zsuzsa *Leányélet nélkül? – A közösségből való kikerülés és a cselédkérdés a húszas évek Kolozsvárján* címmel mutatta be kutatását, amelyben kifejtette, hogy az urbánus-rurális találkozás során történő súrlódások miként fogalmazódnak meg a cselédek felé irányuló értékítéletekben és elvárásokban, illetve melyek a cselédek városi környezethez való alkalmazkodási gyakorlatai. Végül élénk vita alakult ki a generációs különbségek és a társadalmi rétegek kapcsán, melynek során a jelenlevők újabb és újabb kutatási témákat javasoltak. A délutáni utolsó szekció címe a következő volt: *A legénybandától a civil közösségig – Informális és formális szabadidős csoportok és érdekközösségek szerveződése*. Az alábbi hat előadó taglalta ezt a nagy témát a Kárpát-medence sokszor igen különböző településeit hozva példának: Bárh János (*Kütközösségek után vízvezető közösségek Csíkszentgyörgyön és Csikbánkfalván*), Simon András–Mód László (*Borrendek a Dél-Alföldön és a Délvidéken*), majd Mód László (*Üdülőtársulatok és üdülőtelepek Tápén a 20. század második felében*), Kothencz Kelemen (*„Dalolj vidáman s elröpül a gond”. A Szeremlei Református Dalárda működése a két világháború között*) és Nagy István (*A Bonyhádi Evangélikus Gimnázium Öregdiák Szövetsége*), végül a szekció záróelőadásában Peti Lehel *Atomizálódás és versengés – A lokális társadalom újjászerveződése egy Kis-Küküllő menti agrártelepülésen* címmel többek között arról beszélt, hogy Vámosgálfalván a rendszerváltás után hogyan alakultak a település különböző társadalmi csoportjainak megélhetési lehetőségei és gazdasági törekvései, hogyan változott az agrárium eltartó képessége és hogyan reagált minde erre az átszerveződő lokális társadalom.

A Néprajzi Szeminárium harmadik napján, április 18-án *A lokális társadalom átalakulása, polgárosodás és urbanizáció* címmel kezdődött az első szekció, melyet Bali János lendületes előadása nyitott meg (*A mozdonyvezetők szerepe a falusi életmód urbanizációjában*). A közösségi identitás és a városiasodó falu címmel Kocsis Aranka mutatta be kutatásának rész eredményeit, amelyben Pozsonypüspöki, Szunyogdi és Verekye példáján kívánt közelebbről megvizsgálni többek között olyan kérdéseket, mint a közösségi identitás és a városiasodás kapcsolata, amely a szlovákiai magyar társadalom szempontjából különösen izgalmas és érzékeny problémának tűnik. Ezt követően Miklós Zoltán *Egy urbanizálódó falusi közösség társadalmi alapintézményeinek átvértelődő funkciói (Korondi példa)* címmel, képekkel gazdagon illusztrált előadása hangzott el. Véget értül Jakab Albert Zsolt kolozsvári emlékeztető közösségek rituális térhasználatát mutatta be a városban működő emlékállítási és emlékezési folyamatok szerveződésének, működésének és hatásának vizsgálatán keresztül. A tér megszervezése és megalkotása különböző társadalmi csoportok, egyletek, pártok számára nemcsak a manifesztum lehetőségét jelenti, hanem a térhasználathoz fűződő különböző ideológiák, elképzelések és érdekek leképezését is (*Az emlékeztető tere: térbeélés és kollektív tudat Kolozsváron*). Az előadások ismét érdekfeszítőek voltak, számos kérdés merült föl, a hozzászólások kibővítették az ismereteket a táji jellegzetességekről. Ebéd után egy rövid blokkban az ünnep közösségi szerepét tárgyalták a felszólalók. Kiri Edit *A közösség mint lokális értékek közvetítője a lakodalmi főzőasszonyok példáján* című előadásában a Hajdú-Bihar megyei Újírás jellegzetes munkaszervezetét mutatta be. Egyrészt arra kereste a választ, hogy a lakodalom alatt

melyek azok a közösségi szinterek és alkalmak, ahol és amikor a helyi értékeket közvetítik, másrészt az átalakult lokális társadalom következtében hogyan változik meg maga a lakodalom és az e köré kialakult munkaszervezet. A szekció második előadásában Mihárics Tünde *A busójárás mint a közösségen belüli reprezentáció lehetősége* címmel adott elő. Újabb kutatásai cáfoltak számos általánosító megközelítést a sokác farsangi szokással kapcsolatban. Párhuzamosan több csoportközösség létezik, melyek egyedi, sajátos, a többitől eltérő jegyeket, jelenségeket mutatnak, és olyan szokásokkal rendelkeznek, melyek csupán a csoporton belül zajlanak, a közönség számára láthatatlanok maradnak. A busók térhasználata alkalmazkodik a város mára kialakult struktúrájához, az ahhoz történetileg kötődő sajátosságokhoz, a városba érkező turisták igényeihez, valamint az egyes csoportok önállóan kialakított térhasználati szokásaihoz. A szekció utolsó előadását Báti Anikó tartotta *Ünnepek és ünnepi táplálkozás Cserépfalu közösségi életében* címmel, amelyben az ünnepek, az ünneplés módjának módosulásait, az együtt étkezés jelentőségét vizsgálta. Az ünnepek közül hangsúlyosabban tárgyalta a lakodalmat, a karácsonyt, a húsvétot és az újonnan létrehozott falunapokat. A következő tematikus blokkban kiemelten a levéltári forrásokon keresztül vizsgált közösségek életébe nyertünk bepillantást. Kocsis Gyula előadását (*Egyéni vétek, közösségi kezeség*) követően Pozsony Ferenc *Demográfiai folyamatok Körös-főn az anyakönyvek tükrében* címmel mutatta be kutatását. A vacsorát megelőzően *A közösség mint hálózat: új tendenciák és lehetőségek a kultúra örökítésében* címmel vitatták meg kerekasztal-beszélgetés keretében a résztvevők a legújabb törekvéseket. Aznap, pénteken a Magyar Rádió Szegedi Stúdiója is tiszteletét tette a rendezvényen. A tudósítók számos előadóval készítették rövid riportot, amelyet később sugároztak is Csongrád megyében. Az esti vacsorát a Móra Ferenc Múzeum lelkes kollégái készítették (Mód László, Simon András, Fodor Ferenc, Szabó Magdolna), amely kiválóan sikerült! Különleges borkóstolóval is készültek a csongrádi vidék jellegzetes boraiból, és a borvidékeket térképen is prezentálták. Az est igazi fénypontja Fodor Ferenc szegedi muzeológus és barátja énekes-citerás, egész estés muzsikálása volt. A záróest is nagyszerűen sikerült, újabb és újabb szakmai kapcsolatok alakultak ki, a meglévők pedig jobban elmélyültek.

Április 19-én – az eső ellenére – a kitaróbbak megtekintették a híres szegedi vár és a középkori vártemplom romjait, ahol Horváth Ferenc, a Móra Ferenc Múzeum tudományos igazgatója kalauzolta az érdeklődőket. Ezt követően a Csongrád Megyei Főügyészség termében egy nagyon igényes filmet is végignézhettek a közönség Szeged történetéről és a Palánk feltárásáról. Az ebédet Szeged egyik híres éttermében fogyasztották el a résztvevők, természetesen különleges és hagyományos halételeket választva. Mindezek után kissé megkésve érkezett a csoport Tápéra, ahol nagy szeretettel várták őket a helyi gyékényes műhelyben dolgozó asszonyok. Gyékényfeldolgozó bemutatót nézhetnek végig a megjelentek, történeteket hallhattak a régi tápai életből. Sőt, a bemutatót követően egy helyi specialitással, a krumpplislepénnyel, illetve gyékényből készült ajándékkal gazdagabban indították útnak a csoportot.

Összességében nagyon jól sikerült a XVI. Néprajzi Szeminárium. Számítógépes prezentációkkal készült az előadók többsége, amelyeket technikailag is zökkenőmentesen tudtak bemutatni. Így az előadásokat sokkal színesebbé, lendületesebbé tették, melyeket így még nagyobb érdeklődés kísért. Számos résztvevő a kutatásainak legújabb eredményeit összegezte egy-egy előadásban. A szeminárium remek lehetőséget biztosított a szakmai kommunikáció elmélyítéséhez, amelyet a megjelentek ki is használtak. A vendéglátás, a szervezés és a programok kiválóak voltak, külön kieme-

lendő az igényesen megtervezett és kivitelezett meghívó és programleírás, amely Halák Emese keze munkáját dicséri. A szeminárium előadásait a szervezők elektronikus formában kívánják megjelentetni.

KIRI EDIT

Emlékezés Szabadfalvi József születésének 80. évfordulóján

(Miskolc, 2008. június 16.)

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság, a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszéke, a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kara és a MAB Néprajzi Munkabizottsága 2008. június 16-án emlékülést szervezett Miskolcon Szabadfalvi József (1928–2001) születésének 80. évfordulója alkalmából. A rendezvényre az MTA Miskolci Területi Bizottsága székházában került sor. A konferencia előtt a rendező intézmények képviselői, valamint a Magyar Néprajzi Társaság elnöke, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatója, a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatója a családtagokkal együtt megkoszorúzták Szabadfalvi József sírját a Mindszenti temetőben.

Szabadfalvi József 1928. június 21-én született Debrecenben. Tanulmányait szülővárosában végezte: a Piarista Gimnáziumban érettségizett, majd a Kossuth Lajos Tudományegyetemen magyar–történelem szakos diplomát szerzett (1952). Az egyetem Néprajz Tanszékén gyakornok, tanársegéd, majd tudományos munkatárs volt (1952–1967), később a tanszék mellett működő MTA Néprajzi Kutatócsoport tudományos főmunkatársaként dolgozott (1967–1972). 1973-ban Miskolcra telepedett át: 1990-ben történt nyugdíjazásáig a miskolci Herman Ottó Múzeum és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumi Igazgatóság igazgatója volt, majd a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának egyetemi tanára lett (1992–2001). A történettudomány (néprajz) kandidátusa (1971), majd doktora (1988) fokozatot szerzett. 2001. március 29-én hunyt el Miskolcon.*

Az emlékülés elején a program házigazdája, Viga Gyula köszöntötte a mintegy 80 főnyi vendégsereget, s emlékezett meg Szabadfalvi Józsefről. Személyes hangon idézte meg a volt igazgató alakját, aki őt – több fiatal munkatárshoz hasonlóan – már ötödéves egyetemi hallgató korában a Herman Ottó Múzeumba vitte dolgozni. Utalt arra, hogy az emlékülés nem egyszerűen a hálás utódok tisztelgése: Szabadfalvi József igen jelentős tudományos, egyetemi oktatói és múzeumszervező munkásságot mondhatott magáénak, s mivel e szakterületek kánonja az elmúlt két évtizedben megváltozott, különösen fontos felmutatni a ma is tanulságos és megőrzésre szoruló életművet.

Páczelt István akadémikus, a MAB elnöke elsősorban Szabadfalvi József tudományos-szervező tevékenységéről, a MAB történelmi és néprajzi munkabizottságai érdekében vállalt munkájáról, valamint a Miskolci Universitas Egyesület élén végzett

* Szabadfalvi József életpályájáról részletezően: Veres László–Viga Gyula (szerk.): *Szabadfalvi József munkássága*. Miskolc, 1998. Lásd még Viga Gyula: Szabadfalvi József. *Ethnographia* CVII. (1998) 438–440.

munkájáról emlékezett meg, Fazekas Csaba, a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának dékánja pedig a bölcsészképzés megszervezésében vállalt szerepét méltatta. Amellett, hogy Szabadfalvi József ennek egyik meghatározó személyisége volt, jórészt neki köszönhető a muzeológiai és a művelődéstörténeti oktatás programjának kialakítása, nem utolsósorban pedig a Herman Ottó Múzeum kihelyezett tanszékcsoportként való működtetése. E rövid megemlékezések után került sor a *Szabadfalvi József-díj* idejéig, immár második alkalommal történő átadására. A díjat – Varga Éva szobrászművész plakettjével – 2007-ben alapította a múzeum észak-magyarországi, magas szintű tudományos és közművelődési, hangsúlyosan közgyűjteményi tevékenység, és azok utánpótlásának nevelésében végzett tevékenység elismerésére. A díjat ebben az esztendőben Petercsák Tivadar érdemelte ki, aki pályafutását Sárospatakon kezdte, majd Szerencsén folytatta, s 2008. június 30-án vonul nyugdíjba az egri Dobó István Vármúzeum igazgatójaként.

Az emlékülés második részének előadói részletező módon taglalták Szabadfalvi József szakmai tevékenységének legfontosabb területeit, illetve eredményeit. Bodó Sándor, aki néhány évig igazgatóhelyettesként tevékenykedett Szabadfalvi mellett, a kézművesiparok és a népművészet területén végzett kutatásokat méltatta. Szabadfalvi József pályakezdő korában a debreceni mézeskalácsos mesterséget kutatta, majd figyelme kiterjedt a mesterség egészére, vele a gyertyamártás és a viaszfeldolgozás történetjére. Behatóan foglalkozott a fazekasság, hangsúlyosan a feketekerámia kárpát-medencei történetével, mellette behatóan vizsgálta egyes műhelyek és alkotók (főleg Nádudvar) tevékenységét. Miskolcra kerülve is folytatta ezt a témát, később azonban főleg a festett templomi asztalosmunkákkal (Miskolc, Megyaszó) és a pásztomművészettel foglalkozott.

Paládi-Kovács Attila akadémikus a pásztorkodás és a hagyományos népi állattartás kutatójának tevékenységét idézte meg. Méltatta Szabadfalvi Józsefnek az extenzív állattartás területén végzett vizsgálatait, s részletezően ismertette azt a polémiát, amelyet a honfoglaló magyarság állattartó kultúrájának, hangsúlyosan a nomadizmus és a legeltető állattartás történeti típusainak kérdéseiben évtizedeken át együtt folytattak.

Ezt követően Ujváry Zoltán professzor emeritus személyes hangvételben idézte fel kapcsolatukat, barátságukat Szabadfalvi Józseffel. Fialat munkatársakként 1955-től dolgoztak együtt a Gunda Béla által irányított Néprajzi Tanszéken, 1972-ig egy munkaszobában tevékenykedtek, s családi barátság is összefűzte őket. Ez nem szakadt meg Szabadfalvi József Miskolcra kerülésével sem: a baráti szálak ereje mellett azért sem, mert Szabadfalvi tovább folytatta debreceni oktatómunkáját, Ujváry Zoltánt pedig szülőföldje, Gömör kutatása az északi régióhoz kötötte.

Az előadások sorát Veres László megyei múzeumigazgató zárta, aki 1990-ben követte Szabadfalvi Józsefet a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei múzeumok élén. Részletezően mutatta be, hogy 1973 és 1989 között, elődje tevékenysége révén miként gyarapodott a múzeumi szervezet az intézmények számában és a szakalkalmazottak létszámában csakúgy, mint a tudományos és a közművelődési tevékenység hatékonyságában. Hangsúlyozta, hogy Szabadfalvi József irányításával a Herman Ottó Múzeum és a vidéki intézményi hálózat valódi virágkorát élte, amiben jelentős szerepet vállaltak az igazgató által kiválasztott, fiatal munkatársak. Közülük számosan kaptak azóta vezetői megbízatást országos és megyei múzeumok, egyetemi tanszékek élén.

Az életmű különböző részeit elemző előadások mind aláhúzták Szabadfalvi József sokoldalú kutatói érdeklődését, s azt, hogy a többször váltott témákban gyakorlatilag megújult, megfrissült kutatói figyelme is. Az emlékülésen részt vevő barátok,

egykori munkatársak, a kulturális irányítás korábbi és jelenlegi irányítói egyaránt jó szívvel idézték fel a tudós etnográfus és múzeumigazgató emlékét, azt a dolgozó és eredményes kutatót, emberi kapcsolataiban mindig korrekt, empatikus embert, aki ma is nagyon hiányzik a múzeumügyből, egyetemi oktatásból, szakmai-társadalmi közéletből.

VISZÓCZKY ILONA

Emlékezés Reguly Antal halálának 150. és Lakó György születésének 100. évfordulója alkalmából*

(MTA Székháza, Budapest, 2008. szeptember 29.)

A mai napon a Magyar Tudományos Akadémia két egykori tagjára, a magyar nyelv eredetének és rokonságának két kiemelkedő, tudós kutatójára emlékezünk. Reguly Antal élete a felfedező terepmunka lázában és nélkülözésében lobbant el. Hosszú betegségét követően, de fiatalon, 39 évesen oltotta ki életét egy súlyos agyvérzés 1858. augusztus 23-án. Nagyra törő terveit sajnos nem tudta valóra váltani. Betegsége meggátolta jegyzeteinek feldolgozásában. Első feldolgozott, magyarra fordított anyagait – közös értelmező munkájukat követően – Hunfalvy Pál adta ki, de Reguly *A vogul föld és nép* megjelenését (1864) már nem élhette meg. Meghalt anélkül, hogy útjának eredményeit ő maga tárhatta volna a világ tudományossága elé.

Lakó György a budapesti egyetem finnugor nyelvtudományi tanszékének vezető professzora magas kort élt meg és még hajlott korában is munkálkodott, új művekkel jelentkezett (pl. *A magyar mondat szerkezet finnugor sajátosságai*. Az Uralisztikai Tanszék Kiadványai 2. Pécs, 1991). 1995. július 15-én, amikor 88 éves korában elhunyt, lényegében már lezárt, teljes életművet hagyott hátra. A nekrológot író tanítvány, Honti László elismerően állapíthatta meg: „Amikor eltávozott, nem maradt utána befejezetlen munka, teljesítetlen kötelezettség.”

Lakó György a finnugor nyelvészeti stúdiumok 1872-ben alapított budapesti tanszékének időrendben a negyedik professzora volt: Budenz Józsefet, Szinnyei Józsefet és Zsirai Miklóst követte a tanszék élén és a széles nemzetközi elismertségnek örvendő magyar finnugrisztikai iskola vezetésében. Köztudott, hogy a finnugor összehasonlító nyelvtudomány művelését Budapesten még a Göttingenből elcsábított Budenz emelte világszínvonalra, s az őt követő professzoroknak később sokkal nehezebb körülmények között kellett az elért szakmai színvonalat fenntartani, a magyar nyelvtudomány és rokontudományai, valamint a magyar nemzetismeret számára (is) nélkülözhetetlen oktatási/kutatási műhelyt oltalmazni.

Lakó professzor életműve – noha az 1950-es években egy tanulmányútja során Szentpéterváron magának is alkalma nyílt északi vogul anyagot gyűjteni a vogul nemzetiségű Evdokija Rombandeevától – nem az élő nyelv tanulmányozásához, a terepmunkához, hanem a könyvtárakhoz, az archívumokhoz, a filológiai munkálatokhoz kapcsolódott. Fonetikai, morfológiai és etimológiai elemzések, s a szakirodalmi

* Az e cím alatt olvasható előadás az emlékülés megnyitójaként hangzott el. A szerk.

eredményekre építő rendszerező művek sokasága kapcsolódik a nevéhez. Ezek közül a rokontudományok művelői legtöbb hasznát a szótörténeti, etimológiai eredményeknek, s kiemelten *A magyar szókészlet finnugor elemei* című etimológiai szótár három kötetének (Budapest, 1967–1978) veszik. Ennek az időtálló nagy műnek Lakó György nem csupán a főszerkesztője, legfőbb lektora volt, hanem szorgos megalapozója, munkatársa is. A szótár szakirodalmi bázisa ugyanis az ő legendásan alapos etimológiai cédulagyűjteménye volt.

A kívülálló előtt sem kétséges, hogy Lakó professzor munkássága túlmutat a hazai és a nemzetközi finnugrisztikán, s benne a magyar nyelvtudomány, s azon belül az összehasonlító nyelvtörténet és a lexikográfia egyik legjelentősebb 20. századi egyéniségét kell tisztelnünk.

A 150 éve elhunyt Regulyról *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai* címen megjelent életrajzi lexikon (Budapest, 2003. III. 1064.) szócikke szakági meghatározásként azt írja: „nyelvész és utazó”. Sem a cikk szerzőjének, sem a lektorálást végző szerkesztőknek nem tűnt fel Reguly etnográfiai, folklorisztikai és embertani szakíránnyá, felkészültsége. Pedig elegendő egy pillantást vetni publikált műveinek jegyzékére, hogy belássuk: Reguly elsősorban etnográfusnak tekintette magát, aki a népeket nyelvük, hagyományos műveltségük (népköltésük, életmódjuk, tárgykészletük) és embertani vonásaik tekintetében egyaránt vizsgálta. Már Eötvös József megírta róla, hogy „életének iránya fölött a véletlen határozott, mely őt a stockholmi könyvtárban Arvidson finn tudóssal összehozá, s őt a magyar s finn nyelvek között létező rokonságra emlékeztetvén, benne azon gondolatot ébreszté, hogy miután a magyar nép eredetének kérdése csak az észak népei és nyelveinek tanulmányozása által fejthető meg, ezt tűzze ki élete céljául”. Ezt követően indult Finnországba, ahol Castréntől nyelvészetet (és nyelvet) tanult (1840), majd Szentpétervárra, ahol Karl Maximovics Baer akadémikustól az embertani kutatások, a krainometria metodikáját sajátította el (1841–42).

A Magyar Tudományos Akadémiának küldött leveleiben beszámolt tanulmányairól és kutatási terveiről. 1843 júliusában küldött levelében akadémiánk anyagi támogatását kérte a vogulok és az osztjások földjére tervezett utazáshoz. Feladatait vázolván említette: „Különös figyelmet kívánok fordítani e népek természettani viszonyaira is, s e népcsaládból egy koponya-gyűjteményt szerezni össze s gipsznyomatokat venni, *minek csinját itt magamévá tettem.*” Ezt a „tudományát” később Magyarországon is hasznosította. 1857-ben a Palócföldön végzett 6 hetes néprajzi és antropológiai terepkutatása során az embertani megfigyeléseit, méréseit német nyelven rögzítette, etnográfiai jegyzeteit viszont magyarul írta, messze megelőzve korát az adatvédelem és a személyiségi jogok területén is.

Folklorisztikai munkásságát a hagyatékából kiadott művek sora jelzi. Hunfalvy akadémiai székfoglalója (*Egy vogul monda*, 1859) Reguly által gyűjtött szövegre épült. Hagyatékából született *A vogul föld és nép* (1864), majd a Munkácsi Bernát által közzétett *Vogul népköltési gyűjtemény*, I–IV. (1892–1921), a Pápay József által kiadott *Osztják népköltési gyűjtemény* (1905) jelentékeny hányada. A sor folytatható lenne a Zsirai Miklós, majd a Kálmán Béla és a Fokos Dávid által később kiadott gyűjtemények címeivel.

Emlékeztetnünk kell arra, hogy Reguly már Finnországban (1840–41-ben) elkezdte a néprajzi tárgyak beszerzését, gyűjtését is. Első szerzeménye egy lapp öltözék volt és egy lapp koponya. Amikor több ezer kilométeres és mintegy 385 ezer négyzetkilométeres térséget érintő expedíciójáról 1846-ban visszatért Szentpétervárra, antropológiai, régészeti és néprajzi tárgyai, az úton készült jegyzetei hét hatalmas

ládába csomagolva érkeztek meg vele. Barátai az életéért aggódtak, ő maga inkább a poggyszáért remegett. Péterváron az Orosz Földrajzi Társaság kérésére még megszerkesztette az Északi Urál-vidék térképét, melyen 5400 települést jegyzett be nagy pontossággal. Még abban az évben kiadták nyomtatásban (*Ethnographische-Geographische Karte des nördlichen Ural-Gebietes*. Sankt Peterburg, 1846), s nagy hasznát vette az Uralba akkor induló orosz expedíció.

Pestre megérkezvén 1847-ben többek között egy 72 tárgyból álló etnográfiai kollekciónak adta át a Magyar Tudományos Akadémiának. Az 1847. novemberi „népes gyűlésről” beszámoló Toldy Ferenc „titkok” részletesen felsorolta a teremben kiállított tárgyakat is. A gyűjteményről megjegyezte: „a maga nemében egyetlen a művelt Európában; s méltónak tartom, hogy tárgyai kivétel nélkül mind lerajzolva, részint színes nyomtatban közzé tétessenek...”. Viszonyainkat jellemzi, hogy Toldy ezen kívánsága egy évszázadon át nem teljesült, s a Reguly-gyűjtemény első részleges dokumentációja csupán 1954-ben jelent meg. (A Néprajzi Múzeum 2008 márciusában egy félnapos kamarakiállításon mutatta be a gyűjtemény néhány még megmaradt darabját.)

Nem is kell mondanom, hogy az olyan nagy tudós elődök, mint Reguly Antal és Lakó György eredményeit sokkal jobban kell tisztelnünk és becsülnünk, mint az történt és történik méltatlan korokban. Tudós hagyatékukat, emberi példájukat ápolnunk kell, s felmutatni, átadni az utánunk jövő nemzedékeknek. Reményem szerint ezt a célt szolgálja a mostani emlékülés is.

Átadván a Magyar Tudományos Akadémia elnökségének, továbbá a Nyelv- és Irodalomtudományok Osztályának üdvözlétét és jókívánságait a konferencia sikeréhez, megnyitótam a *Kanteletár* néhány sorával zárom:

*„a szép versek, rövid versek.
Jobb, ha örömmel hallgatják,
mintha már várnák a végét.
Zúgva zúgó zuhatag sem
zúditja el minden vizét,
ésszel élő énekes sem
dalolja el minden dalát”*

(Rácz István fordítása)

Ezzel a költői (és az előadónak ajánlott) intellemmel az ülészakot megnyitom.

PALÁDI-KOVÁCS Attila

MÚZEUMOK, GYŰJTEMÉNYEK

Szolnoki csipke a Damjanich János Múzeum néprajzi gyűjteményében

2008 februárjában a szolnoki Damjanich János Múzeum néprajzi gyűjteménye 81 darab tárggyal gazdagodott. A tárgye gyűjtemény, amely a „szolnoki csipke” mintarajzai-ból, terveiből áll, néhai Jakab Antalné Mészáros Gizella hagyatékából fia, Jakab Antal révén került gyűjteményünkbe. A jellegzetes varrottcsipke-technikát Hagyák Stefánia alakította ki Szolnokon az 1920-as, '30-as és '40-es években egy másik, nevesebb varrottcsipke-típus, a halasi csipke felvirágzásának idején, talán azt is mondhatjuk, annak árnyékában. Sokan hosszú ideig a halasi csipke egyszerű utánzásának tartották, jóllehet csak a technika alapvonásai azonosak, azaz valójában annyiban rokonok, hogy mindkettő varrott. A halasi csipkét tervezői, de elsősorban készítői pókhálószerűen vékony, nagyon finom megjelenésűvé fejlesztették. A szolnoki csipke készítői erre nem törekedtek, a zsinór és a vele határolt mintaelem erős kontrasztja utóbbit mindvégig jellemezte. Úgy is mondhatnánk, hogy ez a halasinál szándékosan „darabosabb” csipke. Jakab Antalné Mészáros Gizella visszaemlékezéséből tudjuk, hogy ezt a sajátosságát a kézimunka tartósságára való törekvés miatt őrizték meg. A 26 öltésminta olyan kombinációi, amelyeket a szolnoki készítők alkalmaztak, más csipkefajta nem jellemzőek. Sajátos, úgynevezett körmönfont zsinór adja a minták rajzolatát, kontúrját, amely kézzel, horgolótű és minden más segédeszköz nélkül készült. Mindezek mellett azonban Hagyák Stefánia sajátos rajzolatú, felismerhető stílusú tervezéseitől igazán szolnoki a szolnoki csipke. Jellegzetes motívumokból építkező mintarajzaiból olyan tervek születtek, amelyeknél – ellentétben például éppen a halasival – nem csupán a rajzolat művészi vonalvezetése adja ki a mintát, hanem az öltés-fajta változatossága, jelentéshordozó kombinációja is nagymértékben hozzájárul annak felépítéséhez. A szolnoki csipkében nagyon ritka jelenség, hogy a zsinórral határolt motívumokat egyszerű, stoppolásszerű öltések töltik ki.

Annak ellenére, hogy Szolnokon kialakulásának idejében is, azóta is sokkal elterjedtebb volt a vert csipke, a „szolnoki csipke” kifejezés ezt a varrott technikával készült munkát jelenti. Hagyák Stefánia a brüsszeli csipke – szaklapok közvetítette – hatására saját, „magyaros” terveket készített és valósított meg. A város központjában, a Nerfeld-palotában működött dr. Láncki Sándorné kézimunkaboltja, ahol már az első darabok nagy sikert arattak. Hagyák Stefánia és családja (testvére: Emerencia, édesanyjuk, nagynénjük és két unokatestvérük) ennek a boltnak a bedolgozói lettek, kezdetben többféle kézimunkával, később kizárólag varrott csipkével. Minden darab családi munkamegosztás keretében készült, ám valamennyit „Stefike néni” tervezte. A kézimunkaüzlet megrendelése mellett egyházi kellékeket (oltárterítőt, karingek szélcspikéjét stb.) is készítettek. Hagyák Stefánia igyekezett a szolnoki csipkét úgy is ismertté tenni, hogy tanfolyamokon tanította készítését. A tanfolyamoknak ma már sajnos csak halvány emlékei vannak. Nem közvetlenül Hagyák Stefániától, hanem az ő egyik tanítványától tanulta meg az 1930-as évek végén készítését a ma Jászberényben élő Farkas Andrásné is.

Egyszerű mintázatú vitrinterítő Hagyák Stefánia kezdeti tervei közül

*Egy jellegzetes szolnoki csipketerítő
(Ismeretlen eredetű, adatolatlan fotó a Damjanich János Múzeum fotótárából)*

Amint annak idején a csetneki Szontagh Erzsébet és Aranka, a csetneki csipke megteremtői, Hagyák Stefánia is erősen tiltakozott az ellen, hogy saját tervezésű, egyéni stílusú darabjait róla nevezzék „Stefike csipkéjének”. Munkájának ő maga adta a „szolnoki csipke” nevet.

A második világháború után, különböző okok miatt a csipke népszerűsége hanyatlásnak indult, majdnem teljesen el is tűnt. Hagyák Emerencia nevelt lánya, Jakab Antalné Mészáros Gizella közvetlenül Hagyák Stefániától tanulta a készítés technikáját. Több évtizeden keresztül ő volt egyedüli éltetője a szolnoki csipkének. Halála előtt fél évvel sikerült a *Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Közleményei* című sorozatunk 60. köteteként Szolnok Megyei Jogú Város hathatós támogatásával megjelentetnünk *A szolnoki csipke* című kis kötetét, amelyben közreadta a szolnoki csipke 26 öltésmintáját, Hagyák Stefánia néhány csipketervét, saját munkáinak fotóit és a készítés technikájának részletező leírását. Még életében sikerült anyagából a Damjanich János Múzeumban kiállítást is rendeznünk.

A szolnoki csipke varrott technikájú zsinórcsipke, amelynek mind zsinórja, mind öltésmintái egyediek, Hagyák Stefánia (majd Jakabné Mészáros Gizella) tervei pedig a csipketípus megismerésének leghitelesebb, leggazdagabb, alapvető jelentőségű forrásai. A Nemzeti Kulturális Alap támogatásával egy hiánypótló, Szolnok város szempontjából is, de a csipketípusok nyilvántartása szempontjából is forrásértékű tárgye gyűjteménybe, a Damjanich János Múzeum néprajzi gyűjteményébe. Az együttes néhány darabja sérült, de a minták, bár olykor halványak, minden esetben jól kivehetőek. Emellett a tervezés folyamata, a csipke motívumainak szaporodása és a sajátos csipketechnika utóélete is nyomon követhetővé vált a szakemberek és érdeklődők számára.

GECSE ANNABELLA

A Néprajzi Múzeum Napja

(Budapest, 2008. március 5.)

2008. március 5-én immáron hatodik alkalommal rendezték meg *A Néprajzi Múzeum Napját*. Az egész napos rendezvény célja, hogy hagyományos módon megemlékezzen Xántus János 1872. március 5-én történt igazgató-örré való kinevezéséről, s ezáltal a múzeum alapjainak letételéről, illetve, hogy minél nagyobb számú közönség látogasson el e napon a múzeumba, alkalmat adva ezzel az ott folyó munka és az ott dolgozó szakemberek megismerésére. Az esemény különlegességét csak növelte, hogy ezen az egy napon kiállításra került Reguly Antal hagyatéka is.

A rendezvényt Fejős Zoltán főigazgató, a nap házigazdája nyitotta meg az aulában délelőtt 10 órakor, aki köszöntötte a megjelenteket, ismertette a programok menetét, beszélt a múzeumok, különösen a Néprajzi Múzeum modern korban betöltendő szerepéről, az új kihívásokra történő válaszadási kísérletekről. Ezután felhívta a figyelmet a nap kiállítására, melyet az aulában, a bejáratától balra rendeztek be.

Az egy napig látogatható kiállítást Kerezi Ágnes, a gyűjtemény kezelője mutatta be a közönségnek. Vitrinbe kerültek a kutató által Szibériában gyűjtött csalánsző-

vetruhák, káprázatos gyöngyös cipők és ékszerek. A megnyitó után a 213-as teremben gyűltek össze az érdeklődők Reguly Antal emlékezetére, ahol Kerezsi Ágnes tartott előadást a 150 éve elhunyt tudós életútjáról, külföldi tanulmányairól, kutatásairól és ismertette a múzeum birtokában lévő tárgyak gyűjtési hátterét. Az a 49 tárgy, amelyet ténylegesen Reguly hagyatékának tekinthetünk, 1843 és 1845 között került a gyűjtő birtokába szibériai útja során. Az egynapos kiállítás tárgyai ebből a gyűjtésből származnak. Ezután Szij Enikő számolt be Reguly Antal gazdag nyelvészeti és földrajzi kutatásairól, mely munkák közül számos még ma is kiadásra vár.

A díszteremben 11 órától vehettünk részt Fogarasi Klára *Boldog emberek képei...* című, vetítéssel egybekötött előadásán, ahol meghallgathattuk a Népi Hagományokért Alapítvány által támogatott székelyudvarhelyi kutatás eredményeit. A beszámoló és a vetítés a fényképek családi kapcsolattartásban jelentkező szerepét mutatta be. Délben sor került a 2008. évi *Bátky-díj* átadására, a kitüntetést idén Tóth G. Péter kapta meg.

Nap közben több helyszínen, folyamatosan zajlottak az események. Hagyományos módon, az első emeleten az *Ismeretlen tárgyaim* című program keretében egész nap folyt a tárgymeghatározás. A látogatók által otthonról elhozott tárgyak meghatározását most is múzeumi szakemberek segítették. Az esemény házigazdája Szarvas Zsuzsa volt. Akik kíváncsiak voltak a múzeumi „kulisszatitkokra”, azok látogatást tehettek a restaurátorműhelyekben is. Fábíán Mária, Forgó Erika, Perger Katalin és Sterbetz Katalin vezényletével az érdeklődők megtekinthették, hogyan dolgoznak a restaurátorok az előkészített tárgyakon. A földszinten a *Kortárs ruha-tér-kép* című kiállítás keretében zajlott az *Öltöztess fel!* program, amelyen papirkartonból kivágott babák öltöztetése folyt a kiállításon bemutatott mesterségek sajátos ruházata alapján. A második emeleten a hangszerkiállítás apropóján a látogatók papírhengerekből elkészíthették saját didzseridujukat, melyet a délután megrendezett *Workshop dorombbal, dobbal, didzseridúval...* című világzenei hangszerbemutatón próbálhattak ki. A bemutató jó hangulatban telt, és a gyerekektől az idősebb korosztályokig sokan megpróbálkoztak a hangszeres megszólaltatásával.

Mindeközben az aulában szintén a hangszerkészítésé volt a főszerep. Schmidt Kata vonóhangszer-készítő, Juhász Zoltán rézfúvóhangszer-készítő mester és Pásztor Endre hangszerkészítő avatta be a közönséget mesterségük titkaiba. Ezután Paizs Miklós vitte tovább a zenei bemutatók fonalát, és a dorombjáték fortélyaival igyekezett megismertetni a látogatókat. 11-től 12-ig az első emeleten, *A magyar nép hagyományos kultúrája* című állandó kiállításon folyt rendhagyó módon zenés, dramatikus tárlatvezetés a Görömbő Kompania közreműködésével. De ugyanígy rendeztek hagyományostól eltérő tárlatvezetéseket a *Sippal, dobbal, didzseridúval...2* című hangszerkiállításon Pálóczy Krisztina és Grandpierre Attila, a VHK és a Vágtázó Csodaszarvas frontemberének vezetésével, vagy *Az örökéletű farmer* című vendégkiállításon Hammer Ferenc részvételével.

A 213-as teremben rendezték meg *Gyűjtők, gyűjtemények* címmel a néprajzi magángyűjtők találkozóját. Ezúttal is a hangszerké volt a főszerep. Az érdeklődők megtekinthették a több száz népi hangszert számláló Birinyi-gyűjtemény néhány darabját, majd Birinyi József népzene kutató tartott előadást Inoka Gyöző népzeneész közreműködésével.

Kora délután nyitották meg az *Új szerzemények* című kiállítást a földszinten. A hagyományosan ezen a napon nyíló kiállítás ad számot a múzeum előző évi gyarapodásáról. Az „új szerzeményeket” Balázs György mutatta be a látogatóknak. A rendelkezésre álló keret mellett a tárgyak gyarapításában egyre nagyobb szerepet játszik az ajándékozás. 2007-ben a textilgyűjtemény több értékes darabbal gyarapodott. Így

például egy 1907-es datálású férfi ködmönnel, mely Segesvár környékéről származik, egy szilágynagyfalusi sárkánymintás párnavéggel, mely a novemberben nyíló *Legendás lények, varázslatos virágok: a közkedvelt reneszánsz* című kiállítás egyik műtárgya lesz, egy kalocsai kislányviselettel, egy csikmadarasi főkötővel, egy bujáki textilegyüttessel, illetve egy Csömörről származó táncruhával. A kerámiagyűjteménybe erdélyi és dél-alföldi edények kerültek. A fényképgyűjtemény a székelyudvarhelyi Kovács képgyártó dinasztia felvételeivel gazdagodott. A Nemzeti Kulturális Alap Múzeumi Kollégiumának jóvoltából jelentős számú belső-ázsiai és észak-afrikai ékszer került a múzeum birtokába. A 26 tárgyból álló együttes, melynek darabjai a 19. század végéről és a 20. század elejéről származnak, jól kiegészítik a Néprajzi Múzeum Ázsia- és Afrika-gyűjteményében található ékszereket.

Délután a *Kutatók távoli terepen* című programban a múzeum három munkatársa, Szeljak György, Kerezsi Ágnes és Gyarmati János mutatkozott be és mesélt a közönségnek külföldi kutatásairól. Szeljak Györggyel Dornbach Mária egyetemi docens beszélgetett Mexikóban folytatott munkájáról. Kerezsi Ágnest Veisz Gábor, a Bartók Rádió szerkesztőségvezetője kérdezte szibériai gyűjtőútjáról. Részletes beszámolót hallhattunk a hantik közt végzett terepmunkájáról, a vallási életre vonatkozó kutatásairól. Végül Gyarmati János, a múzeum Amerika-gyűjteményének kezelője beszélt az inkák földjén tett régészeti kutatásairól. Elmondta, milyen kényes a külföldi régészek helyzete a térségben, akik speciális helyzetüknél fogva állnak a helyi lakosság és az állam között, és hol az egyik, hol a másik féllel kerülnek konfrontációba.

Eközben a 213-as teremben néprajzi filmeket vetítettek. A látogatók megtekintették a 100 éves Keszi Kovács László tiszteletére összeállított repertoárt, de vetítésre kerültek Simon Ferenc szumátrai és Neményi Ferenc tibeti felvételei is.

Ugyancsak délután a földszinten kerekasztal-beszélgetést rendeztek a ruhák, viseletek múzeumi színreviteléről, az etnográfia és a színháztörténet kapcsolatáról. A beszélgetésen részt vettek a MaDok-programhoz csatlakozott Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet képviselői is. Szóba került a ruhák interpretálásának kérdése, a muzeológus, az iparművész és a színházi szakember eltérő megközelítési módja. Felvetették a viseletek kiállítási technikájának problémáját, hogy a hagyományos eljárás mennyire állja meg a helyét a mai elvárásokkal szemben, és érkeztek javaslatok a színháztörténet részéről az öltözetek megjelenítésével kapcsolatban. A szakmai program után divatperformanszon vehettünk részt az aulában Kulcsár Viktória rendezésében, melyen az OSZMI gyűjteményéből és kortárs jelmezekből válogatott ruhákban vonultak fel az előadás résztvevői. A látványos bemutató után egy Zuboly koncert vette kezdetét, mely méltó módon zárta le a Néprajzi Múzeum Napját.

SZABÓ KLÁRA

„Az év múzeuma, 2007” – A jósvafői tájház

1962-ben jártam először – a szokásos „nyolcadikos” kirándulás keretében – Jósvafőn. Azt követően mint barlangkutató gyakran visszatértem a községbe, évről évre tapasztalva a műemléki értékek pusztulását. A múlt század kilencvenes éveinek elején fo-

galmazódott meg bennem az elhatározás, hogy a 24. óra utolsó perceiben létre kellene hozni egy tájházat. A harangtorony alatt már akkor lakatlanul állt egy nagy porta, az ún. Szakáll-porta. Ezt a borzalmas állapotban lévő ingatlant szemeltem ki a létesítendő gyűjtemény elhelyezésére. Hosszas alkudozás után 1994 elején sikerült megállapodni a tulajdonosokkal, létrejött az adás-vétel és kezdődhetett a munka.

Még abban az évben – a *II. Jósvafői Falunapok* keretében – megnyitottuk a porta lakóház részét, a *tisztaszobát*, a konyhát (*pitar*) és a *hátsó házat*. Ugyanakkor a Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat Jósvafőn rendezte meg első *Barlangkutatók Szakmai Találkozója* című rendezvényét. Ennek keretében nyílt meg a tájház hajdani *kamrájában* a barlangkutató-történeti kiállítás, amely azóta a látogató ifjúság egyik kedvenc kiállításrésze. 1994 karácsonyára megjelent a Jósvafői Helytörténeti Füzetek első száma, ennek tiszteletpéldányaival igyekeztem jelképesen honorálni az adományozókat és segítoimet, ígéretet téve, hogy ez nem egy egyszeri felbuzdulás eredménye, hanem ez a kiadvány minden évben két alkalommal (a falunapokra és karácsonyra) meg fog jelenni. Ígéretemet eddig sikerült betartanom (2008-ban a XVI. falunapokra jelent meg a 28. füzet).

Jósvafő kultúrtörténeti, népi építészeti emlékeinek szervezett bemutatása hosszú idő óta annak ellenére váratott magára, hogy a falu az 1985-ben alapított Aggteleki Nemzeti Park központja és az 1995-ben az UNESCO Világörökség listájára felvett terület egyik súlyponti települése. A terület fő idegenforgalmi attrakcióját jelentő Baradla-barlang árnyékában az évi 200 ezer látogató közül kevesen jutottak el Jósvafőre, mert az Aggteleki-cseppkőbarlang mindenkiiben rögzült fogalma mindössze a látogatók ötödét „engedte át” Jósvafőre.

Az 1990-ben ismét önálló közigazgatású településsé vált Jósvafő néhány lelkes lokálpatrióta munkája nyomán kezdte felfedezni saját értékeit, 1993-tól évente falunapokat rendeznek, a településen tájház alakult, és – ezzel összefüggésben – erősödni kezdett a régi gyökerekkel rendelkező falusi turizmus. A települést bemutató „faluséta” gondolatát Berecz Béla – helyi idegenforgalmi szakember – érlelte valós programmá. A falusétát igénybevevők száma évről évre nő. A Baradla-barlang jósvafői bejáratától induló sétákon évről évre több látogató vesz részt. A séta egyik állomása a tájház. Szlogenünkké vált: „*Jósvafő jövője – Jósvafő múltja*”.

Az 1994-ben megnyílt tájház mindezen túl gyorsan a helyi közösségi élet kedvelt helyszínévé vált. Az 1995-ben itt elkészült „Szín-pad” alkalmasnak bizonyult az állami ünnepek megrendezésére (március 15., október 23.), udvara a húsvéti játszóházak egyre népszerűbb helyszíne, amely a kézműves-foglalkozásoknak, játékoknak autentikus teret biztosít. A csürben kialakított kamaraszínpad életre hívta a korábban virágzó amatőr színjátszást, a tavaly 10 éves fennállását ünneplő színjátszókor repertoárján már zenés darabok is szerepelnek. A falusiak és az éppen itt tartózkodó turisták körében is népszerűek a csürben tartott ismeretterjesztő előadások, élménybeszámolók, amelyeket főleg világot járt barlangkutatók tartanak.

A tájháztól indulnak a szüreti felvonulás feldíszített lovas fogatai, és innen indul a jósvafői Mikulás szánja (vagy hóhiány esetén szekere). A halotti torok megszüntével a temetések utáni vendéglátás korábban a temető ravatalozója előtt történt, egy spontán kísérlet óta ezeket a tájház udvarán és csürjében tartjuk, kihasználva az alkalmat a faluból elszármazott rokonok, ismerősök tájházi kalauzolására, amely mindig nagy sikert és megható élményt jelent számukra. Szívesen biztosítunk helyet családi ünnepségek, találkozók megrendezésére is. Az utóbbi években – a fenntartási költségek fedezésére – a tájház udvarát fogadások, bankettek rendezésére is bérbe adjuk, gondosan ügyelve a gyűjtemény és az épületegyüttes védett értékeinek megőrzésére.

A jósvafői tájház
(Fotó: Szablyár Péter)

A tisztaszoba a tájházban
(Fotó: Szablyár Péter)

A tájház megnyitása óta megélénkült helytörténeti kutatások tették lehetővé 2000-ben a *Jósvafő – település a források és barlangok völgyében* című település-monográfia kiadását. Ugyanebben az évben a jósvafői tájházban szervezték meg az első Borsod-Abaúj-Zemplén megyei tájháztalálkozót. Ennek ajánlása fogalmazta meg egy országos egyesület létrehozásának szükségességét, amely majd csak 2002-ben valósult meg. Az egyesület (Magyarországi Tájházak Szövetsége) központja Jósvafőn, a tájházban található. Az egyesület, amelynek eredményei egyre elismertebbek a hazai örökségvédelemben és múzeumügyben, tevékenységét kiterjesztette a határokon túli magyar nyelvterületekre is.

A jósvafői tájház közgyűjteményi funkcióját kiteljesítve a település közösségi életének központjává, motorjává vált. Ha figyelembe vesszük, hogy mindez egy alig több mint 300 lelkes közösség eredménye, akkor talán példát mutathatunk a hazai kistelepülések fennmaradásához, revitalizálásához. Reményeink szerint a tájház fejlődése, gyűjteményének gyarapodása folytatódik, és méltó marad a 2008. május 17-én a Nemzeti Múzeum kertjében megrendezett *Múzeumok majálisa* nyitóünnepségén átvett *Az év múzeuma, 2007* kitüntető elismeréshez, amelyet a kisgyűjtemények kategóriájában nyert el.

SZABLYÁR PÉTER

KIÁLLÍTÁSOK

Reguly néprajzi hagyatéka

(Néprajzi Múzeum, Budapest, 2008. március 5.)

Reguly Antal (1819–1858) volt az a tudós, aki elsőként végzett a finnugor népek körében helyszíni tudományos kutatómunkát. Győrött, majd a pesti egyetemen végezte tanulmányait. Élete céljaul finnugor rokonságunk bizonyítását tűzte ki. 1839-ben Németországon, Svédországon át Finnországba ment, ahol bejárta a finnek és a lappok földjét. Itt a finn és a lapp nyelvet tanulmányozta, egyúttal ismerkedett a nyelvészet legkorszerűbb módszereivel is. Hamar észrevette, hogy a finneknél és lappoknál közelebb állnak a magyarokhoz a keleten lakó nyelvrokonok, legfőképpen a vogulok és az osztjások. Az MTA-tól kapott anyagi támogatás lehetővé tette számára, hogy Szentpétervárra utazzék. 1841-ben érkezett oda, ahol hosszan tartó és sokoldalú felkészülés után, pénzt és támogatókat is nyerve, 1843. október 9-én kelt útra.

Reguly Antal

Az első néprajzi kutatásokra, illetve magára a 19. századi tudományos életre a komplexitás volt jellemző. Nem váltak még el élesen egymástól a természet- és a társadalomtudományok, de ez utóbbin belül az egyes tudományágak sem. Ezért végzett Reguly Antal a nyelvészeti, néprajzi kutatásokon túl folklorisztikai gyűjtéseket, embertani méréseket, régészeti kutatásokat és földrajzi feladatokat.

A cseremiszek, a votjákok (udmurtok) és a baskírok földjén át jutott az Urálhoz. Az volt a szándéka, hogy visszafelé jöttében behatóbban foglalkozik ezekkel a népekkel. Az Urálon átkelve Vszevolodszkojban ért el a vogulokhoz (mansyikhoz). Közöttük szótárt írt és énekeket gyűjtött. 1844-ben Pelimből indult az északi vogulok földjére. Majd az osztják (hanti) nép és nyelv tanulmányozásához kezdett. 1845 márciusáig volt közöttük. Szibériai kutatóútján 385 ezer km² kiterjedésű területet járt be. Bejárta az Észak-Urál hatalmas kiterjedésű területét, felkereste a mansyik (vogulok), majd a hantik (osztjákok) számos csoportját és eljutott egészen a Jeges-tengerig. A voguloknál és az osztjákoknál eltöltött másfél év alatt e két nép népköltészetének ma már nyelvemléknek tekintett páratlanul értékes darabjait jegyezte föl. Anyagi okokból és az ellene irányuló áskálódások miatt elhagyta az obi-ugorok földjét. Visszafelé menet – már súlyos betegen – az MTA kérésére a csuvasok, a marik (cseremiszek) és mordvinok között végzett kutatásokat, nyelvi gyűjtéseket. 1846 nyarán érkezett vissza Szentpétervárra, ahol az Orosz Földrajzi Társaság megbízásából még elkészítette az

Észak-Urál térképét. 1847-ben érkezett meg a Magyar Tudományos Akadémiára hat ládába csomagolt felbecsülhetetlen értékű gyűjteménye: hatalmas mennyiségű nyelvi és népköltészeti jegyzetei, antropológiai gipszöntvényei, régészeti, néprajzi tárgyai. Ez utóbbiak képezik a Néprajzi Múzeum finnugor gyűjteményének alapját.

1847. november 8-án a Tudományos Akadémia ülésén Reguly újról és útjának eredményeiről Toldy Ferenc titkár számolt be, ahol bemutatták a Reguly által gyűjtött néprajzi tárgyakat is. A kiállítás után az anyag a Magyar Nemzeti Múzeumba került, ahol a néprajzi gyűjtemény évtizedekig gazdátlanul hanyódtott, s kicsomagolatlanul, továbbra is ládában állt a múzeum folyosóin. Reguly finnugor gyűjteménye egyik alapítójává vált a későbbi Néprajzi Múzeumnak. A Néprajzi Múzeumba azonban már nem a teljes gyűjtemény került, mivel az időközben moly- és más károk folytán megromlásodott. Az anyag egy részét ugyan 1876-ban beletárolták, de 1890-ben, amikor Pápai Károly a Reguly-hagyaték feldolgozásán fáradozott, már azt írta, hogy a gyűjtemény legnagyobb része szétszóródott. A Reguly Antal által gyűjtött néprajzi tárgyak nagy része vogul és osztják vadászati anyag: főleg nyilak, illetve viseletdarabok (pl. női ingek és más textiliák), összesen 42 darab tárgy. A Reguly-féle obi-ugor anyag származási helye – a gyűjtő jegyzéke alapján – könnyen lokalizálható. Így tudjuk, hogy a Szigva, a Pelim, a Konda, az Irtis és az Ob folyók mentén élő családoktól gyűjtötte azokat.

Régi adósságunknak tettünk eleget, amikor 161 év után ismét kiállítottuk azokat a tárgyakat, amelyeket Reguly Antal fáradtságot nem ismerve, nagy céltudatossággal gyűjtött össze. Magyar ember által ez az első tudatosan gyűjtött néprajzi anyag, mely lényegében az 1872-ben alapított Néprajzi Múzeum első gyűjteménye volt.

KEREZSI ÁGNES

A horvátországi magyarság épített öröksége

(Magyar Építőművészek Szövetsége, Budapest, 2008. május 22–30.)

Kiállításunk a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszéke és Pollack Mihály Műszaki Karának Építészeti és Tervezési Ismeretek Tanszéke, valamint a pélmónostori Magyar Egyesületek Szövetsége közötti együttműködés keretében több év óta folyó tudományos kutatás és közösségépítő munka egyik első állomása, eredménye. A program létrejöttét közvetlen politikai és kulturális-tudományos szükségletek, hiányok motiválták. A jugoszláviai polgárháború, Jugoszlávia szétesése, az önálló Horvátország létrejötte új helyzet elé állította a határon túli magyarság képviselőit és mindazokat, akik helyzetük jobbítása érdekében valamit is tenni szeretnének. A magyarság aránya, politikai–gazdasági–kulturális súlya megváltozott, lélekszáma megfogyott, mára alig éri el a 16 ezret, az is szétszórva, diaszpórában él; a munkanélküliség 40%-os, nagy az elvándorlás; a középiskolai szinten túl egész a közelmúltig, 2007-ig, az eszéki Hungarológia Tanszék megalapításáig semmiféle magyar nyelvű oktatási intézmény nem volt; kulturális intézmények, könyvtár, múzeum, tájház, tudományos intézet, ha voltak is, mára megszűntek létezni, kutatás nem folyik; a civil társadalom megroppant, a változást kezdeményezni és irányítani tudó, „kiművelt emberfők” hiányoznak.

Egy ilyen helyzetben számunkra – a határ túloldalán, a régió intellektuális vonzásközpontjában található Pécsi Tudományegyetem oktatói, kutatói és diákjai számára – a tennivalók a fent vázolt szükségletekből következnek. Ha az anyanyelv és az identitás megőrzésének társadalmi–gazdasági–kulturális feltételei Horvátországban hiányoznak, közre kell működnünk a megeremtésükben. Ha az intézmények elpusztultak, segítenünk kell az újraépítésükben. Ha kiművelt emberfőkben hiány van, ki kell nevelnünk őket. Ha tudományos kutatások a magyar kisebbség körében nem folynak, nekünk magunknak kell felvállalnunk azokat. Ez az a program, amelynek megvalósítására a PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszéke és Építészeti és Tervezési Ismeretek Tanszéke, valamint a pélmonostori Magyar Egyesületek Szövetsége (MESZ) együttműködésbe kezdett. A feladatok sokféleségéből következik, hogy a program egyszerre tudományos, oktatási és politikai (politikán a szó legszélesebb értelmében a köz ügyeiért való cselekvést értve). A tudományok, s köztük a „nemzeti tudományok” között számon tartott néprajz – legalábbis elvileg – sohasem öncélúak: feladataikat, célkitűzéseiket az őket létrehozó és fenntartó társadalom igényei szabják meg. Programunk tehát végső soron egy társadalmi–politikai ügyet, a horvátországi magyarság szülőföldön való megmaradását, a civil társadalom intellektuális gyarapodását, a lokális közösségek összetartozását, identitásuk megőrzését és megerősítését szolgálja.

E program keretében többféle munkát végeztünk és végzünk. Első lépésként, a lokális emlékezet megerősítésére, könyvet jelentettünk meg a horvátországi magyarság sorsát, történelmét és kultúráját illusztráló fényképekből (*Elődeink öröksége képekben. / Naslijede naših predaka u slikama. L'Harmattan–Magyar Egyesületek Szövetsége–PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, Budapest–Pélmonostor–Pécs, 2006*). A kötet sikere meggyőzött bennünket törekvéseink, a tudományos és a közéleti munka összekapcsolásának helyességéről.

Mostani programunk célja a horvátországi magyarság épített örökségének (lakóházainak, gazdasági épületeinek, közösségi építményeinek) felmérése és dokumentálása. Rohamosan változó világunkban, különösen kisebbségi helyzetben, kiemelkedő fontossága van a hagyományok, a nemzeti örökség és minden olyan jegy számbavételének, megőrzésének és ápolásának, amely az identitás fenntartásában (szimbolikus vagy materiális) szerepet játszhat. Az épített örökség e tekintetben különös jelentőséggel bír, hisz tér- és közösségformáló jellegének köszönhetően az építészet teret ad(hat) a társadalom közösségi tevékenységeinek. Amikor tehát az örökség számbavételekor elsőként a népi építészet felé fordultunk, azzal a nem titkolt szándékkal tettük, hogy kutatásaink hozadéka túlmutasson a szűk értelemben vett szaktudományos eredményeken: a horvátországi magyarság egyik központjában, Pélmonostoron (Beli Manastir), egy helyben megőrzött népi építészeti műemlékben, „tájházban” létre akartunk hozni egy tudományos és kulturális központot, amely egyszerre ad helyet múzeumnak, népfőiskolának és közösségi háznak – mintegy csírájaként az újraépítendő intézményrendszernek.

E ház kiválasztását elmélyült kutatómunka előzte meg. A projekt tudományos célkitűzése a „baranyai háromszög” és Szlavónia minden egyes magyarlakta falvának a lehető legteljesebb körű építészeti felmérése és dokumentálása. E cél érdekében nyaranta – a kötelezően előírt múzeumi gyakorlat, illetve terepmunka keretében – több hetes felmérő táborokat szervezünk a két említett tanszék hallgatóinak részvételével, 30 fős csoportokban, tanárok és PhD-hallgatók vezetésével. Az építészhallgatók (vezetőjük: Kondor Tamás egyetemi adjunktus) készítik el a kiválasztott házak teljes műszaki dokumentációját; a néprajzos hallgatók (vezetőjük: Vargyas Gábor egyetemi

docens és Máté Gábor PhD-hallgató) a házak, illetve a házakban élő családok több generációra visszamenő „életrajzát”, „háztörténetét” kutatják. Az épületek ugyanis számunkra sohasem pusztán műszaki létesítmények, hanem mindig a benne lakók életének, sorsának tükröi vagy lenyomatai: alaprajzuk, formájuk, a kivitelezésükhöz felhasznált anyagok, a rajtuk végzett átalakítások stb. mind-mind csak lakóik társadalmi helyzetének, életmódjának, vágyainak és lehetőségeinek az ismeretében érthetők meg. Ily módon a ház és a benne lakó ember szerves egységét szem előtt tartva kívánjuk munkánkat végezni.

Noha a felmért házak kiválasztását természetesen régiségük, ritkaságuk vagy tipikusságuk, illetve állaguk, a pusztító idővel való versenyfutás is befolyásolja, kiválasztásuk során igyekszünk túllépni az általában szokásos esztétikai és archaizáló kritériumokon, „szociológiai” szempontokat is figyelemmel tartva. Eddig a következő falvakat és helységeket mértük fel: Pélmonostor, Kórógy, Haraszi (2006), Vörösmart, Laskó, Nagybodolya (2007), több mint 60 épület (15 ház a teljes portával egyetemben, további 6 önálló ház, 10 különálló gazdasági épület és 2 pincesor). Mindezt egységes szempontok szerint, egyben illeszkedve a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum – amely projektünket sokféle módon segíti – által kidolgozott *Magyar Népi Építészeti Kataszter*hez. Munkánk nyomán 2006-ban került sor Pélmonostoron a „tájház” kiválasztására, illetve az Apáczai Közalapítvány támogatásának köszönhetően a megvételére. 2007-ben a PTE PMMK Építészeti és Tervezési Ismeretek Tanszéke által, Kondor Tamás vezetésével, Nagy Viktor, Etlinger József, Bartkó Tamás, Durkó András, Keresnyi Johanna, Boldóczi Róbert közreműködésével készített tervek alapján az MESZ a házat helyreállította. 2007 júniusában megnyílt benne a Népfőiskola (jelenlegi vezetője a PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszékének első horvátországi magyar hallgatója, Sipos Tünde). Az idei év feladata lesz a múzeumi kiállító helyiségek berendezése, a múzeum megnyitása, illetve további három faluban a felmérések folytatása.

A kiállítás jelenlegi keretei e munkába, annak volumenébe és eredményeibe csak bepillantást tudnak adni. A szűk keresztmetszet következtében mindössze két falut, Laskót és Nagybodolyát, illetve onnan is mindössze néhány házat választottunk bemutatásra. Reményeink szerint ez is elegendő lesz azonban ahhoz, hogy bizonyítsa: nemes cél érdekében végzett, minden szaktudományos igényt kielégítő, nemzetközi tekintetben is kiemelkedő projekt megvalósításán dolgozunk. A munka első fázisának lezárultakor, 2010-ben eredményeinket, a teljes néprajzi, műszaki és vizuális dokumentációt DVD-n, illetve több kötetes publikáció formájában fogjuk a szakma és a nagyközönség részére hozzáférhetővé tenni.

VARGYAS GÁBOR

TÉKA

A „Román néprajzi atlasz”

Academia Română Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, Ghinoiu, Ion (coordonator): *Atlasul Etnografic Român. Volumul 1. Habitatul; Volumul 2. Ocupațiile*. Editura Academiei Române, Regia Autonomă Monitorul Oficial, București, 2003, 2005.

A *Román néprajzi atlasz* (továbbiakban: AER) ötkötetesre tervezett sorozatából eddig kettő jelent meg. Az első kötet a paraszti élettelről, a lakóhellyel, míg a második a mesterségekkel foglalkozik. Figyelemre méltó kivitelű kiadványt szerkesztett a román kutatócsoport, melyet a legszélesebb tudományos érdeklődés számára is hozzáférhető, érthető módon jelentettek meg. A tanulmányok és a térképek magyarázó szövegei teljes terjedelmükben olvashatók francia, angol és német nyelvű fordításban is.

A nagyszabású vállalkozás elé Adrian Năstase egyetemi tanár, Románia volt miniszterelnöke írt előszót, melyben Constantin Rădulescu-Motru filozófust idézi. Az idézet szerint a néprajztudomány a nép élő lelkét tanulmányozza, ami nem hasonlítható egy halott test vizsgálatához, mert aki valóban meg akarja ismerni azt, annak teljességében kell vizsgálnia.¹ Năstase említést tesz arról is, hogy az AER ötlete – a két világháború közötti időszakban – Dimitrie Gusti méltán híres szociológiai iskolájában született meg. A bukaresti szociológiai iskola másik híres képviselőjét, Traian Hersenit idézve megállapítja, hogy a néprajzi atlasz összehasonlítva a történeti, nyelvészeti, régészeti, népszerű és szociológiai atlisszal, olyan összefüggésekre vezethetne, melyek ma még elképzelhetetlenek.

Eugen Simion akadémikus összefoglaló tanulmányából megtudhatjuk, hogy az AER megjelentetésének az ötlete talán a legrégebbi idea a Román Tudományos Akadémia (továbbiakban: RTA) történetében. A munka pontos körvonalai a '60-as években kezdtek kirajzolódni, mikor Romulus Vuia útjára indította ezt a nagyszabású projektet (1963). Őt követték az idők során Romulus Vulcănescu, Ion Vlăduțiu, Paul Petrescu, Ion Ghinoiu és a RTA Néprajzi és Folklor Intézetének kutatócsoportjában dolgozó kutatók. Simion szerint sem lehet elválasztani ezt a munkát Gusti professzor és a bukaresti szociológiai iskola tevékenységétől, akik korábban szélesebb összefüggéseket is vizsgáltak, mint pl. a nyelvöldrajz és a tulajdonképpen népi kultúra jelenségei. Hasonlóképp megelőzték az AER munkáját nyelvjárskutatásaikkal a nyelvészek is, akik nem csupán a jelenlegi román határokon belülről hoztak adatokat. Az AER-rel kapcsolatos kutatások, ha későn is indultak el, még így is több kutatógenerációnak adtak munkát. Simion úgy véli, hogy AER igazolja a román nép identitását és ősiségét ezen a tájon. Tehát az AER nyilvánvalóvá teszi, hogy az agyaghoz és a fához kötődő kultúra jellemzi ezt a folyami-kontinentális vidéket.

Ion Ghinoiu, a kötetek főszerkesztője szakmai előszavában kifejti, hogy a néprajzi atlaszok előzményeiként megjelenő nyelvészeti atlaszokat Nyugat-Európában

¹ Ennek ellenére a kötetek és a teljes kutatómunka hiányosságai számosak, melyek inkább politikai féltelmekre, történelmi szükségszerűségekre, mint szakmai felkészületlenségre vezethetők vissza. A hiányosságok részletezését bővebben is kifejtem a recenzió végén.

már a 19. században kezdték el szerkeszteni. Szerinte is az AER szerkesztése túl késeinek bizonyult. Hivatkozik e népi kultúra dákoromán eredetére, illetve megállapítja, hogy az ország jelenlegi határait, a két világháborút követően, a korabeli néprajzi atlaszok adatai alapján alakították ki a nagyhatalmakkal való alkudozás során. Az AER körüli késlekedés szerinte pozitívumokat is hozott: a külföldi atlaszokból meríthető tanulságokat, módszertani fogásokat, valamint a számítógépes adatfeldolgozás lehetőségét. Az AER szerkesztőbizottságában jeles tudósok is részt vettek, mint Alexandru Rosetti, H. H. Stahl, Vintilă Mihăilescu, Victor Tufescu és mások. Az AER egy nyomtatott kérdőív segítségével készült el meghatározott, az államhatáron belüli kutatási pontokon felvett adatok alapján. A terepmunka 1978-ban fejeződött be. A RTA Néprajzi és Folklor Intézete 1967-ben fogadta be az AER-rel kapcsolatos kutatásokat. 1989-ig ennek az intézetnek a vezetői irányították az AER munkálatait.

Ion Ghinoiu leírása szerint 1967–69-ben dolgozták ki az AER tematikáját és kérdőívét, melyet a Vaskapu környékén, Prahova megyében, Olténiában és Vráncsában teszteltek. 1972-ben 20 kérdőívet jelentettek meg: a település, háztartás, háztípusok, mezőgazdaság, állattartás, kertészet és gyümölcsstermesztés, textilnövények, vadászat, közlekedési eszközök, selyemhernyó-tenyésztés, méhészet, táplálkozás, mesterségek, technikai létesítmények, a születés, a lakodalom és a temetés szokásai, foglalkozásokhoz kötődő szokások, kalendáris és más szokások témakörében. Miután ezt a kérdőívet 70 faluban kipróbálták, csökkentették a kérdések számát, illetve bővítették egy népviseleti és népművészeti kérdőívvel is. Ennek eredményeképpen 1976-ra kialakult a kérdőív végleges formája: 1200 kérdéssel és 3000 alkérdéssel. A kérdőívcsomagot a használhatóság érdekében több külön kötetre osztották: település – gazdaság; háztípusok – lakásbelső; foglalkozások, mesterségek – népi technikai eszközök; népviselet; népművészet; naptári és családi ünnepek.

A tulajdonképpeni terepmunka 1972–1982 között folyt. Az adatokat különböző korcsoportokra támaszkodva az 1900-as évekig visszamenőleg gyűjtötték. Nyílt és zárt kérdéseket alkalmaztak: előbbieknél nem befolyásolva a válaszadást, míg utóbbiaknál irányítva az adatközlőt, hogy válasszon a több lehetséges válasz közül. A településhálót az 1966-os népszámlálás alapján dolgozták ki. 536 települést választottak. Minden 20 falut felölelő kistájból legalább egyet kijelöltek, mások a földrajzi tagoltságok szerint döntöttek. A kutatásba bevontak 60 olyan települést is, melyekben kisebbségek élnek, így bolgárok, csehek, horvátok, németek (külön szászok és svábok), magyarok és külön székelyek, oroszok (lipovánok), szerbek, szlovákok, tatárok, törökök és ukránok lakta falvakat.² Így az AER folytatásaként szeretnék kiadni még a *Romániai nemzeti kisebbségek néprajzi atlaszát* (AMER) is.

1972 és 1982 között a kutatási munkáról periodikusan kilenc darab értesítőt adtak ki (BAER), melyekben a módszertani viták mellett különféle tanulmányok és kismonográfiák is megjelentek.³

² A nemzetiségi felméréseket Ghinoiu beszámolójából ítélve nem tekinthetjük alaposnak, hiszen a kutatásból hiányoznak olyan nagy létszámú, illetve kisebb, de történelmileg mégis jelentős népcsoportok, mint a cigányok, örmények, zsidók, lengyelek vagy olaszok.

³ Ezeknek a kiadványoknak az ismerete nélkül nehezen ítéltethető meg a kutatás mélysége és a specifikus kutatási területekre szentelt figyelem. Az atlaszok laikus és szakértő olvasói sorozatosan fehér foltokkal találják szembe magukat a térképeken, ha olyan kérdésekre próbálnak választ keresni, melyek nemzetiségi vagy etnikai kölcsönhatásokra világíthatnának rá.

Az atlasz háttérét jelentő gyűjtési munkamódszer kapcsán elmondható, hogy eleinte két terepmunkamódszert próbáltak ki. Elsőként az *Ember és falu* című metódus alapján egy ember kerdezte végig az egész kérdőívet.⁴ Másodjára az *Ember és téma* című metódussal minden témát egy-egy külön specialista kutatót végig az egész országban. A kutatásba több intézményt és múzeumi szakembert is bevontak. A kérdőívek lekérdezéséhez kidolgoztak egy kérdőívhasználati útmutatót is. Később, a kérdőívek ellenőrzése után, egyes falvakba visszatértek adatpótlásra és adategyeztetésre.

A munka során közel 18 000 adatközlőt kérdeztek ki, akiknek egy tekintélyes része még a 19. században született. Több mint 6000 értékelhető kérdőívet töltöttek ki, (ami 4 millió lapnyi anyagot jelent), és 150 000 fényképet készítettek, nem is számolva a vázlatokat és rajzokat. Ezeket az AER Archívumában őrzik mint a leggazdagabb néprajzi gyűjtemények egyikét.

Szintén Ghinoiu tanulmányából tudhatjuk meg, hogy az anyag feldolgozása 1982 és 1989 között történt meg. A munka egy része 2003-ig is elhúzódott.⁵

Az adatokat 24 900 táblázatban és 290 000 oszlopban rendszerezték. A jelenségeket és azok változatait a térképen különböző színes jelekkel tüntették fel.⁶ Kék a századfordulón említett állapot (1900), zöld a kutatás idején megváltozott állapot (1972–82) és piros a két időpont között változatlanul meglévő jelenségeknél felmért állapot jelzése.⁷

Az atlasz kartográfiai alapjául szolgáló 1:1 000 000 léptékű térképeken dolgoztak a kutatók, de az atlaszban 1:2 000 000 léptékű földrajzi térképeket használtak, ami sokszor kicsinek bizonyul az átláthatóság szempontjából. A kötetek első bevezető térképein közlik Románia helyét Európában, domborzatát, közigazgatási felosztását, a gyűjtők nevét és a gyűjtőpontok jegyzékét. A kötetek szerkezetének négy fő ága van: I. *A paraszti lakhely és berendezése*; II. *Túlélési módszerek és eszközök*; III. *Művészeti megnyilvánulások*; IV. *Szellemi megnyilvánulások*. Az elkészült több mint ezer térképből csupán hatszáz jelenik meg az AER öt kötetében.

Az első kötet (*A lakóhely*) a bevezető térképek mellett még nem tartalmaz részletes tartalomjegyzéket a térképek tematikáját illetően, ám ezt a hiányosságot a második kötetben már pótolták. Az első fejezet a román falu⁸ szerkezetét, gazdasági terüle-

⁴ Ez 70 faluban működött így a kezdeti, 1972–1976 közötti időszakban.

⁵ Valószínűleg ebben az időszakban korrigálhatták az adatokat, illetve olyan tények is bekekerülhettek az atlaszba, melyeknek a feldolgozására az 1989-ig fennálló romániai kommunista diktatúra idején nem volt lehetőség. Sajnálatos, hogy a bevezetőben nem tér ki Ghinoiu arra, melyek lehetnek ezek az utólagosan beszerkeszthető anyagok. Magától értetődőnek véli, hogy mindenkinek tudomása kellene hogy legyen a román néprajzkutatás mostoha sorsáról, az intézményes szakemberképzés hiányáról, melyek hatásai máig is érezhetők a román néprajztudományban.

⁶ Ehhez kiadtak egy külön módszertani útmutatót is.

⁷ Az 1900-as évekre vonatkozó adatok részben az idősebb generáció emlékezetére, részben pedig a korabeli gyűjtésekre, kutatásokra támaszkodnak. A tulajdonképpeni valóságfeltárás az 1972–82 közötti kutatási időszakra vonatkozik, melyekben minden adat pontosan dokumentált és az ellenőrző utómunkálatoknak köszönhetően viszonylag jól igazolható is. Kár, hogy az 1989 és 2003 közötti időszakban legalább szűrő-próbászereűen nem ismételték meg néhány vizsgálatot, hiszen a legnagyobb kulturális változás minden bizonnyal ekkor érte a román társadalmat. Ennek a majd egy évszázadot felölelő összegzésnek érdekes kiterjesztése lehetett volna, ha a feldolgozás számára rendelkezésre álló további tízennegy esztendőben, legalább néhány kérdésben, kitekintést nyújt a jelenkori tendenciákra is.

⁸ *A falu* című fejezet térképeinek témái a következők: a falvak alapítói; az alapítók fő foglalkozása; a településalapítás rítusai; történelmi adatok; faluvándorlások; alapítási legendák; gúnynevek; víznyerési módok és szokások; irtástérületek; mezsgyék; határhasználat; mértékegységek; temetők; temetési szokások.

teit,⁹ a paraszti háztartás megszervezését, a háztípusokat és a berendezést¹⁰ tárgyalja. A román falu részei: *vatra* (központi rész), *mosia* (gazdasági terület). Három falutípust különböztetnek meg: 1. ősi; 2. spontán telepítésű; 3. irányított telepítésű falu.¹¹ Ezentúl vannak kiváltságos (*slobozii*), illetve új falvak is. Megkülönböztetnek művelt és természetes területeket. Fontos kutatási területét jelenti az AER-nek a határhasználatnak és a mezsgye jelöléseknek, valamint az ahhoz kötődő szokásoknak a vizsgálata.

Ion Ghinoiu előszavából kiderül, hogy a *Foglalkozások* címszó alatt a második kötetben a megélhetéshez szükséges élelmiszer-előállító tevékenységeket dolgozták fel. Az elrendezést a következő táblázat szemlélteti:

TERÜLET	FALUSI	MEZŐGAZDASÁGI	SZÁNTÓ	FÖLDMŰVES	
			SZŐLŐ		PÁSZTORKODÓ
			GYÜMÖLCSÖS		
			LEGELŐ		
			KASZÁLÓ		
ERDEI LEGELŐ	FAFELDOLGOZÓ				
ERDŐK	HALÁSZAT				
VIZEK					
MÁS	VÁROSI				
VÁROSI			VÁROSI		

Ezután az ezekhez az életformákhoz kapcsolódó tájakat ismerteti röviden. Így az erdei tájat (a tanyás, azaz *cătun* típusú településeket, gyűjtögetést, vadászatot, halászatot stb.), a halász tájat (Duna-delta stb.), a pásztorkodó tájat (transzhumansz), agrár tájat, illetve ezek keverékeit.

A II. kötet (*Foglalkozások*) tematikus blokkjai a következők: földművelés,¹² állattartás,¹³ selyemhernyó-tenyésztés, méhészet,¹⁴ vadászat, halászat, szállítás,¹⁵ táplálkozás.

⁹ A gazdaságról szóló fejezet rendszerezése: állandó és ideiglenes; a falun belüli és kívüli építmények; a templom. A fejezet térképeinek tematikája: a gazdasági terület; az udvar; különálló területek; kerítéstípusok; a kapu; kertek; gazdasági épületek; gabonátárolók; kétbelfelkes települések; ideiglenes épületek; alapozás; falazás; tetőszerkezet; a gazdaság szerkezete és funkciói; a lakosok fő foglalkozása.

¹⁰ A *ház és berendezése* című fejezet térképeinek tematikája: házalaprajzok; a helyiségek nevei; építőanyagok; építési módok; elhelyezés; fal; tető; a tornác; az *cresz*; díszítések; padló; tűzhelyek és füstelvezetés; berendezés; bútorok; bölcső; ágy; szék; pad; kelengyés láda és szuszék; falvédők; tálasok; asztalok; világítóeszközök.

¹¹ Az irányított telepítésűek között említik a 12–13. századi magyar és szász településeket, akárcsak a többi nemzetiség falvait is.

¹² A földművelés fejezet térképeinek tematikája: gabonafélék; textilművelés; olajos magvak; ipari növények; takarmánynövények; művelési módok; erdőirtás; művelési eszközök; trágyázás; tarló; vasek megjelenése; boronafélék; vetésmódok; eszközök; aratóeszközök; sarló; kasza; gabonaszárítás; szénatárolás; cséplés; kukoricafosztás; gabonátárolók; szőlőművelés; borkészítés; kertészet; gyűjtögetés.

¹³ Az állattartás fejezet térképeinek tematikája: állatfajták; háziasított és rideg, félrídeg tartás; az állattartás helyszínei évszakonként; a juhtartás; az esztana; épületei; sajt készítés; fejés; tejtermékek; fejő és egyéb edények; tejbemérés; pásztortársulások; a vezető és az őrző nevei; tevékenységek.

¹⁴ A méhészet, selyemhernyó-tenyésztés, halászat, vadászat térképeinek tematikája: vadméh befogás; kasformák; méztermékek; selyemhernyó-tenyésztés; halászhelyek; módszerek; eszközök; vadállatok; vadász módszerek; eszközök.

¹⁵ A szállítás térképeinek tematikája: emberi erővel; eszközök; állati erővel; eszközök; igázás; kompok és csónakok; szekeres kereskedők; periodikus árucserkalkalmak; vásárok, piacok; vásárra vitt termékek

Az ötkötetesre tervezett AER inkább tárgyi néprajzi szempontból tekinthető adatgazdag alkotásnak, amit a kötetek felosztása is jelez. Csupán az utolsó kötet foglalkozik a folklórhagyományokkal.

A kutatás során gyűjtött *oral-historyk* a *Román Néprajzi Dokumentumok* (DER) kiadványaiban jelentek meg, melyekből eddig 3 kötet látott napvilágot. Az AER és a DER folyamatos megjelenése a továbbiakban fontos lesz a *Román Etnológiai Lexikon* és *Kézikönyv* szerkesztése szempontjából is.

1990 előtt Romániában nem volt néprajzi képzés. Így Ion Ghinoiu értelmezésében az AER maga volt az iskola, melyben több területen képzett szakember is megfordult. Több etnológiai tanulmánykötet is megjelent a munka során, mint például a *Bevezetés az etnológiába*, *A népi kultúra osztályozása* stb. címűek. Az atlaszt megpróbálták az interneten is publikálni, de ez a vállalkozás nem volt kifizetődő, így nem lehetett sikeres. Végül 2003-ban az aktuális román politikai vezetés és az RTA elnökének a segítségével megjelenhetett az első kötet.

Az atlasz bemutatása megkívánja, hogy szóljunk annak hiányosságairól is. Az AER Románia jelenkori államhatárain túlról nem közöl adatokat. Így a Moldávia, Bulgária, Szerbia, Magyarország és Ukrajna területén élő románságról nem kaphatunk információkat. Ugyanígy a Balkánon élő aromán kisebbségről sincsenek adatok. Különös, hogy ezt a hiányosságot 1989 után sem kívánták pótolni.

A magyar kutatók szempontjából fontos szempont, hogy a többségében magyarok által lakott falvakból szintén nem közölnek adatokat. Így az együtt- és egymás mellett élés következményei, azaz a szomszédság, a csere, az átvétel kulturális kölcsönhatásai nem vizsgálhatók az atlasz alapján. Az ígért nemzetiségi atlasz orvosolhatja ezt a problémát, de aggályosnak tekinthető, hogy Románia legnagyobb etnikumáról, a cigányságról sehol nem tesznek említést. De említhetünk más, kisebb lélekszámú etnikai közösségeket is, mint az örmények, zsidók, lengyelek vagy olaszok, akiknek szintén történelmi jelentőségű a jelenlétük a mai Románia területén.

Ezek a hiányosságok természetesen a korabeli politika által szabott korlátokkal és akadályoztatásokkal magyarázhatók, de más európai példákkal egybevetve (pl. magyar, osztrák, német stb.), ahol igyekeztek ezeket a nehézségeket áthidalni, különös, hogy a román kutatók nem próbálták pótolni ezt a hiányosságot. Vagy, ha volt is erre próbálkozás, az az AER-ben közölt tanulmányokból sajnos nem derül ki.

A munka háttérében álló rengeteg dokumentációs háttéranyag és résztanulmány természetesen kutatható a bukaresti RTA Néprajzi és Folklór Intézetében. A jövőben ezeknek az anyagoknak a megismerése fontos lehetőséget rejt a néprajzi összehasonlító vizsgálatok számára.

VÖRÖS T. BALÁZS

Jánoshalmától a Hargitáig*

Bárh János: *Az eleven székely tizes. A csíkszentgyörgyi és a csíkbánkfalvi tizesek működése a XVII–XX. században.* Kecskemét, 2007.

Bárh János 1944. december 15-én született a bácskai Jánoshalmán. Kalocsán végezte gimnáziumi tanulmányait, majd 1963–1968 között az ELTE Bölcsészettudományi Karán történelmet és néprajzot tanult. 1968–2006 között Bács-Kiskun megyei múzeumokban (Kiskunhalas, Kalocsa, Kecskemét) dolgozott, leginkább múzeumigazgatóként. A Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének oktatója. Kutatási területei: településnéprajz, vallási néprajz, történeti néprajz, társadalomnéprajz, népesedéstörténet. Eddig alapkutatásokat elsősorban a Duna-Tisza közén (a Kalocsai Sárközben, a Kiskunságban, a Bácskában) és a Székelyföldön (Udvarhelyszéken meg Csíkban) végzett. Az 1989-es romániai rendszerváltozás után munkacsoportot szervezett Székelyvárság és Magyarlapád népeletének kutatására.

Bárh János az utóbbi 18 évben folyamatosan Erdélyben kutat, ahol számos csoportos tudományos programot vezetett és szervezett. Eddig elsősorban a székelyföldi hegyi tanyarendszerrel, népi vallásossággal és a székely falvak társadalomszerkezetével (pl. tizesek) foglalkozott. Nemcsak a terepen végzett kitartó munkát, hanem az erdélyi egyházi, állami és családi levéltárakból is nagyon jelentős dokumentumanyagot hozott felszínre, dolgozott fel és publikált.

Erdélyi kutatásaiból a következő egyéni művei láttak eddig nyomdafestéket: *A vigasztaló Napbaöltözött Asszony* (2000); *Varság, a székely tanyaközség* (2001); *Gyimesközeploki emléklapok* (2003); *Úz-völgyi magyarok* (2004); *Jézus dicséretessék! – A székelyvársági hegyi tanyak népének vallási hagyományai* (2006); *A korondi közbirtokosság három évtizede* (2006); *Az eleven székely tizes – A csíkszentgyörgyi és a csíkbánkfalvi tizesek működése a XVII–XX. században* (2007).

Az általa szervezett csoportos alapkutatásból eddig két kötet jelent meg szerkesztésében: *Havasalja havasa – Tanulmányok a székelyvársági hegyi tanyak népéről* (1998), *Lapádi vendégség – Néprajzi tanulmányok Magyarlapádról és környékéről* (2007).

Szakszerű, nagy áldozattal és munkabírással végzett eddigi erdélyi kutatásai és eredményei voltaképp egy egész intézet munkáját pótolják.

Legújabb könyvében a csíkszentgyörgyi tizesek rendszeres, módszeres szintézisét teremtette meg. Imreh István nyomdokain haladva a székely falvak belső társadalmi életét, kapcsolatrendszerét, elsősorban az organikus és organizált struktúráit, intézményeit vizsgálta meg. Az eddig megjelent szakirodalom már jelezte, hogy a Székelyföld archaikusabb vidékein (pl. Csíkban, Gyergyóban) a tizesek nyomai is fennmaradtak.

Imreh István, kiváló történészünk kutatásaiból elsősorban azt ismertük, hogy a székely falusi közösségek társadalmi kapcsolatrendszere, belső élete elsősorban makroszinten volt szabályozva, különböző írott falutörvények által kodifikálva. Az erdélyi szász falusi és városi társadalom működésével foglalkozó tanulmányok és kötetek pedig azt jelezték, hogy a királyföldi falvak nemcsak makroszinten, hanem befelé is finoman rétegzettek voltak, tehát sajátos belső intézményekre, írott szabályzatokkal, státutumokkal rendelkező szomszédságokra tagolódtak.

* Elhangzott 2008. március 6-án a Néprajzi Múzeumban, Bárh János új könyveinek bemutatóján.

Bárth János voltaképp szerencsés kezű kutató. A csiki Szentgyörgyön rábukkant az eleven, az élő, a működő székely tízesekre, ahol az utóbbi években megfeszített levéltári és terepkutatásokat végzett, s ennek eredményeképpen különböző egyházi, állami és családi levéltárakban megtalálta a csiki tízesek nagyon gazdag írott anyagát. Monográfiájának jelentőségét elsősorban az emeli, hogy megállapításait és értelmezéseit hatalmas kéziratos anyagra építette. Ugyanakkor árnyalt elemzéseiben külön kitért a székelyföldi írásbeliség időbeli alakulására, funkcióira és jelentőségére is.

Bárth János korábbi, nagyon gazdag társadalomnéprajzi és különösen alföldi településtörténeti tapasztalatait ebben a szintézisében is eredményesen kamatoztatta. A csiki tízesek működését rendszeresen összevetette és összehasonlította elsősorban a magyarországi (pl. egri és alföldi), valamint erdélyi (pl. kolozsvári, széki, szászöldi, román) párhuzamokkal is.

Az általa felfedezett dokumentumok segítségével pontosan meg tudta rajzolni a csiki tízesek időbeli és térbeli alakulását. Szakszerű elemzése voltaképp a székely falvak belső társadalmi életét, kapcsolatrendszerét tárják fel az utóbbi (18–20.) évszázadok idején. Bárth János könyvében árnyaltan elemezte, hogy a „megye”, a különböző szomszédságok, az ezstenatársaságok, a híd-, kapu- és kútközösségek vagy valóságos egyletek (pl. Rózsafűzér-társulatok) mellett (és azokkal együtt) a tízesek milyen sajátos társadalmi, gazdasági, művelődési, jogi funkciókat töltöttek be. Ugyanakkor a szerző pontosan feltárta, hogy a szomszédos tízesek egymással milyen kapcsolatban álltak, hogyan működtek együtt a hétköznapi élet rendjén.

Könyvének egyik legjelentősebb fejezete kitér a külső hatalom és a székely falusi közösség, communitas kapcsolatára, amelyben feltárta, hogy a világi hatalom, a különböző állami hatóságok hogyan próbálták minden korszakban modellálni, saját érdeküknek megfelelően szabályozni a székely falvak belső életét, s milyen terhekkel (pl. honvédelem, katonáskodás, fuvarozás, közmunkák stb.) sújtották azokat.

Bárth János forrásértékű munkáját hatalmas kéziratos anyagra, gazdag magyar szakirodalomra építette, ugyanakkor megállapításait szemléletes térképekkel, grafikonokkal, ábrákkal, rajzokkal és fényképekkel illusztrálta. A román olvasók tájékozódását rövid román nyelvű összefoglaló és részletes tartalomjegyzék segíti elő. Munkáját a jövőben haszonnal fogják forgatni nemcsak az érdeklődő néprajzkutatók, hanem a székelység múltjával, társadalmával, sajátos intézményrendszerével, gazdasági struktúráival foglalkozó kutatók is.

Az erdélyi kollégák nevében őszintén gratulálunk a szerzőnek, mivel Imreh István kötetei után az egyik legjelentősebb, Székelyfölddel kapcsolatos monográfiával ajándékozott meg bennünket.

Kedves János, jó egészséget, kiváló szakmai eredményekkel teljes életet kívánunk Neked!

POZSONY FERNEC

ÉVFORDULÓK, MEGEMLEKEZÉSEK, KÖSZÖNTÉSEK

Százötven éve született Tagányi Károly

(Nyitra, 1858. március 19. – Budapest, 1924. szeptember 9.)

Tagányi Károly

Tagányi Károly, „történész, levéltáros, etnográfus”¹ 1858-ban Nyitrán született egy német eredetű polgárcsalád² hetedik gyermekeként.³ Édesapja, az oszlányi származású Tagányi Imre (1808–1881) a nagyszombati gimnáziumba járt, édesanyja Stapánek Anna.⁴ Felmenői közül – kiket Tagányi családtörténeti kutatásai során gondosan számba vett – többen „erdészszakemberek”, pecsétörök,⁵ akik életre szóló, meghatározó szellemi – és kis részben tárgyi – örökséget hagytak maguk után. Testvérei közül Alajos (1845) nagyszombati kanonok lett, Nándor (1850) pedig pozsonyi pénzügyigazgató.⁶

Tagányi Károly a középiskolát Nyitrán, a Római Katolikus Főgimnáziumban végezte. A hetedik osztályban még „törvényszerű magaviseletű” (elégéses szint, 4-es) diák, a nyolcadik osztályt már ösztöndíjjal, „kellő szorgalmú, dicséretes magaviseletű” minősítéssel zárja. 1876. június 15-én érettségi vizsgát tesz – a főtárgyak

mellett – latin, görög, magyar és német nyelvből.⁷ Ezt követi a budapesti egyetem bölcséleti tanfolyamának elvégzése. Az „igen szorgalmas előmenetelű” hallgató a kor szellemének megfelelő komplex bölcséleti képzést kap: a történeti tárgyak mellett – többek között – egyetemes néprajzot és földrajzot is hallgat (Hunfalvy Jánostól), valamint franciául tanul és ismerkedik a szláv nyelvekkel. Az oklevelek és pecsétek

¹ Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar néprajzi lexikon*. I–V. Budapest, 1977–1982. V. 145.

² Pálóczi Horváth 1989. 373.

³ Tagányi Károly életéről mindeztáig nem készült monografikus feldolgozás, életrajzi adatokhoz – a lexikoncikkekén túl – elsősorban a nekrológokból, valamint az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában (OSZK Kt.) található Tagányi-hagyatékából juthatunk. A hagyatékban található forrásanyag gazdagságával élve, az emlékező cikk adta lehetőséggel pedig némileg visszaélve, a visszaemlékezés szokásos kereteit tágitva, igyekeztem minél több, eddig publikálatlan – néhol töredékes – forrást, adatot közzé tenni.

⁴ OSZK Kt. Quart. Hung. 2288. 87, 89, 90.

⁵ OSZK Kt. Quart. Hung. 2288. 126–129. Példák: édesapja testvére, Ferenc (1816–?) erdőőr, erdőszemlész; Tagányi János a kancelláriánál a királyi pecsét őre; Tagányi Vincze 1797–1829 között Parasznyán fabecslő, erdőőr; Tagányi József 1790–1812 között erdőtiszt, erdőmester.

⁶ *Ethnographia* XXXIV. (1924) 187. A család gyászjelentése.

⁷ OSZK Kt. Quart. Hung. 2288. 150, 151, 151a, b. Bizonyítvány a nyitrai Római Katolikus Főgimnázium 7. és 8. osztályából, érettségi bizonyítvány.

iránti érdeklődése szembetűnő: a felvett tantárgyak között minden szemeszterben visszatér a Horváth Árpád által oktatott oklevéltan és pecsétismeret.⁸

Tagányit az egyetem után 1879-ben az Országos Levéltárhoz nevezték ki. A Pauler Gyula országos levéltárnok által jegyzett, 1880. június 21-én kelt bizonyítvány szerint: „Tagányi Károly 21 éves nyitrai születésű rom. kath. hitvallású végzett bölcsész budapesti lakos az országos Levéltárnál betöltendő III-as osztályú hivatali tiszti állomásért pályázván, s a latin nyelvből, magyar és latin paleographiából, diplomatikából, magyar történelem, magyar közjog és magánjog és az egyházi jogból 1879 évi július hó 8. 10. és 12. napjain a szabályszerű írás és szóbeli vizsgának magát alávetvén, a kérdéselt állomásra képesítettnek találtatott.”⁹

A negyven év alatt, melyet 1919-es nyugdíjazásáig Tagányi a levéltárban tölt, bár bére és rangja is folyamatosan emelkedik, kiváló képességei ellenére – a kortársak és az utókor egybehangzó véleménye szerint – csak lassan jut feljebb a hivatali ranglétrán. A „levéltári tiszté, hétszáz forint fizetéssel és százötven forintnyi lakpénzzel” kinevezett „végzett bölcsész”¹⁰ eleinte Pauler Gyula főlevéltáros mellett lát el titkári feladatokat. Ebben – a levéltárral szemben megfogalmazott különböző elvárások nyomán kialakult zűrzavaros helyzetben¹¹ – „az oktatástól és a nemesi ügyek intézésétől kezdve mindenféle szakügyekkel foglalkozott.”¹² Emellett megkezdte hatalmas forrásanyagot feldolgozó történeti kutatómunkáját. Pályatársa, Csánki Dezső így emlékezik erre az időszakra: „gyakran bíztak rá a heraldika és genealógia, közjog, helytörténet és levéltári szak körében felmerülő jelentősebb kérdések tanulmányozását, s e nemű jelentéseit is mindig kiváló tudás, eredeti felfogás és gondos mérlegelés jellemezé.”¹³

Tagányi a *Századokban* jelentkezik első történeti cikkeivel¹⁴ (1880), melyek közül jó néhányban szülőhelye, Nyitra megye történetének egyes részleteit dolgozza fel, mintegy előmunkálatként a megyéről készítendő monográfiához. Bár Nyitra megye monográfiáját végül nem írja meg, elvitathatatlan érdeme Tagányinak, hogy megfogalmazza a megyei monográfiák készítésének szakmai elveit.¹⁵ A megye történetének kutatása – különösen a közigazgatás- és intézménytörténet – Tagányinál életprogrammá vált: a megyei önkormányzat keletkezéséről írt akadémiai székfoglalót (1899),¹⁶ melynek eredményeit beépítette a Szolnok-Doboka vármegye kialakulásá-

⁸ OSZK Kt. Quart. Hung. 2288. 152–163. Tagányi Károly indexe.

⁹ OSZK Kt. Quart. Hung. 2288. 148. Hivatalos kinevezéseim 1879-től.

¹⁰ OSZK Kt. Quart. Hung. 2288. 170. 1879. július 22.

¹¹ Adalékok Tagányi levéltári munkájáról: Glatz 1980; L. Tóth Róbert: Adalékok az Országos Levéltár újjászervezésének történetéhez. *Levéltári Szemle* (1984) 1–3. sz. 179–194.; Sashegyi Oszkár: Az Országos Levéltár személyzete 1874–1903. *Levéltári Közlemények* (1976) 217–245.; Uő.: Az Országos Levéltár személyzeti viszonyai a XX. század elején (1903–1922). *Levéltári Közlemények* (1978) 23–43.

¹² Csánki 1924. 207.

¹³ Csánki 1924. 207.

¹⁴ Például Tagányi Károly: Nyitra megye német telepeinek eredete. *Századok* 14. (1880) 64–68.

¹⁵ Lásd Bereg vármegye történetéről írt birálatát: *Századok* 16. (1882) 156–161.; Tagányi Károly: Vélemény a megyei monographiák tervrajza ügyében: felolvasatott az ezen ügyben kiküldött albizottsági ülésen. *Századok* 28. (1894) 364–371.

¹⁶ Tagányi Károly: *Magyar önkormányzatunk keletkezése. Székfoglaló értekezés.* (Értekezések a történelmi tudományok köréből 18.) Budapest, 1899. Újraközlés Zsoldos Attila bevezetőjével: In *Pályánk emlékezete. Válogatás az Akadémiai Értesítő írásából.* Budapest, 2000.

nak történetét feldolgozó tanulmányába (1901).¹⁷ Máig mértékadó a vármegyék eredetéről írt összegzése,¹⁸ s ehhez a témához kapcsolódik – töredékesen ránk maradt – akadémiai rendes tagsági székfoglalója is (1924), melyben *A nemesség helyzete Szent István alkotmányában* címmel és *Megye* alcím alatt a megye szóból levonható következtetéseit fejté ki.¹⁹

Tagányi levéltári munkáját a történetírást szolgálva végzi: nekilát, hogy elkészítse „a hazai történelem anyagának kataszterét”,²⁰ amely a rendelkezésre álló összes anyagot minden korszakra, területre és szakmára nézve nyilvántartaná. 1880–1881-ben, magyar és német nyelven megjelenteti a *Magyarország címertárát*,²¹ melyet – az országos és állami címerek, vármegyék és kerületek, városok címereinek gyűjteményeként – a hatósági címerek kézikönyvének szán. 1883 és 1886 között a *Turul* folyóiratban közzéteszi az Országos Levéltárban található, 1690–91 előtti hercegi, grófi, bárói, honossági és nemesi oklevelek jegyzékét. Tagányi Károly nevéhez fűződik az első nyomtatott levéltári segédletek megjelentetése: ismertetőt készít a Régi Országos Levéltárról, valamint a magyar és az erdélyi udvari kancelláriák levéltáiról (1897–1898). 1894-től az Országos Erdészeti Egyesület felkérésére „rövid két év alatt” átfogó forrásgyűjteményt állít össze azokból a „kiadott vagy kiadatlan okiratokból, amelyek a magyar erdőgazdaság fejlődését a honfoglalástól kezdve 1867-ig feltüntetik”. Tagányi a *Magyar erdészeti oklevéltár* (1896) 3 kötetében, mely máig az „erdészeti ethnographia” alapműve, közel ötvenoldalnyi, a magyar erdőgazdaság fejlődését áttekintő bevezetővel ellátva 2424 oldalon, összesen 772 oklevelet tesz közzé.

Tagányi Károly – a hazai levéltárügy fejlesztése mellett – jelentős szerepet tölt be a magyar gazdaság- és társadalomtörténeti kutatások kibontakozásában. 1894-től hét évre főszerkesztője lesz a *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemlének* (1894–1906),²² ahol összesen 42 dolgozata és 16 kisebb adatközlése jelent meg.²³ Köztük – az itthon és külföldön egyaránt legismertebb – *A földközösség története Magyarországon*²⁴ című tanulmánya.

Tudományos eredményei ellenére Tagányi Károly neve az Erdélyi Lászlóval folytatott vitája kapcsán vált ismertté, amely az Árpád-kori társadalmi viszonyok egyes kérdéseiről a *Történelmi Szemle* hasábjain zajlott le (1914–1916).²⁵ Tagányi Árpád-korral kapcsolatos kutatásai közül az 1910-es évektől több fontos tanulmánya látott napvilágot, ezekben a magyar állam területi kialakulását, a korszak határvédel-

¹⁷ Szolnok-Doboka vármegye területének története a honfoglalástól az önkormányzat behozataláig, a IX. századtól a XIV. századig. In Tagányi Károly–Réthy László–Kádár József: *Szolnok-Doboka vármegye monographiája*. I, IV–VII. Dés, 1901–1905. I. 227–250.

¹⁸ Tagányi Károly: Vármegyéink eredetének kérdése. *Történelmi Szemle* 2. (1913) 510–541.

¹⁹ Varga 1993.

²⁰ Glatz 1980. 116.

²¹ *Magyarország címertára*. I–VI. füzet. Szerk.: Altenburger Gusztáv, rajzolta Rumbold Bernát. Budapest, 1881.

²² 1897-től Paikert Alajossal.

²³ Pálóczi Horváth 1989. 347.

²⁴ Tagányi Károly: A földközösség története Magyarországon. Felolvasa Paikert Alajos, a Történelmi Társulat 1894. október 4-én tartott választmányi ülésén. Budapest, 1894. Különnyomat a *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemléből*. Újabb kiadásai: *A földközösség története Magyarországon. Molnár Erik bevezetőjével*. Budapest, 1950; *A földközösség története Magyarországon*. In *Az ősi társadalom magyar kutatói*. Szerk.: Zsigmond Gábor. Budapest, 1977. 333–381.

²⁵ Szilágyi 2007. 74.

mi rendszerét elemzi (pl. *Gyepű és gyepűelve*, 1913). Ezeket az írásait előtanulmány-nak szánta a középkori magyar birtokszervezetről készülő nagy összefoglaláshoz, amely azonban nem készült el. Holub József így ír a vitáról: „Szinte a véletlennek kell köszönnünk, hogy társadalomtörténeti kutatásainak eredményeivel legalább részben megismerkedhettünk. Erdélyi László a *Történelmi Szemle* 1914. évfolyamában Anonymus korának társadalmi viszonyairól szólván, több helyt foglalkozott Tagányi Károly nézeteivel; ő erre ugyanott hosszabb válaszban reagált, ami arra készítette Erdélyit, hogy terjedelmes dolgozatban fejtse ki álláspontját... Erre írta meg Tagányi Károly majd másfélszáz oldalas *Feleletét*.”²⁶ Tagányi később még egyszer összefoglalta nézeteit – a Magyar Néprajzi Társaság által kiadott *Társadalomtudomány* című folyóiratban – *Vázlatok a régibb Árpád-kor társadalomtörténetéből* címmel (1922).

Tagányi tudományos teljesítményét elismerve több szakmai szervezet is tagjai sorába fogadta. 1894. december 21-én a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának segédtagjává választják. Az akadémiai levelező tagságot három évvel később nyeri el: 1897. május 6-án lesz a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának levelező tagja. Akadémiai rendes taggá 1918. május 2-án választják. 1916-ban csatlakozott a Szent István Társulat Tudományos és Irodalmi Szakosztályából létrehozott katolikus tudós szervezethez, a Szent István Akadémiához. Tagányi a Magyar Történelmi Társulat és a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság igazgató választmányi tagja, továbbá a Magyar Nyelvtudományi Társaság választmányi tagja.²⁷ A Magyar Néprajzi Társaságban (MNT) elnyert választmányi tagságról Szalay Imre, a társaság elnöke 1897. február 17-én kelt, kézzel írott levelében értesíti Tagányit: „A MNT választmánya megbízásából van szerencsém Uraságotat értesíteni, hogy társaságunk 1897. évi január 24-dikén tartott választmányi ülésén Uraságotat egyhangúan választmányi taggá választotta; midőn erről Uraságotat örömmel értesíteni szerencsés vagyok, egyszersmind kérem arra, hogy nagybecsű munkásságával társaságunkat támogatni szíveskedjék.”²⁸ A szűken mért elismerések között tarthatjuk számon, hogy „Ő Császári és Apostoli Királyi Felseége” – bécsi levéltári kutatásaira tekintettel – 1915-ben miniszteri osztálytanácsosi címet adományoz Tagányi számára.²⁹

A mellőzöttséget pályája során megtapasztalt Tagányi levéltárosi munkájának befejezése is méltatlan: 1917-ben, „hivatali szolgálati ideje elteltén”³⁰ Tagányit létszámon felül helyezték.³¹ 1919-ben pedig – negyven év szolgálati idő után – országos főlevéltárnokként nyugdíjazták.³² A pályatárs, „hivatali főnök” Csánki Dezső

²⁶ Holub 1924. 836.

²⁷ OSZK Kt. Quart. Hung. 2288. 165–166. Hivatalos kinevezéseim 1879-től.

²⁸ OSZK Kt. Quart. Hung. 2288. 309. Hivatalos kinevezéseim 1879-től.

²⁹ OSZK Kt. Quart. Hung. 2288. 168–169.

³⁰ Csánki 1924. 207.

³¹ OSZK Kt. Quart. Hung. 2288. 167. „Nagyságos Tagányi Károly urnak, minisztertanácsosi címmel felruházott országos levéltárnok. Magyar királyi belügyminiszter. 1917. IX. törvénycikk 10. szakaszában nyert felhatalmazás alapján Nagyságodnak nyugalomba helyezettetéséig létszámon felül való vezetését rendelem el. Erről Nagyságodnak tudomásul végett értesitem. Bp. 1917 évi július hó 27-én.”

³² Csánki így ír erről: „1919 elején, a nagy felfordulás közepette az Országos Levéltárban is végbement ú.n. státuserendezés alkalmával pedig, az ekkor már nem annyira hivatalfőnök, mint inkább a levéltári »konvent« és bizalmiférfiak hatása alatt álló személyzet mindkettőnkét nyugdíjazásra ítélte. Az én nyugdíjaztatásomat az akkori miniszter megtagadta, Tagányiért azonban – az úgyszólván egy 24 óra alatt végbement lebonyolításnál – csak azt vihettek ki, hogy egy fokkal magasabb rangosztályban nyugdíjaztatott.” (Csánki 1924. 208.)

szerint „ez az esemény öt érzékenyen érintette”, mást érdemelt volna.³³

Fordulatként értékelhető, hogy Tagányi, a visszahúzó tudós – nyugdíjazását követően – felkarol egy gyakorlatias ügyet, élete utolsó négy és fél évét elnökként a háború és a forradalmak nyomán válságba sodródott Magyar Néprajzi Társaság újjászervezésének szenteli.³⁴ Az elnök személyével kapcsolatos kételyekről Solymossy Sándor, a Néprajzi Társaság alelnöke nekrológiájában így szól: „Midőn Társaságunk elhunyt nagy tudósunkat elnökének kiszemelte, sokan csodálkoztak a választáson. Nem aktív jellem, nem reprezentáló tehetség; elvont tudós, akinek tudományos súlya, tekintélye rendkívüli ugyan, de passzív jellem, nem kifelé élős, így a Társaságnak a külvilággal szemben nem alkalmas képviselője.”³⁵ Véleménye szerint ezek a félelmek nem igazolódtak be, „új szellemi vezérével” a Néprajzi Társaság és a „néptudomány” is „televény alkotó erőt nyert”.³⁶

A kéziratok között található feljegyzésekből kitűnik, hogy a Társaság elnöki teendőinek ellátásába Tagányi a töle megszokott alapossgal, kitartással vetette bele magát. A Társaság alapszabályait csiszolgatta,³⁷ gondosan előkészítette beszédeit,³⁸ intézte a „tengődésre kárhozott” Társaság ügyes-bajos dolgait (befizetések fogadása, visszaigazolása, levelezés stb.). Mindez – az utókor egybehangzó értékelése szerint – csupán a túléléshez volt elég.³⁹ A vezetőségnek sikerült ugyan a Társaságot megmenteni az összeomlástól, de évekig anyagi nehézségekről, a tagság elérhetetlenségéről szólnak a beszámolók. Az *Ethnographia* a magas nyomdaköltségek miatt csak késvé, redukált ívszámmal jelenik meg, és – Tagányi megfogalmazásában – „legnagyobb veszedelemként” a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának elhelyezését sem sikerül megoldani. A korszak eredményei között tarthatjuk számon a Társaság új szakosztályi folyóiratainak – a *Föld és Ember*, valamint a *Társadalomtudomány* (1921) – megjelenését. Bár a folyóiratok elindítása nem Tagányihoz köthető és anyagi bázisukat sem a Társaság teremtette elő, mégis ezek megjelenése, illetve Tagányi személye és elnöki programja „a rokon tudományokkal” való szorosabb kapcsolatról tanúskodik. Az 1922 márciusában elhangzott elnöki megnyitójában így fogalmaz: „Néprajzi tudományos kutatásaink előmozdításában, most már, még a távolabbi rokon tudományokra is inkább számíthatunk. Egy idő óta ugyanis általában észlelhető, hogy az egyes szaktudományok eddigi merev szakszerűsége és zárkózottsága mindinkább cnyhülni kezd. Mindenik most már sokkal szívesebben keresi föl a többi tudományokkal határos mesgyéket, mert csakugyan éppen e különböző érintkezési pontok azok, melyek ma a leggazdagabb tudományos eredményeket szolgáltatják. A szaktudományokat kezdi már mindinkább áthatni az a bölcsészetibb fölfogás, hogy nem

³³ Csánki 1924. 208.

³⁴ A Magyar Néprajzi Társaság 1920. március 31-én tartott közgyűlésen elnöké választják. Vö.: Társasági ügyek. Jegyzőkönyv a Magyar Néprajzi Társaságnak 1920. évi március hó 31-én d.u. 5 órakor a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósági tanácstermében tartott XXXII. rendes évi közgyűlésről. *Ethnographia* XXX. (1920) 133.

³⁵ Solymossy 1924. 190.

³⁶ Solymossy 1924. 190.

³⁷ OSZK Kt. Quart. Hung. 2294. 278–285, 286–299. (2294. Vegyes jegyzetek. A Magyar Néprajzi Társaság alapszabályai. Kelt 1910. március 30-án. Jelzet: 278–285. Nyomtatott füzet T. K. bejegyzéseivel. A Magyar Néprajzi Társaság alapszabályai 1922. Kelt Budapesten 1922. évi március 29-én. Jelzet: 286–299.)

³⁸ Elnöki megnyitók: *Ethnographia* XXXI. (1921) 147–148.; *Ethnographia* XXXII. (1922) 115–119.; *Ethnographia* XXXIV. (1924) 53–54. Továbbá OSZK Kt. Quart. Hung. 2294.

³⁹ Bartucz 1940. 11.; Ortutay 1959. 539.; Kósa 1989. 347.

pusztán önmagukért vannak, hanem hogy a többi tudományokat is kölcsönösen támogassák, ami aztán a saját szaktudományuk mélyebb kiaknázása mellett, eddig alig sejtett összefüggések fölfedezésére, egyetemesebb szempontokra képesíti.”⁴⁰ Kisebberedményként értékelhető és talán Tagányi családi kapcsolatainak is köszönhető, hogy a napisajtóban sikerül megjelentetni a Társaság felolvasásainak meghívóit, beszámolóit.⁴¹

Tagányi elnöki tevékenysége kapcsán Magyar Kázmér „önzetlen fáradozásról és tapintatos működésről” beszél.⁴² Valóban, Tagányi a legapróbb ügyek intézésében is részt vett (filléres tagdíjak érkeztek a címére: ezeket könyvelte, visszaigazolta), elnöki megnyitóiban alapos körületekintéssel, felkészüléssel emlékezett meg az esedékes évfordulókról, és személyes érdeklődését csak kivételesen helyezte előtérbe.⁴³ A saját elmondása szerint is inkább visszahúzó⁴⁴ Tagányi számára a Néprajzi Társaság elnöki széke nem elsősorban a „társadalmi érzékenysége” vezérelte gyakorlati cselekvés színtere.⁴⁵ Sokkal inkább lehetőség tudományos munkája további folytatására. Kényszerű nyugdíjazása után Tagányi számára a Néprajzi Társaság – nehéz helyzet ellenére – lehetőséget, keretet biztosított kutatásai folytatásához.

Tagányi Károly már ismert⁴⁶ tudós, mikor a Magyar Néprajzi Társaság 1917. évi március 28-i választmányi ülésén megtartja a hazai élő jogszokásokról szóló előadását, „melyet Herrmann Antal korszakalkotó jelentőségűnek mond a magyar néptudomány fejlődésében”.⁴⁷ Előadása három részletben meg is jelenik az *Ethnographiában*,⁴⁸ később pedig könyv alakban a Magyar Néprajzi Könyvtár sorozat új folyamának első köteteként (1919).

⁴⁰ *Ethnographia* XXXII. (1922) 116. T.K. elnöki megnyitója.

⁴¹ *Ethnographia* XXXII. (1922) 123.

⁴² *Ethnographia* XXXII. (1922) 127.

⁴³ *Ethnographia* XXXII. (1922) 117–118. Lásd Hajnal István: *Írástörténet az írásbeliség feljúlása korából* (1921) című írásának méltatása.

⁴⁴ OSZK Kt. Quart. Hung. 2278. 142. 1921. április 10. Kézzele írott levél. „Csupán tegnap jutott kezemhez a Világ ápril 3-iki száma, amely rólam való szeretetreméltó megemlékezését hozza. Fogadja kérem legmelegebb köszönetemet és hálámat, különösen azért a kedves gyöngédségéért, mellyel tudományos munkásságomat, egyéni nyomorúságaim és gyarlóságaim mellett is, olyan megértően méltányolni szíves volt. Mert hiszen a tudománynak azért is jelképe a bagoly, mivel neki nincsen nagyon inyére: a nappali közszemlére állíttatás. De ebből is látszik, hogy Igen Tisztelt Uram született interviewer, aki az éles és biztos látáson kívül, még az átérés finomságával és melegségével is rendelkezik. Még egyszer, feleségem (aki egyébiránt a hírneves írónak, hírlapírónak Vadnay Károlynak unokahúga) nevében is, hálás köszönetemet ismételve. A legszívélyesebb üdvözléttel vagyok Készséges híve. T.K.”

⁴⁵ Zsigmond 1977. 335–336.

⁴⁶ Ismertsége azonban nem párosult társadalmi és anyagi elismeréssel. A nekrológokból egy visszahúzó, szorgalmas, szerény körülmények között élő, „igazi tudós” (Hóman 1924. 213.) képe rajzolódik ki. „Elvonult, bezárkózott, magánosan, szinte idegenül, mint egy remetéje a magyar tudásnak. Minden akaratát, szorgalmát, szerénységét, érzését, erőfeszítését úgyszólván minden lélegzetvétélet a kutató és történetíró hivatásnak szentelte.” (Czakó 1924. 188.)

⁴⁷ Jegyzőkönyv a Magyar Néprajzi Társaságnak 1917. évi március hó 28-án, d. u. 6 órákor, az MTA üléstermében tartott XXIX. rendes évi közgyűléséről. *Ethnographia* XXIX. (1918) 159–160.

⁴⁸ I–II. *Ethnographia* XXVIII. (1917) 42–58, 196–223.; III. *Ethnographia* XXIX. (1918) 24–49.

Tagányi pályája kezdete óta gyűjtött jogszokásokra vonatkozó adatokat.⁴⁹ Könyvében első lépésként részletes áttekintést ad a „külföldi, hasonló célú gyűjtések” eredményeiről, szempontjairól és módszeréről. Ezt követően fogalmazza meg a hazai élő jogszokások gyűjtésének programját. A gyűjtés sikerének kulcsát a pontosan megfogalmazott, minden lehetséges résztemát érintő kérdések megszerkesztésében látja.⁵⁰ Ennek érdekében aprólékos munkával lefordítja a *Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft* különböző számaiban megjelent kérdéssorokat,⁵¹ majd a hazai viszonyok szempontjából általa lényegesnek ítélt kérdések háttérét egy-egy rövid, de rendkívül tartalmas összehasonlító jogtörténeti, nyelvészeti tanulmánnyal világítja meg. Munkájának értékét nem az adja, hogy az amúgy is rendkívül terjedelmes kérdéssorokat a hazai viszonyokra való alkalmazás során további részletkérdésekkel egészítette ki, hanem az, hogy a hozzájuk fűzött példákban – már a családjog és öröklési jog körét felölelő első füzetben is – összehasonlító történeti módszerrel a magyar jogélet több, korábban félreértett vagy vitás jelenségét magyarázta meg.⁵²

Tagányi, elhagyva a századforduló öröklési jogi gyűjtéseiben felmerült „gyakorlati célt”, a jogszokásoknak a jogalkotásban való felhasználását, tisztán tudományos programot hirdet az „élő, megíratlan, jogi alakba nem öntött jogszokások, jogi szertartások és jelképek” tanulmányozására. Munkájában Mattyasovszky Miklós gyűjtését mint a jogszokásgyűjtés első országos, teljesen sikerült példáját említi, kiemeli azonban, hogy „ez a földolgozás, a szerző megbízatásához képest, elsősorban agrárpolitikai és társadalomtani szempontból készülvén, a mi szokásjoggyűjtő céljainknak nem egészen felel meg. Mi a magunk szempontjából nagyobb súlyt helyeztünk volna a beérkezett feleletek eredeti szövegére (...). Egyébiránt a földolgozásban, a hazai jogtörténet tanulságait nagy részben, az összehasonlító szokásjog alkalmazását pedig egyáltalán nélkülöznünk kell.”⁵³

Az elsősorban problémafelvetésre szánt, alapos néprajzi, nyelvészeti és jogtörténeti szaktudással megfogalmazott gyűjtési program a recenziók szintjén minimális visszhangot kapott. Idehaza csupán a német kiadást⁵⁴ követően írt Hóman Bálint a *Történelmi Szemle*ben méltató ismertetést a kötetéről (1922).⁵⁵ Külföldön a *Zeitschrift für finnisch-ugrische Sprach- und Volkskunde* hasábjain öt évvel a kötet német kiadá-

⁴⁹ „Évtizedek óta érdeklődöm a legkülönbözőbb népek szokásjoga iránt elsősorban abból a célból, hogy párhuzamokat keresek bennük az ősi magyar jogi, társadalmi és gazdasági élet földterítéséhez, illetőleg az erre vonatkozó történeti adatok magyarázatához, megértéséhez.” (Tagányi 1919. 1.). További elemzést kíván annak feltérképezése, miként terelődött Tagányi historiográfiai, jog- és alkotmánytörténeti, társadalom- és gazdaságtörténeti érdeklődése a néprajztudomány felé. (Vö.: Glatz 1980. 114.)

⁵⁰ „A legelső, legnehezebb föladat kétségkívül a kérdőívek megszerkesztése, vagyis a föl kutatásra váró egész hazai szokásjogi anyagnak, megfelelő kérdésekbe való foglalása leend. (...) A mi e kérdőíveknek anyagát s különösen technikai oldalát illeti, erre nézve kétségkívül a hasonló külföldi szokásjogi kérdőívek (...) nagy segítségünkre lesznek, ámde hazai szokásjogi viszonyainkkal s ezeknek jogtörténeti, gazdaság- s társadalomtörténeti, sőt ősjogi háttérrel, ha mindjárt nagyjából is, immár eleve tisztában kell lennünk.” (Tagányi 1919. 17.)

⁵¹ OSZK Kt. Quart. Hung. 2278. Fragebogen. *Zeitschrift für Vergleichende Rechtswissenschaft* XII. 187–353, 427–440. feliratú, jelzet nélküli boríték benne 49 lap (a kérdések fordítása ceruzával írva).

⁵² Hóman 1922. 176, 178.

⁵³ Tagányi 1919. 17. Baross gyűjtéséről Tagányi nem tesz említést. Ennek háttérében valószínűsíthetően az OMGE-vel való megromlott kapcsolata áll.

⁵⁴ *Lebende Rechtsgewohnheiten und ihre Sammlung in Ungarn*. Ungarische Bibliothek. Für das Ungarische Institut an der Universität Berlin. Erste Reihe. 3. Berlin und Leipzig, 1922.

⁵⁵ Hóman 1922. 175–180.

sát követően jelent meg rövid bemutatás a műről (1927).⁵⁶ A kéziratok között is csupán egy érdeklődő levél dokumentálja, hogy Tagányi írása a jogszokáskutatók számára is számos újdonságot feltáró irodalmi kalauz.⁵⁷

A könyv megjelenését követően nem indult meg „a hazai élő jogszokások gyűjtése”, volt ugyan egy kivétel, Szendrey Ákos, aki Tagányi közreadott munkájának mintegy folytatásaként egybegyűjti a népi büntetőszokásokat és ismerteti a közigazgatás népi szerveit.⁵⁸ Látnunk kell azonban, hogy kutatási program szintjén nem talált meghallgatást – csak később Tárkány Szücs Ernőnél – Tagányi felhívása.⁵⁹ A jogszokásgyűjtés programjának egyes elemei azonban továbbélnek a Tagányi Károly által felvetett kérdések, résztermék kidolgozásában.

Fél Edit a népi társadalom kutatásáról írott összegzéseiben (1946, 1982) nagyra értékeli Tagányi munkáját, azt írja, hogy a régi szerzők közül talán Tagányi volt az egyetlen, aki a népi társadalom jelenségeit olyannak látta, amilyenek azok valójukban voltak.⁶⁰ Negyed századdal a program meghirdetését követően rögzíti, hogy az a „mai napig sem veszített semmit sem időszerűségéből, sem jelentőségéből. Ha a Néprajzi Társaságtól kiadott kérdőíve csak valamelyest meghallgatást talál, egész népi társadalomkutatásunk másként alakulhatott volna.”⁶¹

Az elmaradt érdeklődés lehetséges okai közt tarthatjuk számon, hogy csak a kötet első része jelent meg nyomtatásban. Az *Ethnographiában* a német kiadásról szóló rövid hírben Solymossy Sándor még optimista volt: „várakozással nézünk Tagányi művének második része elé, mely teljessé tenné a magyar szokásjog rendszerének feldolgozását”.⁶² A folytatás azonban már nem jelent meg. Természetesen Tagányi az első rész megjelenését követően tovább dolgozott. Hagyatékában⁶³ – a megjelent családjogi és öröklési jogi fejezetek jegyzetei, kéziratjai, korrektúrái mellett – borítékba rendezve, tartalomjegyzékkel ellátva megtalálhatók a tervezett folytatás anyagai is, amelyek mutatják, hogy Tagányi további három részhez gyűjtött anyagokat. Ezek munkacímei: II. Dologjog, vagyonjog, vagyonjogi igazság szokásai, birtokjog;⁶⁴

⁵⁶ Beschreibungen: Karl Tagányi Lebende Rechtsgewohnheiten und ihre Sammlung in Ungarn. Finnisch-Ugrische Forschungen. Zeitschrift für finnisch-ugrische Sprach- und Volkskunde XVIII. (1927) 1–3. 231–232.

⁵⁷ OSZK Kt. Quart. Hung. 2278. 122. 1924-es keltezésű, kézzel írott német nyelvű levél Norvégiából. Erik Sorem, aki a lappok jogszokásait kutatja, beszámol arról, hogy nagy érdeklődéssel olvasta a könyvet és néhány részletkérdésben további forrásmegjelölést kér.

⁵⁸ Szendrey Ákos: Népi büntetőszokások. *Ethnographia* XLVII. (1936) 65–71., Uő: Néprajz és jogtörténet. *Ethnographia* XLVII. (1936) 144–150.; Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára: EA 13389. Szendrey Ákos: Népi jogérettel kapcsolatos szövegrészletek. Kézzel írott jegyzet.

⁵⁹ Lásd Sárkány 2000. 39.

⁶⁰ Fél 1946. 366.

⁶¹ Fél 1946. 346.

⁶² *Ethnographia* XXXII. (1922) 110.

⁶³ OSZK Kt. Quart. Hung. 2278. Tagányi-gyűjtemény. Jog és szokásjog. Ősi jogi és szokásjogi általános-ság-bibliográfia. Hazai jog és jogszokások. Birtok-büntető- házassági és kötelmi jog. Magyar jog külföldi hatása.

⁶⁴ OSZK Kt. Quart. Hung. 2278. 438-as boríték, benne jegyzetek 439–616-ig.

III. Kötelmi jog;⁶⁵ IV. Büntetőjog, perjog, kiegyezési rendszer.⁶⁶ A több száz jegyzet mellett Tagányi megfogalmazta jogszokásokról írott könyve befejezését is, melyben összegzi a jogszokáskutatás célját, valamint részletes útmutatást ad a gyűjtésre vonatkozóan.⁶⁷

Nemcsak a jogszokásokról írott könyve maradt befejezetlenül, hanem általánoságban elmondható, hogy Tagányi egész életét anyaggyűjtéssel töltötte, ám – felkészültségéhez képest – csak keveset publikált. Lenyűgöző kéziratanyagában máig több tőzetre való anyag várja az utókortól értő feltárását. Tiszteljük meg a kiváló „történetírót, levéltárost, etnográfust” születésének százötvenedik évfordulóján – ki-ki érdeklődéséhez mérten – életének monografikus feldolgozásával, munkáinak számbavételével és kéziratának minél szélesebb körű feltárásával!

BOGNÁR SZABINA

Irodalom

- Bartucz Lajos
1940 Dr. Bartucz Lajos ügyvezető alelnök beszámolója a Magyar Néprajzi Társaság elmúlt ötven esztendejéről. *Ethnographia* LI. 6–14.
- Csánki Dezső
1924 Tagányi Károly (1858–1924). *Levéltári Közlemények* 2. 205–208.
- Glatz Ferenc
1980 *Történetíró és politika*. Budapest
- Fél Edit
2001 A magyar népi társadalom életének kutatása. In *Régi falusi társadalmak. Fél Edit néprajzi tanulmányai*. Szerk.: Hofer Tamás. Pozsony. 323–369.
1987 Összegző visszatekintés a paraszti társadalom kutatására. In *Régi falusi társadalmak. Fél Edit néprajzi tanulmányai*. Szerk.: Hofer Tamás. Pozsony. 378–393.
- Holub József
1924 Tagányi Károly. *Századok* 57. 833–837.
- Hóman Bálint
1922 Tagányi Károly: A hazai élő jogszokások gyűjtéséről... Lebende Rechtsgewohnheiten und ihre Sammlung in Ungarn. Berlin, 1922. Ismertetés. *Történelmi Szemle* 11. 1–4. sz. 175–180.
1924 Tagányi Károly. *Ethnographia* XXXIV. 189–190.
1925 Hóman Bálint beszéde Tagányi Károly r. t. felett 1924 szept. 13-án. *Akadémiai Értesítő* 1924. 213–214.
- Kósa László
1989 A magyar néprajz a két világháború között – új tudományos célok és gyakorlati feladatok. *Ethnographia* 100. 342–355.

⁶⁵ OSZK Kt. Quart. Hung. 2278. 1367-es boríték, benne 1368–1591-ig, valamint jelöletlen boríték, benne jegyzetek 1194–1366-ig.

⁶⁶ OSZK Kt. Quart. Hung. 2278. 618-as boríték, benne jegyzetek 766–894. További jegyzetek: bíróságok, perjog.

⁶⁷ OSZK Kt. Quart. Hung. 2278. 377-es boríték. Jog és szokásjog. Benne: jogszokások befejezése. 435, 436, 437. Három oldalnyi, hosszában félbchajtott papírlap, jobb oldalán főszöveggel, a bal oldali hasábon jegyzetek, módosítások.

- Ortutay Gyula
1959 Hetvenéves a Magyar Néprajzi Társaság. *Ethnographia* LXX. 532–542.
- Pálóczi Horváth András
1989 Tagányi Károly (1858–1924). In *Magyar Agrártörténeti Életrajzok R–ZS*. Szerk.: Für Lajos és Pintér János. Budapest. 373–378.
- Sárkány Mihály
2000 A társadalomnéprajzi kutatás hazai története. In *Magyar Néprajz VIII. Társadalom*. Főszerk.: Paládi-Kovács Attila. Budapest. 29–65.
- Solymossy Sándor
1924 Tagányi Károly ravatalánál elmondott beszéd. *Ethnographia* XXXIV. 190–191.
- Szilágyi Ágnes Judit
2007 1914–1916. Tagányi Károly vitája Erdélyi Lászlóval a Történelmi Szemlében. In *Érdekes személyiségek, emlékezetes viták a magyar történetírásban*. Budapest. 70–78.
- Tagányi Károly
1919 *A hazai élő jogszokások gyűjtéséről. I. A családjog és öröklési jog*. Budapest
1921 Tagányi Károly elnöki megnyitója a Magyar Néprajzi Társaság XXXIII. évi rendes közgyűléséről. *Ethnographia* XXXII. 153.
1977 A földközösség története Magyarországon. In *Az ősi társadalom magyar kutatói*. Szerk.: Zsigmond Gábor. Budapest. 333–380.
- Varga István
1993 Tagányi Károly akadémiai rendes tagsági székfoglalójának kéziratföredéke. In *Szomszédaink között Kelet-Európában. Emlékkönyv Niederhauser Emil 70. születésnapjára*. Szerk.: Glatz Ferenc. Budapest. 19–26.

Felhasznált források:

- OSZK Kt. Quart. Hung. 2288. Tagányi-gyűjtemény. Tagányi Károly személyére vonatkozó okiratok.
- OSZK Kt. Quart. Hung. 2278. Tagányi-gyűjtemény. Jog és szokásjog. Ősi jogi és szokásjogi általánosság-bibliográfia. Hazai jog és jogszokások. Birtok-, büntető-, házassági és kötelmi jog. Magyar jog külföldi hatása.
- OSZK Kt. Quart. Hung. 2294. Tagányi-gyűjtemény. Vegyes jegyzetek.

A Tagányi-hagyaték az OSZK Kézirattárában:

- Fol. Hung. 1539–1552, 1572, 1573.; Quart. Hung. 2248–2294, 2342–2344.; Oct. Hung. 781–826.

Köszöntjük Tari Lujzát

Tari Lujza (Pásztó, 1948. október 1.) népzenekutató zenei tanulmányait a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola középiskolai énektanár- és karvezetőképző tanszakán végezte (1967–1972). A népzene tudományba atyai mentora, Rajeczky Benjamin vezette be. Diplomája megszerzése óta a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetében dolgozik, melynek 1988–1994-ig tudományos titkára volt, jelenleg tudományos

főmunkatársa. A zenetudományok kandidátusa címet 1993-ban szerezte meg, disszertációjának címe: *Kéziratos kottás gyűjtemények a XIX. század első felében.*

Fő kutatási területei: népi hangszerek és hangszeres népzene, európai interetnikus kapcsolatok, népzene és műzene összefüggése, tudomány- és kutatástörténet, a verbunkos írott és hangzó forrásai, 19. századi költők versei a néphagyományban. A mai és a történelmi Magyarország számos falujában és városában végzett terepmunkát. Gyűjtött az Alföldön, a Palócidéken, Erdélyben, Burgenlandban és Szlovákiában magyarok, németek, szlovákok, horvátok és románok között. Magyarországon kívül Örményországban is járt gyűjtőúton. Hazai és nemzetközi konferenciák előadója, rendezője, illetve társrendezője.

Részt vett a népzeneész szakképesítés középfokú programjának kidolgozásában. Tanított magyar népzene-t a budapesti Bartók Béla Zenei Szakiskolában (1974–1979, 1993–1998); előadásokat tartott különböző etnomuzikológiai témákról az ELTE Folklore Tanszékén (1988, 1990, 1991), vendégelőadó volt a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen (1980–1993), és előadásokat tartott Ausztria, Németország, valamint az USA egyetemlein. 2001 óta a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem népzene-tanára, ugyanott az újonnan indult Népzenei Tanszak egyik oktatója. Nagyszámú népzenei bemutatót és kurzust tartott Budapesten és vidéki városokban. Állandó külső munkatársa a Magyar Rádiónak, zenei versenyek zsűrijének tagja vagy vezetője.

Jelentős tanulmányok, számos recenzió mellett könyvek szerzője (*Lissznyay Julianna hangszeres gyűjteménye; Külömbb féle magyar Nóták...; Kodály Zoltán, a hangszeres népzene kutatója; Pásztó zenei emlékei*), és hangzó forráskiadványok összeállítása fűződik nevéhez (*Magyar népzene Kodály Zoltán fonográf felvételeiből; Magyar Népzene Antológia II. Vikár Lászlóval; Balassagyarmati és soproni zenekar; Kaszás e földön a halál*), de *A szabadságharc zenei emlékei* című CD-ROM-ot is ő jegyzi.

Tagja többek között az MTA Zenetudományi Bizottságának, a Magyar és a Nemzetközi Kodály Társaságnak, a Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társaságnak, az International Council for Traditional Music Magyar Nemzeti Bizottságának pedig elnöke.

2003-ban *Pásztóért Emlékplakett* díjjal, 2007-ben *Pásztó Város Diszpolgára* címmel tüntették ki.

Társaságunk tagsága és vezetősége nevében a hatvanéves Tari Lujzának jó egészségben és boldogságban eltöltendő hosszú éveket és további eredményekben gazdag munkát kívánunk

A SZERKESZTŐK

A hatvanéves Fatuska János köszöntése

Fatuska János 1972-től tevékenykedik a Komárom Megyei Múzeumi Szervezet munkatársaként. Évtizedekig a Német Nemzetiségi Múzeum vezetőjeként, éveken keresztül párhuzamosan a tatai Kuny Domokos Múzeum igazgatójaként is dolgozott. A pesti néprajz szak elvégzése után, ahol Dömötör Tekla kedves tanítványa volt, elsősorban családi gyökerei, német származása miatt került az akkor formálódó országos gyűjtőkörű tatai intézménybe.

Közel 20 éves ismeretség, barátság és egy évtizedes közvetlen munkakapcsolat köt hozzá. Sokat tanultam tőle. Számptalan alkalommal volt alkalmam megfigyelni közvetlen, kapcsolatteremtő, vidám személyiségét néprajzi terepmunkán, kiállításren-

dezés közben. Több évtizeden át szorosan kötődtek hozzá régi adatközlői, szinte családtagként kezelve Jánost. Anyanyelvi némettudása alkalmassá teszi őt a szakmai fordítások igényes elkészítésén túl német levéltári források feltárására is. Több tucat kolléga sikeres kutatása épült az általa fordított szakirodalmi, levéltári adatok bázisára. Közös munkáink során volt alkalmam német nyelvterületen is tapasztalni biztos kommunikációját, levéltári/könyvészeti hozzáértését.

Legfontosabb munkái a hazai németiség néprajzát gyűjtő és bemutató múzeumhoz kapcsolódnak. Gyakorlatilag az ő tevékenységének köszönhető az intézmény kialakulása. Kiterjedt terepmunkákon, gyűjtőtáborokban több ezer tárgyat gyűjtött, dokumentált, kialakította a múzeumi adattárat, a fotógyűjteményt. Ő rendezte az intézmény két állandó kiállítását és számtalan időszakos tárlatát, készítette el katalógusait. Különösen sikeres kezdeményezése volt a tucatnyi hazai és külföldi helyszínen bemutatott vándorkiállítás megvalósítása a hazai német nemzetiség történetéről. Számos német nemzetiségi tájház megvalósítása kötődik hozzá. A hazai német nemzetiségi néprajzi kutatások egyik fontos bázisa köszönhető az ő áldozatos munkájának.

Fatuska János keveset publikál. Azon kutatók közé tartozik, akik szinte soha nem érzik véglegesnek eredményeiket és újabb-újabb kiegészítéseket, változtatásokat akarnak munkájukon végezni. Ennek ellenére több megjelent tanulmánya mára megkerülhetetlen Tata, illetve a hazai németiség történetével-néprajzával foglalkozók számára. Bár elkészítette német nyelvű doktori disszertációját, nem nyújtotta be elbírálásra. (A szálláskeresés népszokással kapcsolatos munka ma is kéziratban olvasható csak.)

A tatai múzeum igazgatójaként neki köszönhetően indult el az európai jelentőségű római freskó bemutatásának megvalósítása éppúgy, mint a tatai céhászlók restaurálásának évtizedes és eredményes programja. A rendszerváltás időszakában a hazai gyűjteményekre minden korábbi és későbbi korszakhoz képest is kevesebb figyelem és támogatás jutott. Fatuska János ezekben az években küzdött meg olyan problémákkal, melyek szinte az összes hazai múzeumot érintik. Így például friss igazgatóként szembesült azzal, hogy a tatai múzeum 13 különböző raktárban tárolja gyűjteményeit, melyek egyike sem alkalmas erre a célra! Igazgatósága alatt ezen a katasztrofális helyzeten is sikerült érdemben változtatnia, miként a tatai vár és a múzeum egyéb épületeinek, kiállítóhelyeinek állagvédelmi feladatait is igyekezett új lendülettel kezelni. A szakmai munka a sikeres időszakos tárlatok mellett, konferenciák és kiadványok terén is igen eredményes volt. Az ő kezdeményezésére indult el a Kuny Domokos Múzeum gyűjteményeit feltáró katalógussorozat. Munkatársaitól hasonló igényességet várt el publikációikban, mint amit ő gyakorolt. Ennek volt köszönhető például, hogy volt olyan történész kolléganő, aki háromszor kapta vissza átírásra katalógusszövegét. (Ma már vidám emlékként éli meg ezt.) Fatuska János képes volt személyiségével arra, hogy irányításával a sanyarú körülmények között együtt dolgozó múzeumi munkatársak örömmel és áldozatkészen valósítsák meg céljaikat. Sokszor János humora és tapasztalata adta azt a pluszt, amelynek segítségével sikerült szinte lehetetlennek tűnő feladatokat is teljesítenünk.

Azt kívánom, hogy ez az életszeretet és humor változatlanul sajátja maradjon, és Isten éltesse hatvanadik születésnapján!

KEMECSI LAJOS

IN MEMORIAM

Emlékezés Vargyas Lajosra

(Budapest, 1914. február 1.–Budapest, 2007. október 11.)

Életének 94. évében elhunyt Vargyas Lajos. Munkásságának méltatásával, személye iránt érzett nagybecsülése lírai megfogalmazásával egykori tanítványa és barátja, Andrásfalvy Bertalan még életében, a 90. születésnapjára készült kötetbe írt soraival ajándékozta meg. Ez a háromkötetes mű (*Az Idő rostájában. Tanulmányok Vargyas Lajos 90. születésnapjára.* I–III. Szerk.: Andrásfalvy Bertalan–Domokos Mária–Nagy Ilona. Budapest, L’Harmattan, 2004) tanulmányok sokaságával mutatja, de éppen csak felvillantja azoknak a gondolatoknak a gazdagságát, amelyek Vargyas Lajos munkáiban lelhetők fel, és amelyek nyomán tovább dolgozva új művek, új tudományos eredmények születhetnek. Tanár úrnak hívták őt nagyon sokan, pedig csak igen rövid ideig tanított katedráról. A Pázmány Péter Tudományegyetemen bölcsészetet (magyar–néprajz szakot végzett 1932 és 1936 között), majd a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán egyházzénét tanult (1937–1938). A Pázmány Péter Tudományegyetemen a Néprajzi Intézet gyakornoka, majd tanársegéde lett egy-egy röpké évre, majd ezt követően tíz évig az Egyetemi Könyvtár munkatársaként dolgozott. 1952 és 1954 között hirdethetett az akkor éppen nevet változtatott Eötvös Loránd Tudományegyetemen szabadon választható kollégiumokat és szemináriumokat – emlékezik Andrásfalvy Bertalan. *A magyar népzene történeti áttekintése, Népzenei stílusgyakorlatok, Gyakorlati népzeneismeret, Népi tánczene, A magyar vers ritmusa, Angolszakszövegfordítás* voltak a tárgyai: azok a témák tehát, amelyek egész pályáján át foglalkoztatták, és amelyekben nagy szintéziseit később megalkotta.

Ekkor már félállásban a Néprajzi Múzeum Népzenei Osztályán dolgozott, később ennek az osztálynak a vezetője volt 1961-ig. Innen került az Akadémia Népzenekutató Csoportjába, amelynek igazgatója is lett 1970-ben. Ez a Kodály-csoportként indult szellemi műhely az alapító szándékai szerint működött Vargyas vezetésével, aki Kodályt mesterének, példaképének tekintette. 1939-ben Kodály az éppen visszaszatolt Felvidék keleti részébe, Aj faluba küldte a fiatal gyakornokot, hogy a rádió Pátia-lemezszorozatához énekeseket keressen. Egy évvel később ő ajánlotta neki, hogy doktori disszertációját ennek a falunak a zenei életéről írja, mert a magyar nyelvterületnek ebből a szegletéből akkor még semmilyen népzenei anyag nem volt ismeretes. Az a mód, ahogy akkor Vargyas Lajos hozzáfogott a gyűjtéshez, messze „megelőzte korát”. Kodály maga is szerette volna látni egy falu teljes „dallam-térképét, zenei életének minden részletére kiterjedő leírását”, de ezt Vargyas Lajos gyűjtésén kívül ilyen komplex módon addig és azóta sem valósította meg senki. A teljes mű megjelenésének, mintegy 700 dallampéldával, 2000-ben még örülhetett a szerző (*Egy felvidéki falu zenei világa. Aj 1940. Jelenlévő múlt.* Budapest). Az összegyűjtött zenei anyagnak több mint a felét műdalok, magyar nóták alkotják, de cigányoktól gyűjtött, szlovákoktól tanult dalok, táncdallamok, rádióból tanult slágerek is helyet kapnak benne. Aj falu lakóinak büszkeségét és Vargyas Lajos iránt érzett tiszteletét, szeretetét megtapasztalhatták, akik együtt ünnepelheték velük a 90. születésnapot és az

Vargyas Lajos az Andrásfalvy Bertalan 60. születésnapja alkalmából rendezett ünnepségen
(Fotó: Hála József, 1991)

Balról jobbra: Voigt Vilmos, Andrásfalvy Bertalan, ifj. Kodolányi János és Vargyas Lajos

ekkor elnyert díszpolgárságot, vagy emlékezhetek rá a temetésekor.

Kodály Zoltán 1937-ben a magyar népzene történeti rétegeit tárta fel, művéhez a példatár elkészítésére Vargyas Lajost kérte fel. Az 1952-ben megjelent „Kodály–Vargyas” 500 dallamot tartalmaz, 2003-ig 15 kiadást ért meg, és azóta is alapkönyve minden zenét tanuló diáknak (Kodály Zoltán: *A magyar népzene*. A példatárt szerkesztette Vargyas Lajos. [Példatár: 83–307 p.] Budapest, Zeneműkiadó, 1952). Ugyanígy lett az irodalomtanítás kézikönyve a „Csanádi–Vargyas”, hogy csak a népszerűség okán becézett műveket említsük (Csanádi Imre–Vargyas Lajos: *Röpülj, páva, röpj. Magyar népballadák és balladás dalok*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1954). A magyar népzeneről Bartók és Kodály után Vargyas Lajos tartotta szükségesnek átfogó tanulmányt készíteni, hiszen az összegyűjtött és archivált anyag a 20. század utolsó negyedében már nemcsak szám szerint növekedett a sokszorosára (több mint százezer dallam), hanem új, népzeneileg addig feltáratlan vidékek, addig nem ismert dallamok is kutathatóvá váltak. *A magyarság népzeneje* című monográfia 1981-ben jelent meg (szövege az interneten is hozzáférhető már, a könyvet 10 CD-ből álló album kíséri), ezt számos szaktanulmány előzte meg és kiérlelt, alapos kutatás összegzése. Egyetlen részletét kiragadva idézzük fel az új stílus megjelenésének a 19. század végére tételét:

„Bartalus felszínesen gyűjtött a nép közt, de mégis eljutott egy sor régi dallamhoz, balladaszöveghez; van olyan balladánk is, amelynek egyedül az ő gyűjtésében van dallama is. Tehát valóban találkozott a nép valódi zenéjével is. Emellett rengeteg műdalt közöl; ha ezeket a nép között hallotta, akkor a legdivatosabb, felszínen úszó hagyományrétegben mozgott, néha elérve annak mélyebb rétegét is. Ilyen mélységű

gyűjtés, amely nem válogat, mert nincs is kritériuma hozzá, hanem elfogadja, amit hall, az az új stílus uralma idején azt hozta volna felszínre nagy tömegben. Ha mégis csak ennyit talált belőle és csak ilyeneket, akkor ez volt a helyzet az ő idejében: csak kezdtek feltűnedezni az új formák, még inkább csak műdal eredetű darabokkal. Ez még előkészület az új stílus kialakulására. Bartalus után pedig, 1896-tól kezdve, de inkább a századforduló körül gyűjt Vikár Béla, s az ő anyagában már ott találjuk a fiatalságtól fölvetett, igazi, ismert új dallamokat.” (340–341). További érveivel még a betyárballadákat sorakoztatja fel, amelyek az illető betyárok halála után keletkeztek, variánsaik között elvéve és csak az újabb gyűjtésük között található az új stílushoz tartozók. „Mindez közvetve bizonyítja, hogy az új stílus még a múlt század második felében sem volt divatos, csak a századforduló táján és azóta lett azzá, amint a nagy gyűjtők tapasztalata is igazolta.” Mert „... új stílust csak átalakuló társadalmi szerkezet hoz létre, nem forrongó, elégedetlen, de lényegében azonos társadalom. A magyar parasztság feudális társadalmát és kultúráját csak a 19. századi átalakuló termelés, fellendülés, polgárosodás, ezt hirtelenül meggyorsító jobbágyfelszabadítás alakította át olyan mértékben, hogy valóban új kultúrát is teremtett magának új társadalmi igényei kifejezésére. Kodály pontosan megérezte ezt [...]. Ez is világosan a 19. század második felére mutat, egyszersmind igazabb történeti hátteret is ad.” (ugyanott).

Vitát keltett, ám meg nem cáfolt elképzelését egyes magyar népballadák francia eredetéről egy ugyancsak hatalmas munkával és nagy műgonddal összeállított műben fogalmazta meg újra, és korábbi ilyen tárgyú munkáit itt összegezte: *A magyar népballada és Európa*. I–II. (Budapest, Zeneműkiadó, 1976. Angol nyelvű kiadása 1983-ban az Akadémiai Kiadónál jelent meg). Ez a mű egy tökéletes tipológia, annak is használjuk, balladakatalógust is helyettesít, típusmonográfiákat pótol. A balladákhoz évtizedenként vissza-visszatért, gyűjteményeket állított össze, új balladagyűjtéseket (Kallós Zoltán könyveit, Penavin Olgáét és másokét) recenzált nagy lelkesedéssel. Kallós Zoltánhoz intézett leveleiből olvashatunk a 90. születésnapot köszöntő könyv II. kötetében.

A kodályi indíttatás a Népzene Kutató Csoport életének meghatározója lett. Vargyas Lajos körül kialakult a *Magyar Népzene Tára* ifjabb munkatársi köre, amelynek tagjait otthonában is gyakran fogadta, ahol – Paksa Katalin mondta el búcsúztató beszédében – kedves verseit is fel-felolvasta nekik. A versekhez, mint általában a művészet minden ágához, mély vonzódást érzett, de a verseket már az ötvenes évektől kezdve tanulmányozta is. 1952-ben jelent meg *A magyar vers ritmusa* (Akadémiai Kiadó), 1966-ban a *Magyar vers – magyar nyelv – Verstani tanulmány* (Szépirodalmi Könyvkiadó). A néptáncutatást is ő vonta be a csoport tevékenységi körébe, amely mára világhírű lett. Sebő Ferenc visszaemlékezéséből megtudható, hogy a táncmozgalom indulásakor Martin György mellett Vargyas Lajos segítsége is milyen nagy jelentőségű volt. „Ma már szinte nehéz elhinni, hogy akkoriban az elzárkózónak elképzelt TUDOMÁNY vett bennünket atyai pártfogásába Vargyas Lajos személyében. Az ország hangos volt a népdalról, majd a »Röpülj páva« elnevezésű TV-műsorról folyó vitáktól. »Szabad-e népdalt kíséret nélkül énekelni? Nem szentségtörés-e cigányzenekar helyett gitárral kísérni?« Vargyas Lajos, az MTA Népzene Kutató Csoportjának igazgatója ekkor behívott minket Halmos Bélával a Csoportba, s valamennyi munkatárs előtt eljátszatta velünk a teljes repertoárt. »Most mondjátok el a véleményeteket, ne a sajtóban« mondta meglepődött kollégáinak, s attól kezdve határozott támogatást éreztünk magunk mögött, legalábbis nem számított

már jópofáságnak bennünket szapulni.” (A Sebő Együttes honlapjáról, ugyanez kissé eltérő megfogalmazásban a II. születésnapj kötetben a 33. oldalon.)

Sokfelé irányult érdeklődése, nem is térhetünk ki minden témára, amelynek kutatást szentelt. A honfoglalás korának folklórja, a keletről hozott költészet és hiedelemvilág elemeinek feltárása azonban egész munkásságában foglalkoztatta. A nyugati magas műveltséget a keleti hagyományokkal ötvözve vélte felfedezni a magyar folklórban. Ebben a témakörben írt tanulmányait kötetbe rendezve adta ki (*Keleti hagyomány–nyugati kultúra. Tanulmányok*. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1984), majd összefoglalóan írt mindezekről egy kései dolgozatában (Honfoglalás-kori kutatásaim áttekintése. In *Ősök, táltosok, szentek. Tanulmányok a honfoglalás-kor és Árpád-kor folklójából*. Szerk.: Pócs Éva–Voigt Vilmos. Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézet, 1996. 7–12.). Sok kérdésben ma már jóval árnyaltabban fogalmazzunk, mert több adatot ismerünk, a magas kultúrát és a népit eleve nem látjuk olyan különbözőnek, hogy olykor akár egymástól megkülönböztethetőnek vélnék őket, mégis telitalálatnak kell tartanunk sok megállapítását. A föld teremtéséről szóló monda kutatásakor Vargyas Lajos igencsak kisszámú, de remek érzékkel összeválogatott hivatkozásaival szemben én az azóta összegyűlt tengernyi tanulmányt is áttanulmányozva megállapíthattam, hogy intuíciója hibátlan volt.

Szerkesztőként nemcsak a *Népzene és zenetörténet* több kötete vagy a *Magyar Népzene Tára VIII/A–B* került ki a keze alól, hanem a *Magyar néprajz V. – Folklór 1. – Népköltészet* (Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987) is. Ez utóbbinak én is szerzője voltam. Emlékeimben egy nagyon szerény, munkatársait megbecsülő szerkesztő képe maradt meg. Idős korában megírta visszaemlékezését hosszú és nagyon kemény munkával eltöltött életére, amelynek már a címe is keserűséget sugall: *Kerítésen kívül – Emlékek életemből* (Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1993). Ha visszagondolok rá, derűs, kedves ember képe jelenik meg előttem, aki a finom humort felettébb kedvelte. Egyetemi tanár valóban nem lehetett, de a tudományok doktora igen. Nyugalomba vonulásáig az MTA Zenetudományi Intézetének tudományos tanácsadója volt, és tagja akadémiai bizottságoknak, az *Ethnographia* szerkesztőbizottságának. A Magyar Néprajzi Társaság *Györffy István-emlékéremmel* tüntette ki, megkapta a *Széchenyi-*, az *Erkel Ferenc-*, a *Magyar Örökség-* és a *Primissima-díjat*.

Amit még nagyon fontosnak tartok megemlíteni: sikeres volt a családépítésben is. A művészetek és a humán tudományok odaadó művelését átörököltette fiaira, unokáira. Kell több? „Mennél nagyobb tudományos teljesítmény van belesűrítve egy-egy összefoglaló munkába, annál nagyobb ösztönzést ad a további kutatásra” – írta *A magyarság népzenejében*. Vargyas Lajos életműve nagy tudományos teljesítmény, amely folytatásra ösztönöz.

NAGY ILONA

In memoriam Haáz Sándor (1912–2007)

Az erdélyi Kriza János Néprajzi Társaság, a néprajzosok nevében szeretnék búcsúzni Haáz Sándor tanár úrtól, néprajzkutatótól, néptáncostól, a népművészet szerelmesétől, népnevelőtől, művelődésszervezőtől.

Haáz Sándor 1912. április 3-án született Székelyudvarhelyen. Édesapja Haáz Rezső (1883–1958) festőművész és tanár, a székelyudvarhelyi múzeum alapítója. (E múzeum ma az ő nevét viseli.) Édesapja még kisdíák korában bevonta a gyűjtőmunkába. Együtt járták a Székelyudvarhely környéki falvakat, felkuttatták a népművészeti értékeket, népdalokat tanultak. A gimnázium elvégzése (1929) után egy kis asztalosműhelyben tulipános ládákat és más népművészeti tárgyakat készítettek. Fafaragó munkáival díjat is nyert egy mezőgazdasági és ipari kiállításon. Szobrásznak készült.

1931-ben beiratkozott a kolozsvári Belle Arte iskolába, ahol Aurel Ciupe és Romulus Ladea tanítványa volt. Később a budapesti Képzőművészeti Főiskolára kerül, itt 1934-től szobrászat szakon tanult Medgyessy Ferencnél, majd Kisfaludi Strobl Zsigmondnál, akinek tanársegédje is volt.

Ebben az időben egyre jobban érdeklődni kezdett a néptánc iránt. Kolozsváron bekapcsolódott az erdélyi fiatalok falukutató mozgalmába, részt vett a falumunkában. Budapesten megismerkedett Paulini Bélával, a Gyöngyösbokréta szervezőjével, aki bevonta a néptáncmozgalomba. Ennek hatására megszervezte és irányította az egyetemi táncsoportot. A 42 tagú táncsoportnak több országos és külföldi fellépése volt, például Londonban 1939-ben, ebben Haáz Sándor szóló szerepet táncolt.

A háború kitörése miatt haza kellett térnie. Itthon mint szobrász és rajztanár helyezkedett el a székelyudvarhelyi Agyag- és Faipari Iskolában (1940–1942), majd a tanonciskola igazgatója lett (1942–1945). 1945-től rajztanárként dolgozott a Református Kollégiumban és Tanítóképzőben. 1948-tól Korondon, 1949–1954 között a székelykeresztúri Tanítóképzőben tanított. Rajztanári munkája mellett mindezekben az iskolákban táncsoportokat szervezett, népszerűsítő előadásokat tartott. Édesapja munkásságát folytatva elkezdte a népviseletek tanulmányozását is. Több ifjúsági táncsoporttal országos turnékon, versenyeken vett részt, és a tapasztalat kialakította azt a felismerést, hogy létre kell hoznia egy állandó jellegű népi együttest, amely példát mutathatna a műkedvelőknek.

Ekkor kezdődött pályájának újabb szakasza. Marosvásárhelyre került 1954-ben mint néptánc-szakirányító a tartományi Alkotások Házába, majd amikor 1956 októberében megalakult az Állami Székely Népi Együttes, őt bízták meg a tánckar megszervezésével, a táncmesteri teendőkkal. Az előadásokra való készülés mellett nagy gondot fordított a táncosok képzésére. Bevezette a Laban-féle táncjelírás tanítását, tánc történeti tanfolyamokat tartott. Táncokat gyűjtött és az ezekhez szorosan hozzátartozó népviseletet is.

1964-től nyugdíjazásáig, 1974-ig újból rajztanárként tevékenykedett a marosvásárhelyi 2-es számú iskolában. Életpályáján a nyugdíjazás mit sem változtatott, hiszen ekkor teljesedett ki az erdélyi népviseleteket, varrottásokat leíró, bemutató, rendszerező munkássága. Ennek eredményeként jelentek meg a következő kötetek gyűjtései: *Udvarhelyi varrottások* (társszerzőkkel, Bukarest, 1976); *Zsinóros díszítés a bekecsalji népviseletben* (In Népismereti dolgozatok, Bukarest, 1978); Gazda Klára: *Gyermekvilág*

Haáz Sándor a „Székelyek ünneplőben” című könyvét dedikálja
1999-ben a marosvásárhelyi Bernády-házban

Esztelneken (illusztráció, Bukarest, 1980); Szentimrei Judit: *Széki iratosok* (illusztráció, Bukarest, 1981); Gazda Klára: *Háromszéki népviselet* (illusztráció, 1983); *Erdélyi viseletek* (társsz., Bp., 1993); Gazda Klára–Haáz Sándor: *Székelyek ünneplőben. Színek és formák a székelyföldi népviseletben* (Bp., 1998).

A *Székelyek ünneplőben* Haáz Sándor munkásságának méltó betetőzése, a kötet a magyar kultúra, a művelődés jelentős teljesítménye. Az eddigi legteljesebb képet nyújtja a székely népviseletről. Ugyanakkor gyakorlati rendeltetése is van: Haáz Sándor „divatlapnak” szánta művét mindazok számára, akik identitásukat az öltözettel is szeretnék kifejezni.

Haáz Sándor 90 évesen is cselekvő részese volt erdélyi magyar közművelődésünknek, néprajzi életünknek. A Kriza János Néprajzi Társaságnak kezdettől fogva tagja, a fiatalabbak bátorítója. Tőle mindenki tanulhatott. A '90-es évek *Gyöngykoszori néptánc-, népviselet-sereges rendezvények* tanácsadója, s ha úgy érezte, bírálója is volt. Kritikai megjegyzéseit mindig a hitelesnek, eredetinek megismert népművészet védelmében tette.

Életműve a kultúrát egységében és sokoldalúságában szemlélő, megélő, népe kultúráját becsülő, annak értékeit átörökítő tudós, művész és művelődési szakember hosszú, töretlen pályájából világosan kibontakozik. Haáz Sándor életműve olyan értéke az erdélyi és az egyetemes magyar kultúrának, amelyet évtizedek óta számon tart a néprajztudomány és a közművelődés, és amelyet későn, de méltán tetőzött be a *Pro Cultura Hungarica* kikitüntetés és a *Marosvásárhely díszpolgára* megtisztelő elismerés.

Életműve könyvekben, rajzokban, alkotójuk szellemiségében, és reményei szerint a székely népviselet és a magyar önazonosság megőrzésében él tovább. És gyermekeiben, egykori barátaiban, tanítványaiban.

Nyugodjék békében!

BARABÁS LÁSZLÓ

Kertész Istvánné Tóth Erzsébet

(Mezőkövesd, 1943. április 23.–Mezőkövesd, 2007. szeptember 9.)

Kertész Istvánné Tóth Erzsébet

Szeretetteljes és szerény egyénisége, az alkotó elődök hagyatéka és tudása iránti elkötelezettsége, átfogó ismeretei, egész lénye hiányozni fog számunkra, támogatása nélkül kevésbé teljesedhet ki a Matyó Múzeum további hímzéstörténeti kutatásainak tervezett munkája. Reménykedtünk, hogy fáradhatatlan és mindig energikus egyénisége betegsége stációin is átsegíti majd, s továbbra is együtt dolgozhatunk a számára is olyannyira szeretett múzeumi feladatokban.

A Matyó Népművészeti és Háziipari Szövetkezet tagja volt 1958-tól, 1966-tól pedig a tervezőrszleg művészeti vezetőjeként dolgozott. Ehhez az egyetlen munkahelyhez kötődött élete során 1992-ig, amikor balesete miatt rokkantnyugdíjba kényszerült. Ezt követően egyéni alkotóként munkálkodott, odahaza dolgozott gyermekei segítségével.

A matyó hímzés stílustörténetének avatott ismerője, a hímzőhagyomány értő továbbörökítője volt Mezőkövesden Kertész Erzsike, aki a hagyományos népművészet értékeinek feltárásán és továbbéltetésén munkálkodott rövidre szabott élete során.

.... Szüleim ügyes kezű, szorgalmas földművescsaládból származtak. Örökségem, tehetségem valahol innét, sőt nagyszüleimtől, nagyanyámtól, a fűni-faragni tudó dédapámtól származik.” (2002) Szép megfogalmazásában vallott így a családi „örökségről”, mely csodálatos matyó hímzéselemek rajzolásakor keze mozdulatában nyilvánult meg, ámulatba ejtve a változatos matyó virágok, hímzésmotívumok születését szemlélő érdeklődőket. Tudományos konferencia programján előadóként vagy a múzeumpedagógiai foglalkozáson a gyerekeknek magyarázva egyaránt szívből jövő lelkesedéssel rajzolt és mesélt a matyó virágok titkairól, arról, hogyan születik a csodálatos matyóhímzés.

Kivételes rajz tehetségére az általános iskola végzős növendékei között figyelt fel Dajaszászy Józsefné, aki kiválasztotta a szövetkezet fiatal munkatársának. A mezőkövesdi matyó hímzés dokumentációjának elkészítésében vett rész a későbbiekben. Vilma néni irányítása mellett tanulta meg a rajzolást, hímzést, horgolást, s a dokumentációs munka aprólékos, pontosságot igénylő elvégzését. Közvetlen munkatársaként a tudományos értékű feltárásmunkában az első lépésektől részt vett, sőt, kivételes feladatot is kapott. A Néprajzi Múzeumból Fél Edit etnográfustól vehette át a dokumentáció elkészítéséhez a legrégebbi matyóhímzések textíleket, majd a pontos rajzok és a motívumkincs rögzítése után vissza is szállította a muzeális darabokat. A Dajaszászy néni irányításával végzett munka során Erzsike megismerte a matyó hímzés történeti korszakait, a mintaelemeket, a jellegzetes stíuselemeket, s elsajátította az újraalkotás alapvető követelményeit. Ez a szeretettel és igazi átéléssel elsajátított tudás, s a vele született formaérzék, nemes stílus jellemezte a későbbiekben népművészeti munkáját egész életében.

Kimagasló munkájával már fiatalon, 1960-ban, 17 éves korában elnyerte a *népi iparművész* címet. Jeles eredménnyel végezte el 1965-ben az első, kísérleti jelleggel indított díszítőművészeti szakkörvezetői tanfolyamot, melyet Miskolcon néhány helyi szervezet és a Népművelési Intézet tartott. További tervezői, művészi, szakmai és vezetői munkájához ez segítséget nyújtott. A TIT Néprajzi Választmánya és a Népi Iparművészeti Tanács szervezésében megrendezett Népművészeti Akadémia 4 évfolyamát 1984-ben sikeresen végezte el. S a továbbiakban is részt vett a népművészeti tervező munkához kapcsolódó szakmai továbbképzéseken. 1986-ban elnyerte a *Népművészet mestere* címet. Az 1960-as évektől rendszeresen jelen volt munkáival a helyi és az országos kiállításokon. A Kis Jankó Bori Országos Hímzőpályázat első megrendezésekor, 1963-ban már a pályadíjat elnyerő Dajaszászy Józsefné munkatársa volt a cipés-madaras mintával hímzett terítő kivitelezésében. Az országos megmérettetésen a továbbiakban is rendszeresen szerepelt, három alkalommal nyert *nívódíjat* (1971, 1980, 1988). Munkái számos alkalommal szerepeltek hazánkban és külföldön is kiállításokon, a világ legkülönbözőbb pontjain ismertették meg a matyó népi hímzőkultúrát.

Fáradhatatlanul végzett önkéntes munkát szűkebb pátriájában is. Munkálkodásával kivívta Mezőkövesd város elismerését, elnyerte a *Pro Urbe* kitüntetést. 2001-ben a Pro Renovanda Cultura Hungariae Népművészetért Szakalapítvány kuratóriumának meghívásos millenniumi pályázatán munkájával díjazásban részesült, s katalógusban is megjelent alkotása. Egyedülálló ismereteivel, szakmai tudásával, önzetlen segítségével kezdetektől támogatta a Matyó Népművészeti Egyesület tevékenységét, az egyesület elnökségének tagja volt. Munkájával részt vett 2002-ben az egyesület szervezésében útjára bocsájtott „Százrózsás” Hímzőpályázaton, majd ugyanezt tette 2005-ben is.

2001-ben a Pro Renovanda Cultura Hungariae Népművészetért Szakalapítvány pályázatára elkészített munkáját a Közösségi Ház részére adományozta. Erről a cipés-madaras motívumkincset feldolgozó munkájáról a következő szavakkal vallott: „... a matyó nép hagyományos művészetét, a tiszta forrásból kiindulva, a múlt megbecsülését akartam megvalósítani. A tervezés során az eredetiségre való törekvés, a népi gyökerekhez való visszanyúlás, az igazi matyó stílus újraformálása a mai ember igényeinek megfelelően. E motívumkincs már az 1870-es években kezdett kialakulni, formálódni a matyó nép saját izlésvilágában és saját használati tárgyiban úgy, mint a lepedőre, függönyökre, asztalterítőkre. E stílust igazi megjelenítője, Kis Jankó Bori néni rajzai láttán nagyon megszerettem. Alkotásaimban e gondolatokból indultam ki,

remélve, hogy e majdnem feledésbe ment motívumkincs és stílusrányzat újra felkelti népünk ízlésvilágát, melynek hatásaként felelevenedik az emberekben a múlt megbecsülése, megismerése, ezen belül a jövő formálása. Szándékom volt, hogy a Kispál Jánosné segítségével elkészített nagyterítő, és két futó a házasságkötő teremben méltóképpen díszítse az esküvők, valamint a városi ünnepségek alkalmával a környezetet, továbbá a Közösségi Házban, a színházteremben a rendezvényeket. Elgondolásaimban az vezérelt, hogy a művészi alkotásban a szemben álló kismadárkák csicssergése, a szeretet, a megértés, a jó szándék, az emberek egymáson való segítése, a megbecsülés, a tisztelet legyen a jövő. Úgy harmonizáljon életünk, mint ezek, a szívből fakadó eredeti, tiszta forrásból kiinduló matyó virágok.”

A Matyó Múzeum számára 2002-ben kértem fel arra, hogy rajzoljon egy kifejező matyó hímzésrajzot, amit a múzeum emblémájaként is használhatunk majd a továbbiakban. Egy virágkoszorúval övezett csicssergő madárkát rajzolt nekünk, s hasonlóan kedves mondatokkal „mesélte el” nekem a rajzot, mint ami a fenti idézetben olvasható. Múzeumunknak valóban a megújulását hozhatta el ez a kismadár, teljesült számunkra jókívánsága, hiszen intézményünk 2005-ben megújulhatott. Végtelen szomorúsággal tölt el azonban

bennünket valamennyi munkatársammal együtt az a tudat, hogy a további munkánkban nélkülöznünk kell Erzsike önzetlen segítségét, kedvességét, szeretetteljes biztatását, szakmai tudását, a matyó hímzés csak általa ismert titkainak számunkra történő feltárását. Minden régi eredeti textil, melyet kézbe vehettünk együtt, újabb és újabb dolgokat árult el a közös vizsgálódás során. Csodálatos egyéniségére mindig emlékezni fogunk, múzeumunk megőrzi a gyűjteményünkbe került alkotásait. Kedves lénye azonban fájoan hiányozni fog számunkra.

Nyugodjon békében!

VISZÓCZKY ILONA

Pesovár Ernő emlékezete* (1926–2008)

Kedves Pesovár család, tisztelt gyászoló közönség,
kedves barátaim!

Mély megrendüléssel állok e ravatalnál, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézete, a Nemzetközi Népzenei Tanács Etnokoreológiai Kutatócsoportja és a Magyar Etnokoreológiai Társaság nevében elbúcsúzzam Pesovár Ernőtől, a *Kossuth-díjas* néptáncutatótól, táncörtönytől.

Pesovár Ernő a magyar és az európai néptáncutatók idősebb generációjának egyik kiemelkedő egyénisége volt. Tevékenysége szorosan összefüggött a nemzetközi néptáncutatók 20. századi létrejöttével, gyors fejlődésével, elméleti és módszertani elmélyülésével. Az ő generációjuk volt az, amely versenyt futva az idővel, s a hagyományos kultúra rohamos változásával, megteremtette a táncutatók alapját jelentő filmarchívumokat, kialakította a táncelemzés és osztályozás megfelelő elveit és módszereit. Egyszerre voltak megálmodói és megvalósítói egy olyan épületnek, amely ma tágasságánál, világosságánál, szilárdságánál fogva „otthon” tud adni a táncutatók újabb generációi számára szerte Európában. Teljesítményük igen tiszteletre méltó, s egyben inspiráló, vitára és további munkára serkentő.

A szakmai lexikonok tömör életrajzi összefoglalói tevékeny és eredményes életéről tanúskodnak, de távolról sem érzékeltetik azt a sokszínű tevékenységet, azt a sokirányú érdeklődést, ami Pesovár Ernőt jellemezte. Egy majdani *Táncművészeti lexikon* meg kell hogy emlékezzen róla mint táncosról, koreográfusról, táncoktatóról, tánckritikusról is. Jeles helyen kell említeni majd őt mint a néptáncmozgalom céljainak, irányainak egyik meghatározóját, a tapasztalt népművelőt, a fesztiválok zsűrijének gyakori tagját, az Állami Népi Együttes szakmai tanácsadóját. E sokirányú érdeklődés egyrészt emberi habitusából, impulzív, vibráló egyéniségéből eredt, másrészt abból a történelmi helyzetből fakadt, amelyben Pesovár Ernő felnőtt. A családi környezet, a veszprémi gimnazista évek, a Molnár Istvánnal való korai kapcsolat, a népművészeti mozgalmakkal való találkozás voltak elindítói, s gondolkodásának meghatározói.

Mint a budapesti Néprajz Tanszék egyik első hallgatója, s Ortutay Gyula, Dégh Linda, Vajda László, Vargyas Lajos, Tálasi István tanítványa, olyan pezsgő szellemi légkörbe került az egyetemen, amiben a magyar néprajzi kutatás addigi eredményeinek új szemléletű összefoglalása és hosszú távú terveinek kialakítása folyt. Ez teremtette meg az alapot ahhoz, hogy Magyarországon és Európában meg lehessen valósí-

Pesovár Ernő

* Elhangzott 2008. március 27-én a budapesti Farkasréti temetőben Pesovár Ernő hamvasztás utáni gyászszertartásán.

tani a „tánc”-központú, a koreológiai és zenei szempontokat is hangsúlyosan érvényesítő modern táncutatást.

Hogy ez meg is valósult, s ilyen módon valósult meg, abban Pesovár Ernőnek és több mint 50 éves munkásságának is nagy szerepe van. Munkája szervesen és elválaszthatatlanul illeszkedik bele abba a csoportmunkába, ami a néptáncutatást jellemezte. Ebben a szoros barátságon alapuló rendszerben a résztvevők a pillanatnyi munkahelyüktől függetlenül, közösen elhatározott munkamegosztás szerint, a külső segítők széles köre által támogatva dolgoztak együtt. Ennek szervezeti keretét az 1950-es években Muharay Elemér Néprajzi Osztálya, majd a Pesovár Ernő vezette Néptáncutató Munkaközösség biztosította a Népművészeti Intézet keretében. Később, az 1970-es évektől a Martin György vezette önálló Néptánc Osztály vált centrummá az MTA Zenetudományi Intézetében, amelyhez mindannyian kötődtek. A generáció szakmai teljesítményét áttekintve, úgy tűnik, a csoportmunka, s a munkamegosztás nem korlátozta a munkatársakat abban, hogy vonzalmaiknak megfelelő, kedves témákkal önállóan is foglalkozzanak, s ugyanarról a témáról többen is kifejtésék a véleményüket külön tanulmány keretében.

A közös munkában mindenki számára „haszon” volt Pesovár Ernő jó nyelvismerete (német, francia), széles irodalmi, művészettörténeti, művelődéstörténeti olvasottsága, a nagy összefüggések iránti érzékenysége, átfogó készsége. Nagy szükség volt a csoportban Martin György aprólékosságára, analizáló-szisztematizáló készségére, archiváló „szenvedélyére”, a nemzeti kereteken túlmutató európai összehasonlító látásmódjára. Lányi Ágoston zseniális táncíró tudása, Pesovár Ferenc hihetetlen nagyságú terepismerete, Andrásfalvy Bertalan általános néprajzi-etnológiai szemlélete, Borbély Jolán asszonyi érzékenysége (s sorolhatnánk még a generáció többi tagját) mind nélkülözhetetlen összetevői a közös teljesítménynek.

Pesovár Ernő 1986-ban vonult vissza az MTA Zenetudományi Intézete Néptánc Osztályának vezetésétől, de szinte haláláig töretlen erővel és változatlan szellemi frissességgel dolgozott. Utolsó munkája az „ugrós” táncípus monográfiájának (részbeni) írása, összeállítása, szerkesztése volt. Talán szimbolikus üzenete van annak, hogy idős korában a magyar és az európai tánc történet egyik legtöbb figyelmet érdemlő, s legtöbb történeti tanulsággal járó korai műfajának kérdéseivel foglalkozott. Ebben a korszakában gyűjtötte maga köré a legtöbb fiatal szakembert, hogy tudását közvetlenül, személyes beszélgetések keretében adja át az újabb táncutató generációknak. Tanítványait mindig a korábbi eredmények friss szemmel való újraértékelésére, folytonos tökéletesítésére ösztökölte, ami nagyon fontos útravaló egy kezdő kutató számára mindegyik tudományágban.

Pesovár Ernő halála a magyar és a nemzetközi néptáncutatás nagy vesztesége. Emlékét a néptáncosok, népművelők és táncutatók széles tábora őrzi itthon és külföldön egyaránt. Írásai az egyetemes táncutatás megkerülhetetlen, fontos műveinek számítanak.

Drága Pesovár Ernő, mindannyiunk „Ernő papá”-ja! A haláloed okozta hiányt még nem volt időnk felfogni. Azt már sejtjük, hogy egy kicsit mindig olyanok leszünk nélküled, mint az érkeiket vesztett ember. A te kezeddél érzékelünk, a te szemeddél látunk, s te irányítod majd tollunkat. Hálásak vagyunk neked ezért. Köszönjük a sorsnak, hogy kortársaid lehettünk. Sajnáljuk, hogy ezután majd nélküled idézzük imádtott Berzsényid szép sorait a táncról:

*Nézd a tánc nemeit, mint festik játszi ecsettel
a népek lelkét s nemzetek izleteit...*

*Titkos törvényt mesterség nem szedi rendbe,
Csak maga szab törvényt, s lelkesedése határt.
Ember az, aki magyar tánchoz jól terme, örüljön!
Férfierő s lelkes szikra feszíti erét.*

Vallani fogjuk, amit kedves keleti filozófusaid nyomán te tanítottál nekünk:
„Ajándékba kaptuk az életet, s azzal érdemeljük ki, hogy odaadjuk. [...] Ismerjük és
szeretjük a jót és azokat az embereket tiszteljük, akik életükben, életükkel ezt fel is
mutatják.”

Búcsúzunk tőled, nyugodj békében!

FELFÖLDI LÁSZLÓ

Búcsú Solymos Edétől (Kalocsa, 1926–Baja, 2008)

Solymos Edére emlékezve

Non obiit, abiit.

Nem halt meg, csak eltávozott... Hiszen nem halhatott meg az, aki közel százezer fotót, néprajzi tárgyat, várostörténeti emléket gyűjtött a bajai múzeumnak. Hogyan is hihetnénk el, hogy soha többet nem lép be a múzeumiroda ajtaján, halk, rekedtes-fátyolos hangján csókolommal köszönve, mert a múzeum dolgozóinak túlnyomó többsége nő. Télen, báránnybor kucsmáját levette, tavasszal, nyáron, bár kalapot nem hordott, mégis láttuk és tudtuk, éreztük: megemelte kalapját, amikor köszönt.

Pedig nagy tudós volt, bár ezt sohasem érezte azzal, akivel beszélt. A múzeumigazgatói feladat rázuhant 1950-ben, amikor Bajára jött. Mai fejjel elképzelni sem lehet, hogy egyszerre volt régész, történész, a képzőművészeti gyűjtemény őre, sokszor akár fűtő és adminisztrátor is. Egy ócska biciklin, kicsit később motorkerékpáron szállította a mentésre érdemesnek vélt tárgyakat a környékbeli falvakból a bajai múzeumba. Nehéz időben, 1953–1956 között szerezte meg a kandidátusi címet.

Érdekesen, olvasmányosan tudta tudományos értekezéseit megírni, ugyanakkor élvezetesen és érthetően fogalmazta meg a napilapokban vagy folyóiratokban a magas tudomány eredményeit. Ez a képesség csak igen kevesek sajátja. Egyik kedves beszélgetőtársa – a mai néprajz adatközlőnek hívja – ezért mondta neki: – Ha maga annyit tudna, mint én, akkor nem ilyen kis múzeumista lenne, hanem világoptikus.

Nekünk, múzeumistáknak a biztonság volt. Ebben a múzeumista kifejezésben, amit szeretettel használt, van irónia, de leginkább bölcsesség. Vagyis: – Tanuld meg fiam, mire való is vagy! Ede bácsi látványosan sohasem tanított, mégis kiváló peda-

gógus volt. A fiúk, van belőlük kettő a múzeumban, szinte naponta jártak hozzá, hol azért, mert kérdezni kellett, hol azért, mert ő kérdezett...

Tudott és mert kérdezni a fiatalabbtól – ez hihetetlen nagy erény. Szemüveges tekintete megnyugtatóan mindig azt sugallta: – Fiatal vagy, kedves barátom, csak ezért tudsz kevesebbet nálam!

Tudom már, hogy az ember évei számának növekedtével halottainak száma is növekszik. Solymos Ede azonban nem halt meg, csak elment... Száz év múlva is tudják majd a remélhetően Magyarországnak hívott emberarcú területen, ki is Solymos Ede. Nem azt, ki is volt.

À la recherche című versében Radnóti Miklós azt mondja a jövő emberének, hogy az eltávozottak a legvidámabb asztaltársaságban is „beleisznak majd poharunkba”. Solymos Ede ilyet soha nem tesz. Csak örül nekünk, mert száz év múlva is láthatják a fényképeken, melyeket készített, milyen is volt a Duna, amikor még szapolyból nyugodtan ihatott belőle a halászszerber. Nézhetik a tapogatóra hosszú nyélt szerelő gatyás halfogót, aki akkor is megnevettet majd mindenkit. Nézni fogják – Márta néni szavaival – a szépségkirálynőt, a millinget, bár lehet, hal sem lesz már a Dunában. Ede bácsi akkor is őrzi őket, ahogy a halak, halászok, vízi molnárok, hajósok és superek – vagyis a vízen járók őrzik őt.

Senkit sem ismertem rajta kívül, aki annyira szerette volna, fenntartás és indulatok nélkül, mindig megértve az embert.

MERK ZSUZSA

Solymos Ede halálára*

A Magyar Néprajzi Társaság választmánya és tagsága: a pályatársak és barátok nevében jöttem búcsúzni Ede bátyám.

És most ide kellene idéznem mindazt a vetes szavakba foglalt és tanulságos látvánnyá formált tudást, melyet az immár véglegesen eltávozott Solymos Ede hagyott ránk örökül!

Örökül a bajaiakra, akik még a közeli múltban is nap mint nap olvashatták a köznapi mesélgetéshez hasonló stiláris lendülettel fogalmazott apróbb-nagyobb újságcikkeit a *Bajai Honpolgárban* (utóbb könyvvé formálva is: a *Sugovicán innen – Dunán túl* című, 2007-ben megjelent vaskos kötetben) az egykori bajai mesterségekről és látványos népszokásokról, a településtörténeti információkat rejtegető régi térképekről és képeslapokról, a város nevezetes

Solymos Ede

* Elhagzott 2008. június 14-én a bajai Köztemetőben Solymos Ede temetésén.

szülőiteiről: Jelky Andrásról, Mészáros Lázárról, Türr Istvánról, no meg az egykori ifjú etnográfus talán-igaz-sem-volt adatgyűjtői élményeiről: a kincset rejtő kőkecskéről, a boszorkányok rontó tudományáról és a lovagló gugahalálról. Örökül a bajaikra, akik évtizedeken át látogathatták az általa rendezett állandó és időszakos kiállításokat a Türr István Múzeumban, s találkozhattak a múzeumi mondandó szolgálatára rendelt, nagyrészt általa egybegyűjtött páratlan értékű néprajzi forrásgyűjtemény hallatlanul beszédes műtárgyaival: a munkaeszközökkel és a paraszti reprezentáció kelleivel, s találkozhattak az általa készített fényképfelvételekkel, melyek, ha ő fotografált, mindig többet jelentettek egyszerű dokumentumoknál: az ember és a természet harmonikus viszonyának, az emberi munkavégzés nagyszerűségének szimbólumaivá lényegültek át a kiállítóterem falain.

És örökül hagyott ránk is, akik szerte e kis hazában a néprajz – az etnográfia – tudományának művelését választottuk élethivatásunkul. Ránk, legközvetlenebb barátaira, akik tudván tudtuk, és távoli, s még távolabbi ismerőseire az etnográfus-szakmában, akik hosszú-hosszú évtizedek óta annyit legalább számon tartottak, hogy a magyar halászatnak – az irányt mutató klasszikus mesterünk, Herman Ottó szerint a magyarság legfontosabb „ősfoglalkozásának” – a történetéről és közelmúltbeli állapotáról felhalmozódott tudáshalmazhoz a bajai múzeum jelentette egyszemélyes „halászati kutatóintézet” (azaz Solymos Ede) évről évre hozzá tesz valami nélkülözhetetlenül fontosat. Valamit, ami sohasem csak azon kevesek számára nélkülözhetetlenül fontos, akik éppen ennek a vízi foglalatosságnak, a legelemibb munkafogásokat és az általános modernizáció mellesleges vívmányait koronként más és más rendszerbe szervező élelemtermelő ágazatnak a Velencei-tavon vagy a Duna magyarországi szakaszán, a Körösök vagy a Tisza mentén jellemző volt eszközkészletét és munkafogásait akarják minél aprólékosabban megismerni. Rajtuk kívül mindazok számára fontos, akik a paraszti életvitelű, mentalitású, a földművelést-állattartást a halak zsákmányolásával egyeztetni törekvő „paraszthalászok” és halászokadásukat „ipari tevékenyként” elismertető „céhes halászok” (és iparos öntudatú utódaik) ön-megkülönböztető gesztusaiból általánosabb érvényű társadalomtörténeti és társadalomnéprajzi következtetéseikhez gyűjtik az információkat. És fontos mindazok számára is, akik a halászó vizek bérleti hasznosításának és a tömegzsákmány piacra juttatásának a feudalizmus kori történeti forrásokból Solymos Ede által mesterien kikövetkeztetett tényeit a „zsákmányolás” és a halállomány tudatos gondozása-óvása egymással látszólag össze nem békíthető motívumait magán viselő *halászati gazdálkodás* jellemzőinek leírásához-elemzéséhez akarják felhasználni.

Ide kellene idéznem mindent, ami a magyar néprajzos társadalom egésze számára számon tartandó hatalmas értéket jelent, de mindannak a tudásnak, mely Solymos Ede muzeológus/múzeumigazgató, a néprajz (a magyarországi halászatkutatás) kandidátusa folytonos munkában telt életében felhalmozottat, sajnos reménytelen a teljes értékű megidézése. Azt azonban ígérem neked, Ede bátyám, hogy mi, majdnem-kortársaid nem engedjük elfelejteni az utánunk jövőknek sem, amit örökül hagytal ránk etnográfiai-történeti tudásban, tudósi elkötelezettségben, szakmai alázatban. Mert nem feledjük, nem feledhetjük, amit csak tőled, a bajai Türr István Múzeum és az etnográfus szakma fáradhatatlan, mégis mindig vidám „robotosától” tudhat bárki, aki ma, holnap, holnapután etnográfusként fogja szolgálni a magyar közműveltség ügyét.

És most menj, drága barátom, a minden élők útján! Herman Ottó, céhünk legfőbb atyamestere már összehívta abban a földöntúli létezésben, melyről nekünk, az itt maradtoknak csak ködös álmokpeink lehetnek, a halhatatlanná lett halászat-kutatók

legújabb szimpozionját. Ugye ott van Uuno Taavi Sirelius, George Antipa, Vejsil Čurčić, Maria Znamierowska-Prüfferowa asszony..., s a te mestered, Tálasi István, s az enyém, Gunda Béla is... És ott van, ugye, vár téged a felejthetetlen barát, Gaál Karcsi... De ne folytassuk tovább a szomorú, s mégis felemelően nagyszerű névsort! Gondolom, most elsősorban téged fog faggatni Herman Ottó: mit végeztél, mire jutottál? Hadd figyelmeztesselek hát az innenső világból: mindannyiunk nagyra becsült atyamestere, sajnos, nehezen tudta elviselni, ha bárki is megpróbált letérni az általa kijelölt nyomvonalról. Legyél hát óvatos, ne dicsekedj vele, hogy munkásságod eredményeképp *mindent* másképpen kell látnia a magyar halászat hatalmas témájában utánad jövőknek, mint ahogyan Herman Ottó örököül hagyta ránk! Legyél óvatos, Ede bátyám, hisz te már érzékelted ott a földön túli csodálatos létezésben is, hogy Herman és a magyar etnográfusok másik nagyhatalmú atyamestere, Jankó János között máig ott vibrál a levegőben a mindig robbanásra kész feszültség...

Menj hát, drága barátom, már várnak a halhatatlan mestereink.

És nyugodj békében!

SZILÁGYI MIKLÓS

Solymos Ede utolsó könyve*

Solymos Ede: *Sugovicán innen – Dunán túl*. Baja, 2007.

Tudom, közös kalocsai gyökereinknek köszönhető, hogy Merk Zsuzsanna igazgató asszony engem kért föl e könyv bemutatására, mégis különös megtiszteltetés, amikor egy négy évtizeddel idősebb kolléga könyvéről kell beszélnie az embernek.

A vaskos kötet köszöntőjében Révfy Zoltán polgármester meghitt megtiszteltetéssel méltatta Solymos Ede munkásságát, Solymos Ede bajaiságát. Különös örömmel fogadtam e ragaszkodást, hiszen napjainkban visszatérni látszik egy hat évtizeddel korábbi „káderpolitika”, melyről Ede bácsi így írt egy korábbi cikkében: „Az Isten sem tudott mindenkinek észet adni a hivatalhoz, miért tudna a Párt?” És igen. A sok buktatóval teli életpálya ellenére közel négy évtizedig lehetett Ede bácsi a bajai múzeum muzeológusa, mely hosszú idő alatt, kutatásai révén is igazi bajaivá vált, bajaiabb lett a bennszülött bajaiaknál. Nem adatott meg ez a szerencse a Baján is megfordult Dankó Imrének és Lükő Gábornak, akiket a politika megtűrt ugyan, de untalan költözésre kényszerített.

Talán a bajai hallgatóság is természetesnek tartja: nekem, kalocsainak kissé fájdalmas az, hogy a bajaiak elcsábították Solymos Edét, s hogy 1950 nyarán nem a kalocsai múzeumban, hanem a bajai múzeumban kezdte meg muzeológusi tevékenységét. Mert ha ez nem így történt volna, akkor nagy valószínűséggel állíthatom, hogy most Kalocsán kellene egy hasonló könyvet bemutatnunk. Azon már nem is merek filozofálni, hogy mivé lehetett volna a kalocsai múzeum, ha nem a megkeseredett,

* E címet mi adtuk ennek az ismertetésnek, amely nem sokkal Solymos Ede halála előtt, 2007. december 17-én hangzott el a bajai Türr István Múzeumban megrendezett könyvbemutatón. A szerk.

osztályidegen, idős Laszczik Ernőt nevezték volna ki a kalocsai múzeum igazgatójává, hanem a fiatal, ambíciózus Solymos Edét. Kérdőre vonhatom e Solymos Edét döntésének helyességéről vagy helytelenségéről? Talán nem csak a hely és az idő nem alkalmas erre, hanem az idő homályába kényszeríti kérdésfölvetésünket az a produktum, az a tudományos teljesítmény, amit a nemzet asztalára följánlott és letett. Lokálpatrióta szívét elcsábította az ígéret, hogy létrehozhatja és irányíthatja a Baján kiépítendő halászlé múzeumot. S nem véletlenszerű a megfogalmazás, hiszen a kalocsai tanítóképző intézetet is egy merész ígéret után helyezték át Bajára, amit a mai napig sem teljesített a város. Kalocsa viszont szegényebb lett egy tanítóképzővel, s ugyanabban az időben szegényebb lett egy Solymos Edevel. S persze, a halászlé gyűjtemény kiépítése és múzeumi bemutatása sem a városon múlt, hanem Ede bácsi szorgalmán és kitartásán.

E szorgalom és kitartás végigkísérte egész életében, s így a nyolcvanadik éve után is ezt látom rajta. Méltán lehet példaképe az utána jövő muzeológusoknak és néprajzkutatóknak, s nemcsak a Kalocsáról indulóknak. Az 1994-ben kiadott bibliográfiájában az 1948–1992 közötti időszakról 416 tételt sorolt föl Kovács Ildikó, s további 40 szócikket a *Magyar néprajzi lexikonból*.

A *Sugovicán innen – Dunán túl* című kötet a bibliográfia utáni időszakról szól, csupán három év, az 1990–1992-es évek esnek össze. Lehet, hogy csak a recenzens roszmájúsága veszi észre, de Solymos Ede előszava az 1999–2006 közötti időszak cikkeit ajánlja az olvasónak, valójában azonban az első évfolyamtól kezdődően, tehát 1990-től sorjáznak az írások. A *Bajai Honpolgárban* megjelent 134 hosszabb-rövidebb cikkét helyezte el a szerkesztő ebben a kötetben, amely önmagában is megfelelne egy szorgos életpályának. Talán megdöbbenően hangzik ezen utolsó kijelentésem, hiszen számtalan újságírónak össze lehetne állítani egy-egy 476 oldalnyi terjedelmű könyvet, talán-talán többet is. De a *Bajai Honpolgárban* megjelent Solymos Ede-írások nem holmi újságcikkek, nem a nyomdagépek indulását megelőzően íródtak az üres helyek kitöltése végett. A legkisebb cikkei is tudományos megalapozottsággal megfogalmazott tudományos és tudományos ismeretterjesztő írások. Ezen igényesség és alaposág lehetett az alapja az ötletnek, hogy külön kötetben jelenjenek meg a *Bajai Honpolgárban* közreadott Solymos Ede-cikkek.

Solymos Ede másfél hónap múlva, 2008. január 30-án üli 82. születésnapját. Így e könyvet egy születésnap kötetnek is tekinthetjük, s talán nem sokat tévedek – ismerve a könyvkiadás időigényét –, ha azt mondom, hogy e kötet tisztelgés a nyolcvanesztendő muzeológus előtt. Kevesen voltak és vannak közöttünk, akik megélték e szép kort, s erőben, egészségben, szellemi frissességben itt voltak, itt vannak mellettünk. Solymos Edének megadatott e hosszú élet, melyet a 87 évet megért édesanyjától örökölt. S megadatott nekünk, hogy részesülhetünk Solymos Ede nagy tudásában és tapasztalatában, s örvendezhetünk annak, hogy kitüntetett bennünket bizalmával és barátságával. Reméljük és kívánjuk, hogy ez még sokáig így maradjon.

A könyvészeti adatok hiányossága nem engedi látni, kik működtek közre e könyv létrejöttében. Csak a gyakorlott szem látja, hogy a könyvet csökkentett B/5 formátumban, 29,75 ív terjedelemben (476 oldal) nyomtatták. Azt már nem tudhatjuk meg, hogy kinek köszönhető a belívek kellemes tördelése és jó olvashatósága, s azt sem tudhatjuk, hány érdeklődő olvasó veheti kezébe azt.

A szerkesztés didaktikus, jól körülhatárolható fejezetekbe csoportosította az egyes cikkeket: *Halászlé – vízenjárók*: 1. A víz meghódítása; 2. A halászlé módszerei; 3. Halászeszközök; 4. Halhaszon; 5. Kereskedés a víz javaival; 6. Vízi közlekedés; 7.

Céhes élet emlékei; *Népszokások múltban és jelenben*: 1. Néprajzi kalendárium; 2. Szokások színes köntösben; 3. Gyümölcsöző terepmunka; 4. Mesterségek dicsérete; *Baja nagyjairól*; *Színes képecskék Bajáról*; *Könyvismertetések, kiállításmegnyitók*; s végezetül öt írás, melyeket sehova sem sorozhatott a szerkesztő.

A cikkek sorozata egyrészt mutatja egy muzeológus munkásságát, annak érdeklődési körét, másrészt, kis túlzással ugyan, de nevezhetnénk egy kicsi bajai monográfiának is. Miért? Mert az írások bemutatják Baja természeti környezetét, bemutatják a várost, annak egyes részleteit, szólnak a bajaiak gazdálkodásáról, kereskedelméről, megélhetéséről, megismertetik a bajai néphagyományokat, az elhaló és a továbbélő népszokásokat, felsorakoztatják Baja hírességeit. Az érdeklődő olvasó egy ősi, gazdag, szokásaiban jellegzetes várossal ismerkedhet meg e könyv lapjairól. S ami nem mellékes, Solymos Ede könnyed leírásában teheti azt. Hiszen mi, akik ismerjük, tudjuk, mennyire szeret anekdotázni, s tudjuk azt is, milyen élvezettel teszi azt, s ami ugyancsak nem mellékes, milyen élvezetesen teszi azt. Kevés embernek adatik meg, hogy ily könnyedén és ily élvezetesen láttassa környezetének múltját és jelenét. Mindezek után talán megérti és elfogadja nekem a bajai hallgatóság, hogy méltatlanodom Solymos Ede elcsábítása fölött.

A könyv bemutatására Merk Zsuzsanna igazgató asszony kért föl. Solymos Edéről lévén szó, természetesen vállalkoztam a feladatra, pedig akkor még nem tudtam, mit vállaltam, hiszen a könyvet csak néhány napja vehettem a kezembe. De nem ez az oka annak, hogy nem vállalkozhatom a könyv részletes ismertetésére. Az egyetlen ok az, hogy a témák gazdagsága és a már említett adatbőség miatt órákba, ha nem napokba telne a részletes bemutatás.

Meglepődhetünk-e azon, hogy a könyv terjedelmének több mint 2/5-e a halászzattal és az ahhoz kapcsolódó témákkal foglalkozik? Ugye nem. Hiszen messzi földön összemósódott Solymos Ede neve a halászzattal. A nagy elődök után, azok mellett Solymos Ede a magyar halászat kutatója, országos jelentőségű tudósa. Mindaz amit e fölött kutatott és írt az Baja közönségének, s persze ezen keresztül az egész nemzetnek nyeresége.

ROMSICS IMRE

MINDENFÉLE

A Városnéprajzi Szakosztály első két éve

Lapunk 2006. 3–4. számában már beszámoltunk arról, hogy a 2006. évi társasági közgyűlés támogatásával egy új szakosztály létesült egyesületünkben (*Új szakosztály alakult a Magyar Néprajzi Társaságban* – 22–25. old.). Az azóta eltelt két év tapasztalatait igyekszem összegezni e rövid ismertetőben.

Már 2006-ban is érezhető volt az a szakmai érdeklődés, mely a szakosztály megalakulását kísérte. Az elmúlt két évben is egyöntetű elfogadottságot kapott a városnéprajz a Társaságon belül. Olyan jeles kollégák is kifejezték támogatásukat, akik szakmai munkásságuk alapján valójában nem is kapcsolódnak szervesen a városnéprajzi kutatásokhoz, ám felismerték azt, hogy az európai néprajzban már jó ideje jelen lévő városkutatásokat a magyar néprajz szervezeti szinten sem mellőzheti.

A szakosztály rendezvényeinek látogatottsága vegyes volt, akadtak olyan programok, melyek iránt alacsony volt az érdeklődés, de ez, úgy érzem, nem szakosztályi, hanem társasági probléma, melyre T. Bereczki Ibolya főtítkárnak a 2008. évi közgyűlés főtítkári jelentésében külön is kitért. Nyilván a rendezvények minél szélesebb propagandájával, a megfelelő időpontok kiválasztásával és a szakosztályok közötti időpontegyeztetéssel a probléma részben orvosolható. Érdemes fenntartani viszont a városnéprajzi filmklubot, melynek keretében legutóbb Bódis Krisztina vetítette le az ózdi telepen élő romákról forgatott dokumentumfilmjét, ezt szakmailag érdekes beszélgetés követte.

A szakosztály szerepvállalása a megalakulástól kezdve kettős. Egyrészt új kutatások szervezeti, intézményes hátterét képezi, másrészt a már meglévő eredmények szélesebb körben történő megismertetését tartja feladatának. Az új kutatási eredmények bemutatása elsősorban a Szabó Mátyás vezette OTKA-kutatáshoz (K 63192), a városi telepek néprajzi életmódvizsgálatához kapcsolódik. Ebben a témában több szakosztályi rendezvényt is szerveztünk. Különösen sikeresnek mondható a 2007. októberében, az ELTE Néprajzi Intézetében rendezett, Szabó Mátyás vezette szakosztályi ülés, melyen a szuburbanizáció során keletkezett telepek (Piliscsaba, Ócsa, Gyömrő) példáit elemezték az előadók (Körösi Katalin, Bali János, Baksa Brigitta). A frissen várossá lett fővárosi agglomerációs településeken létrejött telepi létforma minden tekintetben átmenetet biztosít a falusi és a városi létforma között, akár a Budapestről kiköltözőket, akár a kisebb településekről érkezőket vesszük alapul. A szakosztály és az OTKA-pályázat további kutatási csomópontjai az alábbiak.

– 2006–2007-ben 1–1 hetes kutatótábor Borsodnádason (Bali János vezetésével). Az észak-magyarországi kisvárosban egy, a debreceni szociológia szakos hallgatókat is bevonó társadalomtudományi terepvizsgálat a telepiségen keresztül igyekezett megragadni különböző kérdéseket, mint a megélhetési stratégiák, identitás és mentális térkép, a munkanélküliség hatása a tárgyi környezet kialakítására, az ingázás életformaalkotó hatása, szabadidős tevékenységek és informális közösségszerveződés stb. A kutatótábor során gyűjtött adatok kiértékelése közös konferencia keretében történik meg.

– Budapest, Angyalföld (XIII. ker.) OTI-telep (Bali János és Sz. Juhász Katalin vezetésével). Az OTKA-kutatás „laboratóriuma”, ahol budapesti néprajz szakos hallgatók segítségével néprajzi közösetanulmányt folytatunk. A kutatás előkészítését követően a tényleges adatgyűjtés 2007. október elején kezdődött a terepbejárással. Fontosabb témák: a szomszédtság normája és gyakorlata a tér- és az időbeliségen keresztül; mentális térkép: a határ és az igazodási pontok reprezentációja, térhasználat a lakások és a nyilvános és félnyilvános tereken keresztül; a generációk és a nemek életvezetési mintái a telepen; településpolitika versus civil elképzelések és szerveződések; a szabadidő terei és alkalmi; a rendtartás írott szabályai és jogszokásai stb. A kutatás formális keretét jelenti a Bali János és Sz. Juhász Katalin nevéen meghirdetett városantropológiai előadás és szeminárium (ELTE BTK Néprajzi Intézet), mely a kutatás elméleti háttérének tisztázását, a telepkutatások társadalomtudományos megközelítés-példáinak elemzését is fontosnak tartja. Két néprajz szakos hallgató is szakdolgozati témájának választotta az OTI-telep kutatását.

– A miskolci Avas-lakótelep (R. Nagy József vezetésével és a Miskolci Egyetem kulturális antropológia szakos hallgatóinak közreműködésével). Az 1990-es évek közepén itt végzett átfogó kérdőíves és interjú kutatás anyaga máig feldolgozatlan. Ezért 2007-ben az adatbázis kiépítése, az adatok feldolgozása kezdődött meg elsőként. 2008-ban az eredmények ismeretében, csoportos terepkutatás keretében néprajzi/antropológiai jelenvizsgálatra kerül sor.

– Budapest és az agglomeráció: lakóközösségek, életvilágok (Pethő László vezetésével és az ELTE PPK andragógia szakos hallgatóinak, továbbá a Budapesti Művelődési Központ fellnőttképzésben résztvevő hallgatóinak közreműködésével). A kutatás keretében esettanulmányok készültek különböző fővárosi helyszíneken (Ferencváros, Zugló, Belváros, agglomeráció), melyeket archiváltunk, s a közeljövőben kötet készül belőle.

– A Wekerle-telep kutatása (Bali János és Deáky Zita vezetésével). Az idén centenáriumi ünneplő fővárosi állami munkáslakótelep felkérésére kezdődött kutatás 2008 nyarán. A vizsgálatban, az adatgyűjtésben az ELTE néprajz szakos hallgatói is részt vesznek, közülük egyikük szakdolgozati témáját is e kutatáshoz igazította.

Az előzetes munkatervben foglaltaknak megfelelően prioritásként kezeltük a városnéprajzi kutatások háttérül szolgáló webes felületek elkészítését, működtetését. Ennek keretében két honlap is elkészült. A városantropologia.lap.hu, melynek naponta 3–6 látogatója van, továbbá a városnéprajz.atw.hu, mely 2007. október közepe óta kísérleti stádiumban üzemel.

A szakosztály munkájának másik fontos célja, a korábbi városnéprajzi kutatások feldolgozása, ennek során eddig elsősorban az 1950-es években működött Nagy-Budapest Néprajzi Munkaközösség tevékenységével foglalkoztunk. Különös szerencse, hogy a fél évszázaddal ezelőtti kutatásokban résztvevők közül többeket személyesen is meg tudtunk hívni a 2008. február 11-én tartott szakosztályi programunkra. Andrásfalvy Bertalan, Boross Marietta, Pócs Éva és Szabó Mátyás személyes emlékeit is megosztotta a szépszámú hallgatósággal az ELTE Néprajzi Intézetének könyvtárában. Az ülés levezetője, Szabó Mátyás előadásában a kutatást európai összefüggésekbe ágyazva ismertette. Mészáros Borbála a publikált és kéziratok források alapján igyekezett összefoglalni a munkaközösség városnéprajzi kutatásban elért eredményeit. Beszámolójából kiderül, hogy bár jelent meg összefoglalás a munkaközösség tevékenységéről (pl. az ülésen is jelen lévő Létay Miklós tollából), ám a kutatás eredményeinek alapos szakmai értékelése, tudománytörténeti jelentőségének megvonása még

várat magára. A harmadik előadó, Bali János a kéziratos gyűjtési anyagok elemzésével egy konkrét téma, a városi munkáslakás problematikáját járta körül Power Point-prezentációjában. A hozzászólók egyetértettek abban, hogy érdemes lenne összeállítani egy kötetet, melyben a személyes élmények, visszaemlékezések mellett helyet kaphatnának az elemző, értékelő tanulmányok is. Reményeink szerint más korábbi kutatásokat is be tudunk mutatni, fel tudunk dolgozni, így például tervezzük a miskolci Avas-lakótelepen az 1990-es évek közepén, a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizualis Antropológia Tanszékén dolgozó oktatók és hallgatók közreműködésével megvalósult kérdőíves vizsgálat anyagának feldolgozását, megismertetését.

A szakosztály elsődleges jövőbeli feladata a városnéprajzi kutatások intézményi kapcsolatainak kiterjesztése lehet. Külön is örvendetes, hogy az ELTE (BTK Néprajzi Intézet, PPK Andragógia Tanszék, TÁTK Kulturális Antropológiai Szakcsoport) mellett az MTA Néprajzi Kutatóintézete is intézményesítette a városnéprajzi kutatásokat, hiszen ide került a városnéprajzi kutatásokban már eddig is tapasztalatot szerzett Szabóné Juhász Katalin, aki az OTKA-pályázatban is részt vesz, továbbá 2007-ben kifejezetten városnéprajzi kutatási témára írták ki az ifjúsági ösztöndíjas kutatóhelyet, melyet Kiss Emília pesterzsébeti kutatási tervével nyert el.

A szakosztály vezetésének személyi kérdése a legégetőbb feladat, melyet az elkövetkező évben meg kell oldani. Az elnök, Szabó Mátyás, aki lelkesen és nyitottan látta el megbízatását, az elkövetkező években előreláthatóan ideje nagy részét Magyarországon kívül tölteni, így a napi szervezési munkákban kevésbé tud részt venni. A titkár, Mészáros Borbála, a Néprajzi Múzeum könyvtárosa anyai örömek elé néz (mellesleg a PhD-disszertációját is írja), így átmenetileg az ő munkáját is pótolni kell. Probléma, hogy a szakosztályi tisztségviselőkön kívül nem kapcsolódtak a szervezési munkába olyan személyek, akik átvehetnék a képzeletbeli stafétabotot. A városnéprajzi filmklub koordinátora, Schwarcz Gyöngyi, hasonlóan elfoglalt. Mindenképpen szükséges kibővíteni a szervezésben résztvevők taborát, hogy ne csak 2–3 személy lelkesedésére alapozódjon a szakosztály tudományszervezői munkája. Várjuk tehát a jelentkezőket, akik programötletekkel, szervezőmunkával szeretnének hozzájárulni a szakosztály munkájához! Összességében elmondhatjuk, hogy a kezdeti nehézségek ellenére a Városnéprajzi Szakosztály teljesítette alapvető célkitűzéseit, s megfelelő intézményes, integrációs háttérrel biztosít a hazai városnéprajzi kutatások mögé. Teen-dő bőven akad az elkövetkező években, különösen a városnéprajzi kutatások intézményi és személyi (kutatói) bázisának kiszélesítésében.

Az OTKA-pályázatban résztvevő kutatók városnéprajzi előadásai 2007-ben:

- Bali János: *A hagyomány és a polgárosodás szerepe Bátonyterenyén egy élhető jövőért*. VIII. Bátonyterenyei Várospanap és bányásznap megemlékezés. 2007. augusztus 31. Bátonytereny, Városház, Konferenciaterem.
- Bali János: *Domesztikációs stratégiák Borsodnádason. Az életvezetési stratégiák változásai egy észak-magyarországi kisvárosban a 20. század második felében*. Kerekasztal-beszélgetés a Borsodnádasd 2006–2007 kutatás résztvevőivel. 2007. október 17. Jelenkutató Alapítvány és Intézet, Budapest, Naphegy tér. 8.
- Bali János: *Engels telep. Életstratégiák egy észak-magyarországi kisvárosban a bánya bezárását követően*. A Magyar Tudomány Hete 2007. A tudomány iskolája, bölcsész- és társadalomtudományi konferencia. 2007. november 13. Dunatjvárosi Főiskola, A épület, könyvtár.
- Bali János: *Ötthonosság- és határkonceptiók az Engels-telepen a bánya bezárását követően. Fialatok Márkus István nyomdokain: Falukutatók Borsodnádason*

- című konferencia. Emlékkülés és konferencia a Magyar Művelődési Intézet, a Magyar Néprajzi Társaság Városnéprajzi Szakosztálya, a Magyar Szociológiai Társaság Faluszociológiai Szakosztálya és a Jelenkutatások Alapítvány szervezésében. 2007. december 6. MMI, Budapest, Corvin tér 8.
- Mészáros Borbála: *A városi séta és kirándulás történeti dimenzióban*. Új közeli-tések a városnéprajzban. A Magyar Néprajzi Társaság Városnéprajzi Szakosztályának rendezvénye. 2007. november 6. ELTE Néprajzi Intézet.
  - Sz. Juhász Katalin: *A városi telepek kutatása: angvalföldi lakótelep-típusok*. 2007. május 3. ELTE Néprajzi Intézet. A Magyar Néprajzi Társaság Társadalomnéprajzi Szakosztályának és Városnéprajzi Szakosztályának közös rendezvénye.
  - Bali János: *Az ócsai Berzsenyi utcai telep*. Szuburbanizációs telepek. A Magyar Néprajzi Társaság Városnéprajzi Szakosztályának rendezvénye. 2007. február 8. ELTE Néprajzi Intézet.
  - Szabó Mátyás: *Szuburbanizáció: a városi élet egy új formája a nemzetközi kutatásokban*. Szuburbanizációs telepek. A Magyar Néprajzi Társaság Városnéprajzi Szakosztályának rendezvénye. 2007. február 8. ELTE Néprajzi Intézet.
  - Szabó Mátyás: *A nagyvárosi köztér újraértelmezése: svédországi példákon keresztül*. Új közelítések a városnéprajzban. A Magyar Néprajzi Társaság Városnéprajzi Szakosztályának rendezvénye. 2007. november 6. ELTE Néprajzi Intézet.

BALI JÁNOS

Dr. Papp József Városi Könyvtár

Névadóünnepség Tiszacsegén

Egy éve már, hogy Tiszacsege híres szülötte, a település díszpolgára, Papp József, a néprajztudomány kandidátusa, A Magyar Kultúra Lovagja, elhunyt. A temetés után született meg a gondolat, hogy a városi könyvtár fel fogja venni a nevét. A gondolatot tett követte, és a névadóünnepség szépszámu vendég részvételével 2008. július 1-jén megtörtént.

A rendezvény első részében emlékkonferenciát tartottak a Polgármesteri Hivatalban, amelyen Tóth Jánosné könyvtáros, Papp János, az ünnepelt fia, Kaposvári Bertalan, a Legfelsőbb Bíróság alelnöke mint barát, Balázs Géza, az ELTE professzora mint tanítvány és későbbi kolléga, Ujváry Zoltán, a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének emeritus professora mint barát és Papp József könyveinek szerkesztője tartottak előadást, illetve megemlékezést. A záróműsort a Tiszacsegei Általános Művelődési Központ Fekete István Általános Iskolájának diákjai adták.

Ezt követően került sor a könyvtár névadóünnepségére. Ennek keretében Ládi Jánosné könyvtárvezető Papp József és a könyvtár kapcsolatáról beszélt, majd ő és Jónás Sándor polgármester leleplezte az ünnepeltet ábrázoló domborművet, Borsi Antal szobrászművész alkotását. Ezután a résztvevők Papp József sírján elhelyezték a kegyelet koszorúit és virágait. A temetőben Nagy Miklós alpolgármester mondott emlékbeszédet.

*Ujváry professzor (balról) és Borsi Antal szobrászművész
a Papp Józsefet ábrázoló dombormű előtt
(Fotó: Szabóné Molnár Ida)*

Az ünnepség időtartama alatt, illetve a nyár folyamán a könyvtárban a Papp József életét és munkásságát bemutató kiállítást, valamint egy intézménytörténeti tárlatot tekinthettek meg az érdeklődők.

SZABÓNÉ MOLNÁR IDA

Frissen sepert udvar a Néprajzi Múzeumban Több mint féléves a muzbo!

A Néprajzi Múzeum január közepétől lapozott saját történelmében, s megújította a boltját.

Ez a megújulás nem az időjárással jött, s nem is megy el vele; régről származik már a gondolat és a szándék: érlelődött egy kerek egészet alkotó, gazdag kínálatú, a múzeumi arculatba illeszkedő, dinamikus múzeumi bolt kialakítása.

A fényel megtöltött emeleti szegletben a kínálat folyamatosan bővül, a múzeumi kiadványok árusítása mellett külső forrásból jövő kiadványok, tárgyak és saját tervezésű tárgyak kapnak helyet. Kiváló a kilátás az aulára, s az aulából kiváló a feljárás a muzbóba.

A bolt gazdája a szerző, Vörös Júlia, aki a következőkben személyesen szól a kedves olvasóhoz, ahogy azt a boltban is és a bolt más kommunikációs felületein is igyekszik tenni.

Amikor a múzeumhoz szegődtem, a motivációm velejét egy valódi és közösségi szolgáltatás megteremtésének gondolata adta. Így szólt a belső kezdőhang, s ehhez igazítom a munkát most is.

A változás abban mutatkozik, hogy a nyolc hónap alatt egyre több alkotókedvvel és kezdeményező erővel élő (szak)emberrel találkoztam, s mára kisebb-nagyobb csapat áll a bolt mögött: a múzeum munkatársai különböző szakterületekről, együttműködő tervezők és kivitelezők, népi iparművészek, mesterek és mesternők, fiatal, kísérleti műfajokban alkotók, és egy antropológusokból és művészekből álló civil szervezet, a Profilantrop Egyesület.

Hogy a boltnak neve lett, szintén a nyílt kommunikációnak és a közös gondolkodásnak köszönhető, s ezt az élményt újabb élményekkel háláljuk meg egymásnak. A muzbo ma már több mint egy szimpla mozaikszó, formája, színe, lényé van.

A mezőkövesdi lepedőszélről jött figura otthonosan mozog a múzeum terében, mivel kifejezi azt a játékos tárgyalkotói és arculattervezői motívumot, amely szerint érdemes a hagyományos kultúrát életre kelteni, mert könnyedén beszippantható és megtapasztalható, ha új jelentésekkel találkozhatjuk vagy egészséges új kontextusokat rendezünk köré.*

A kortárs tárgyi kultúránk izgalmas új darabjait alkothatjuk meg a múzeum gyűjteményétől ihletődve, értelmezői és újraértelmezői attitűddel, gondolva a mai használó szükségleteire, odafigyelve a hasznosság, az újrahasznosíthatóság és a személyes kreativitás elveire.

Figyelmet fordítunk a külföldi és a magyar látogatók szerteágazó igényeire, hiszen a múzeum funkciójának és munkájának komplexitása tükröződik a bolttal szemben megjelenő elvárásokat illetően is. Nagy kihívás egyszerre több hangot megszólaltatni, s meg is tartani őket.

A muzbo az elmúlt idő alatt közösségi térré, fórummá alakult, amely a tervezéstől az eladásig, a marketingtől a programszervezésig nyitott a csapatmunkára, a spontán ötletekre.

A muzbo folyamatosan formálódó jelentése dinamizálja a párbeszédet, s visszahat a mozgást kiváltó erőre, így szolgálja annak fenntarthatóságát. Ebben az értelemben a bolt szervezete önfenntartó, működésének egyik hajtóeleme, hogy a gondolkodás

* A logotípa tervezői az Artista Művek Vizuális Kommunikáció alkotói.

és a megvalósítás részleteiben is nyitott mind a közvetlen múzeumi munkatársak, mind pedig a társadalomtudományos, művészeti és egyéb érdeklődő csoportok számára.

A muzbo a <http://muzbo.blogspot.com> oldalon interaktív hírlevél formájában is hozzáférhető, hogy a visszajelzéseknek állandó fórumot adjunk.

A belső tervezői munka számára is kialakult egy online felület, amely fenntartja a lehetőségét a bolti készletet érintő munkafolyamatokhoz való kapcsolódásnak vagy az események nyomon követésének.

Kinyitott egy új tér, ahol az együttműködést tanulhatjuk mindannyian, s mindezt úgy, hogy közben kialakíthatunk egy egyedi, még sosem látott múzeumbolti készletet, egy egyedi és közösségfejlesztő szerveződési formát.

A muzbo papírra vetett koncepciójából idézek:

A muzbo mint közösségi tér

A Néprajzi Múzeum folyamatosan megújuló, kortárs, ill. lokális kultúrára fókuszáló vagy annak szemszögéből a múltra, ill. a távoli területek kultúráira reflektáló múzeumpolitikája, kiállítási, programszervezési és médiastratégiája egy újabb találkozási ponttal és forrással bővül: ez a muzbo.

A muzbo közösségi tér, ahol találkozhatnak a kultúrával (értsd tág értelemben) foglalkozók: társadalomtudományos, oktatási, szociális, művészeti és egyéb tevékenységet folytató csoportok. A muzbo alkalmas a mindennapi kommunikációra és kiemelt rendezvények befogadására is.

A bolt szolgálni kívánja a fentiekben említett csoportok kutatási, interpretációs és reprezentációs, PR és közösségfejlesztő tevékenységeit, hiteles forrással kíván szolgálni mind a hagyományos értékeket, mind az újító, szintetizáló törekvéseket követő egyének és csoportok számára.

A múzeum munkatársai, széles baráti köre és munkacsoportjai újabb fórumot kapnak, ekképp a múzeumi tevékenység (gyűjteményi, kutatási, kiállítási, közönségkapcsolati) megmutatásának új médiumai kapnak teret, ezzel is erősítve a belső és külső kommunikációt.

A bevont könyvkiadókkal, szerzőkkel és művészekkel való együttműködés alapja a közös értékek megtalálása és népszerűsítése egy izgalmas és reflektív bolti készlet és műhelymunka kialakítása révén.

A muzbo mint termék

A muzbo azon túl, hogy a bolt neve, egy egyedi termékcsalád márkaneve is.

Az egyedi tervezésű tárgyak közös arculatát formálásának verbális formában való megjelenése.

Könnyen megjegyezhető és megjelenésével (kizárólagos forgalmazó a Néprajzi Múzeum, alkalmi megjelenések várhatók, pl. művészeti vásárok) igyekszik azt a képet erősíteni, hogy a Néprajzi Múzeum egyaránt jó forrása a hagyományokat ápolni kívánók és a kortárs, progresszív termékekre vadászók számára.

A termékek ökológiai, hasznossági és esztétikai szempontokat figyelembe véve a múzeum aktuális tevékenységével és belső munkájával összhangban jelennek meg.

A muzbo tevékenységi körei, ill. funkciói

A muzbo egyfelől a magyar kultúra javait: szellemi örökségét és megújuló gyakorlatait, anyagi kultúráját és annak értelmezéseit hivatott bemutatni és megosztani.

A magyar kultúra jelenlétén túl a muzbo nyit a világ más kultúráinak megismeretése, azok értékeinek közvetítése felé is. Szisztematikus bemutatásuk a teljesség igényének elvetése okán olyan tárgytervezésnek adja át a helyét, amely tematikus termékcsoportokat képez esztétikai, hasznossági, értelmezési szempontokat szem előtt tartva.

A bolt támogatni kívánja a távoli kultúrákkal való találkozást, e tekintetben is élő forrássá és információs központtá igyekszik válni, támogatja a magyarországi találkozási pontok elérését (migránsokkal foglalkozó szervezetek, kutatóintézetek, művészeti csoportok).

A kiadványokon és a fentiekben értelmezett termékeken túl a bolt teret ad közösségi programoknak, több műfajban és céllal. Interaktív eseményekre is számíthat a muzbo-látogató: bemutatókra, művészeti estekre, workshopokra és vitákra.

A 21. sz. hajnalán a bolt azon tevékeny egyének és társadalmi csoportok szellemi és anyagi forrásainak körét kívánja bővíteni, akik és amelyek a világ (elő)ítéletmentes megismerésére, harmonikus interkulturális együttélésre és egészséges mértékű, ill. minőségű fogyasztásra törekszenek, mindezekén túl tudatos gyakorlói az élethosszig tartó tanulás elvének.

Várjuk a találkozást és az ötleteket!

VÖRÖS JÚLIA

A muzbo nyitvatartása:

K-V.: 10–18 h-ig.

Tel.: 1 473 2427

mail: bolt@neprajz.hu

CSÁNGÓFÖLD falinaptár és SZÉKELYFÖLD asztali naptár

Határon túli témájú naptárak jelentek meg a 2009-es évre, amelyek megvásárlásával jótékony célokat is szolgálhatunk.

A kiadó a naptárakból származó bevételének 10%-át a Vasárnapi Iskola Alapítvány, a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége és a vicei Bástyá Egyesület segítésére fordítja.

A naptárakat népművészeti motívumok mellett a Magyar Művészetért Díj idei kitüntetettje, Ádám Gyula csíkszeredai fotóművész képei illusztrálják.

A naptárak megvásárolhatók a Szkitia üzletokban, a Kráter Könyvesházbán, a Fonó Budai Zeneházban és a Vörösmarty téri Fonó pavilonban, vagy akár egyedi feliratozással is rendelhetők a kiadó honlapján.

HATÁROK NÉLKÜL

Csángóföld - Moldova és Uyimes

Ádám Gyula erdélyi fotóművész képei.

2009

A naptár a Fonó és a Kráter Könyvesházak támogatásával és a Vasárnapi Iskola Alapítvány közreműködésével készült.

Posch Dániel
ügyfélszolgálati vezető
Lénia 2 Kft.
8000 Székesfehérvár, Pozsonyi u. 23.
Telefon/fax: 22-340-840
Mobil: 06-20-205-36-45
www.lenia2.hu

NÉPRAJZI HÍREK / ETHNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN
Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen
Gesellschaft

Schriftleiter:

DÁNIEL BÁRTH, JÓZSEF HÁLA, GYÖRGY MÁTÉ
H-1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 12.
Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über das Programm
der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde in Ungarn.